
3 1761 07433678 5

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/ragnhildjlsenili00tibe

I

94

2256

3-

Ragnhild Jölsen

RAGNHILD JØLSEN
I LIV OG DIGTNING

AV

ANTONIE TIBERG
CAND. MAG.

MED BRUK AV UTRYKTE MANUSKRIPTER

KRISTIANIA
FORLAGT AV H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD)
1909

PT
8950
J628

1003791

DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI

INDHOLD

SLEGTEN

«— ikke sprang jeg, din Skjæbne, af
Livsens Flod, da du sprang af Modersliv.»
Rikka Gan.

Fra *Ragnhild Jølsens* kunst skyter kraftige røtter ned i den jord som har fostret hendes slegt. Hvad Rikka Gans skjæbne siger: «Og ikke havde du, Rikka Torsen, faaet mig til Skjæbne, havde du ikke havt just de Forfædre, du har» — det har Ragnhild Jølsens «Slegtsaander» sagt hende ved hver leilighet livet igjennem. Folk hvis slegt har flyttet fra sted til sted, kommer aldrig til at føle sig slik i pagt med forfædrene som de hvis æt er grodd fast i en egn, hvor generation efter generation har bodd paa samme gaard. Der blir noget igjen av den som dør, i sagn og minder som hører gaarden til og slegten som blir paa den. Der danner sig snart tradition som holder de unge som vokser op, fastere til gaard og slegt end tilfælde blir hvor slegtsfølelsen ikke har sin faste hjemstavn.

Ragnhild Jølsens fædregaard ligger i Akershus, i en skogkrok i utkanten av bygden, som selv ligger «for afsides til at nogen kan lære haandtere

Livet», som Gerhard Winkel i «Ve's Mor» siger om sin bygd.

Enebak ligger ikke mer end 4 mil fra Kristiania, men utenfor den vanlige færdselsvei, saa det har altid tat tid før bygden kom med i utvikling.

Sogneprest *Aars* som skrev i «Budstikken» for 1817—18 om prestegjeldet, fortæller om gammeldags bruksmaate av jorden. Bønderne der kjendte dengang endnu i almindelighet ikke til ordentlig sædskifte, de dyrket ikke forvekster, brød sig i det hele litet om at drive gaardene frem, da de for en stor del sat paa aarsfæste og derfor ikke hadde interesse av andet end at bringe mest mulig ut av jorden for hvert aar uten tanke paa fremtiden.

Presten Aars skyter den største del av skylden over paa tømmerkjøringen. Paa den blir hestene utkjørt, saa de er uføre til arbeide i onnetiderne, og paa plankelasset faar ungdommen tidlig smak paa lediggang og utsvævelser. Det var samme toen i Enebaksbønderne som i Asbjørnsens plankekjørere, «Udskuddet af de ved Byernes Nærhed depraverede Bygdelag; de ere Landdistrikternes Pøbel.» «Og dog hænder det ogsaa her,» siger Asbjørnsen om sine plankekjørere, «at man i den kolde, maaneklare Nat, naar Plankekjøreren drager til Byen med sine Læs, hører en reen oprindelig Melodi, der minder om Landet og dets ramme Lugt.» Opførte de sig end paa hjemveien som vilde dyr og trak med sig hjem al daarligdommen og «udbredte siden Smitten i Sognet» (Aars), saa sat der i dem en god slump av skogbygdens melodier og sagn, og overtro.

Det er i slike bygder som utviklingen først sent faar tak i, at forfædrenes naturopfatning holder sig, selv om der kommer elektrisk lys paa de gamle gaarder.

Naturen, og da særlig skogene, faar magt over fantasien, og menneskene reproducerer den i sin uutviklede tanke. Det blev til hedendommens myter, til sagn og eventyr. Disse naturdigtninger er, for atter at bruke Asbjørnsens ord, «ikke andet end Naturen selv og dens Brydninger i Folkets Fantasi», og i de avsides bygder dominerer fantasien de andre aandsevner. Her faar tankerne frit spillerum i omgang med hulder og nisser og alskens skrømt.

Her kan en Jens Vaktmand vokse op i samkvem med aanderne og holdes underrettet om kommende begivenheter. Vil menneskene tvinge naturen ind under sin vilje, saa følger aanderne med og kræver sin ret. Saa blir der paa bruket «en Dævel indi hvert evige Hjul». Her er «Slægtsaanderne» paa færde og flagrer som usynlige fuglevinger over vor sti, som det heter i «Mor Eveline» (*Efterl. Arb.*).

Her lever signekjærringer som kan gjøre aat for det en utstudert læge ikke skjønner sig paa. Der vandrer Store-Elen omkring og kan sine trollkunster saa godt som nogen Asbjørnsensk signekjærring.

De gamle sagn huskes godt i slike bygder. De følger gaardene og slegterne, enten de er dystre som sagnene fra Gan, eller lyse som de fra Herby, kjærlighetsgaarden. De lever med de gamle gaarder som staar mosgrodde med den vanskjøttede jord, mens græsset gror paa gjødselhaugerne, og der lages sagn den dag idag.

Det mytiske tænkesæt hænger igjen i ordtøkene. Naturen har liv som da eventyrene blev til, og den toner med i alt som foregaar. Flyver der taakedotter langs med aaskanten, er det *aaskjærringen* som røker. Naar stormen rumsterer i de gamle hus, er det *Even Benløs* som er ute.

Der er en hang til at trykke alt paatrængende ind i et gammelt mundheld, som de gamle Winkel'er gjør: «Jo, nu sidder vi pent i det, sagde Musen, hun sad i Fælden.» «Godt er Stegen gjemt; men jeg gaar efter Lugten, sagde Ræven.» Gerhard Winkel indleder sit frieri slik: «Det brænder naa værst i gamle Huse.» Fernanda Mona tar i vei med et helt eventyr for at slippe at gaa like løs paa saken.

Det er det samme folk *Kinck* ofte har skildret. Han peker paa «det middelalderlige gemyt» i sin fortale til den tyske utgave av «Emigranter». Han siger om haarkløverierne og ordspillene, at der i dem efter hans mening er «den samme hjernens trang, som i middelalderens utrolige mangel paa evne til at skille ud væsentligt og uvæsentligt skabte scholastikens spidsfindigheder, skabte folkeeventyrenes gaadeleg, skabte de kunstlede oldnorske skaldevers, hvilket altsammen var den tids snoede opvisning i ratio, den tids udtryk for esprit — atter en strime som tydelig findes igen i bygdernes aandsliv den dag idag.» (Samtiden, 1906, s. 424.)

Det eneste som i Enebak har bragt pust fra et mere forfinet aandsliv, er de fester som i slutten av det 18. og begyndelsen av det 19. aarhundrede

holdtes paa *Flateby*, mens det var i Collett'ernes eie. Men der kom ikke bønderne med. De stod og saa til, som Rikka Gan ser paa de glade optog paa Herby — det er et liv og et folkefærd saa forskjellig fra deres eget at de mest ryster paa hodet av det uten at forstaa. Men der kommer til at staa en glans som av sagn fra fremmed land om Flateby, og mange er de historier som i tidens løp gaar bygden over, om jagtfesterne der om høsten, og om julegilderne. Ogsaa den ulykke som hændte der i 1796, da oberstløitnant Bielefeldt ved et vaadeskud dræpte Bixen Peder Schmidt, som fru Dunker omtaler i sine erindringer, har git stof til rygter og historier i bygden, indtil Schmidt levde op igjen som Daniel Falbe i «Fernanda Mona».

I denne bygd ligger gaarden *Eikeberg* utenfor hovedbygden, dominerende paa en høide, saa lysene fra den om kvelden kan sees langveis. Presteaaen, den gamle Ign, som har git bygden navn (Ignarbakke, d. e. Igns bred) fosser nedenfor, og ret op fra den hæver fjeldknausen sig, «mørk og ondskapsfuld». Paa den anden side strakte skogen sig like indpaa gaarden ned fra aasen som engang i tiden har været tilflugtssted for bygdens folk, naar der var fare paafærde. Der findes endnu nogen røiser som er levninger av de to ringmurer om en bygdeborg av den primitive art som, antagelig i vikingetiden, blev bygget mange steder i vort land, især i utkanten av bygderne paa steder som naturen hadde gjort litet let tilgjængelige.

Fra veien gaar en bro over elven til lindealléen som fører op til den langstrakte to-etages hoved-

bygning, der skriver sig fra begyndelsen av det 19. aarhundrede. Til høire bredde haven sig fra alléen opover. Der laa et litet lysthus nederst som blev brukt til dukkestue i Ragnhild Jølsens barndom. Det var helt overgrodd med vildvin dengang. Sin store fornøielse hadde Ragnhild av at tilbringe tiden derinde med at se utenverdenen gjennem de farvede ruter i vinduerne. Gjennem haven gik en smal sti

Eikeberg i Enebak.

til bruket og kontorbygningen ved elven. Av alt det som dengang Ragnhild Jølsen var barn bragte liv paa gaarden og i bygden, staar nu bare et gammelt vandhjul igjen. Skogen er dygtig uthugget og gaarden tung at drive. Allikevel skal den endnu være værdt sine halvandethundrede tusen kroner.

Eikeberg kom i 1634 i den slegts eie som siden beholdt den til 1904. Gaarden som før hadde tilhørt Oslo kapitel, blev i 1634 tillikemed andre

gaarder i Akershus tilskjøtet *Holm Hanssøn*, stamfar for slegten *Holmsen*.

Eierne av Eikeberg har mest hentet sine hustruer fra andre gaarder i Akershus amt, ofte av sin egen slegt. En enkelt gang vites fremmed blod at være kommet ind, nemlig da *Holm Hanssøn* (1751—1829) tok sig en hustru av svenske forældre som var bosat i Kristiania. Hun hette *Marie Andersdatter Raaberg* (1763—1840). Med hende siges brune øine at være kommet ind i slegten og rent ha tat magten fra de blaa. Det stadige indgifte har bevaret ættens konservative sind, dens seighet og utholdenhet, men ogsaa dens stridbarhet og stædighet. Eikeberg var en av de største gaarder i bygden og blev for det meste godt drevet. Eierne hørte jevnlig til bygdens foregangsmænd.

Om flere av slegtens mænd fortælles at de var vældige bjørnejægere. Ellers hadde de godt haandlag til fredeligere sysler og. I træskjæring skal mange av dem ha været dygtige, en evne som er gaat i arv til Ragnhild Jølsen der viste talent som billedhugger før hun blev kjendt som forfatter. Eikeberg gaard har flere av eierne prøvd at gjengi med farver, uten at nogen kunstnerhaand spores i de fleste av de gamle tegninger. Flere generationer har dyrket musik med talent, og felen har været i bruk paa gaarden i adskillige slegtsled før Ragnhild Jølsen som halvvoksen øvde sig paa den. Hendes bedsteforældre, *Peder Holmsen Jølsen* (fra Jølsen gaard i Fet) og *Elen Marie Egeberg* (datter av Holm Hanssøn og Marie Raaberg) var begge kunstnerisk interesseret. Det heter at bedstefaren

komponerte. Det er vist ham Ragnhild Jølsen tænker paa, naar hun i nogen tidlige optegnelser taler om «bedstefar sofabonde» som kunde digte, komponere og snitte i træ. Om *Elen Marie Egeberg Jølsen* (1800—1878) fortælles at hun digtet. Ialfald hadde hun sans for poesi i tidens aand. Der findes et litet hefte skrevet med hendes sirlige haand, antagelig fra slutningen av attenhundrede og tyvearene. Det indeholder nogen digt av *Frankenau* og et par andre av tidens digtere. *S. W. Thorne* og *V. H. Buch*, som skrev i «Hermoder» omkring midten av 20-aarene, og indimellem som et bevis paa at eierinden ikke glemte de huslige sysler for sine høiere interesser, en opskrift paa at farve garn sort. Et av digtene her har i familien gaat for at være digtet av Elen Egeberg selv, og Ragnhild Jølsen trodde fast paa det. Hun skrev det av paa første blad av en «Conto for Dagarbeidere» (hvad hun med et par streker forandret til «Dagdrivere»), som hun brukte til skrivemappe. Det er imidlertid en av *Frankenau's* «Selskabssange».

Denne bedstemor spilte en stor rolle i Ragnhild Jølsens fantasi. Hun kunde saa mange historier og eventyr. Men helst fortalte hun om optogene paa Flateby, som hun hadde været vidne til i sine unge dage, om de glade unge mennesker som toget om og hyldet blomster og skjønhet, saa livet blev dem en glædesfest. Særlig levde disse fortællinger op i den tid da alt spredtes for vindene fra den gamle gaard, og øksen herjet blandt havens trær. I 1827 gik Flateby under auktionshammeren, i 40-aarene solgtes bygningerne til nedrivning. Vin-

duerne hvor gjesterne hadde skrevet ind sine navn og andre minder, kom rundt omkring til bondegaardene og har vel bidradd sit til at holde liv i fortællingerne om de glade mennesker som i mer end et halvt aarhundrede færdedes paa det gamle Flateby.

Og Elen Egeberg fortalte om *Juel'erne* paa *Vestby*, om den gamle Helle Juel som disponerte over syv tvehaker paa rad nedover bringen, og sat i en rullestol med maven som en sæk paa en skammel — netop paa samme vis som den gamle herremand Kefas paa Re i «Hollases Krønike».

Ragnhild var bare tre aar gammel da bedstemoren døde. Men historierne hørte hun av sine forældre, naar familien sat rundt det store bord i stuen paa Eikeberg om kveldene.

Hendes far *Holm Jølsen* var født paa Eikeberg i 1833. Han var musikalsk, hadde gode evner og lyst til at læse. Men han var eneste søn og fik ikke lov at dyrke interesser som kunde ta ham bort fra gaarden. Han hadde faat i arv en god del av den slegtfølelse som hørte til de sterkest utviklede karaktertræk hos vore forfædre. Der er meget igjen av den paa gaardene rundt om i vore bygder. Den har git anledning til mangen tragedie i de enkelte familier, om den ogsaa kan ha skaffet slegten en fremskutt plads paa en tid da dens hoved evnet at følge ættestoltheten som drev ham til at gjøre sig til høvding i bygden, gjøre sin gaard til storgaarden og samle bygdens folk om sig til vern og hæder.

Holm Jølsen vokste da op paa sine fædres gaard

og lærte at holde av den og av bygden med det tunge, men trauste folkefærd han følte sig i slegt med. Som han gik oppe paa gaarden, der den ligger som bestemt til at herske over de smaa hytterne som klatrer op over bakkerne rundt om, kom han snart til at drømme sig væk fra den fattige bygd til en ny tid han selv skulde skape for egnen.

Det er sin far Ragnhild Jølsen har git i *Helle Holm* i «Brukshistorier». Det var ham som sat paa fjeldknausen som gut og saa ut over bakkerne: «Vaar var det, og Solen skinnet — slog Gnister i de smaa Hytteruter og gled saa bløtt over Græs og dunet Knop indtil Skogskyggen over paa den anden Side — Skogskyggen og Skogen som et bredt mørkt Belte trodset Solskinnet. Men opad igjen — hvem tvinger Solen? — de øverste Topper svinget i Guld. — Herregud, — saa det paakom Helle Holm, hvor litet det igrund hjalp, at det var Vaar og fint Solskin, for alle bortover i de smaa Hytterne; for der sat Armoden ved Skorstenen. Og bakenfor Ruterne, som gnistret, stirret smaa, graa Ansigter op mot ham, som sat deroppe, Storbondesønnen paa Fjeldknausen. — Guttens Blik faldt paa Fossen, hvor en gammel Sag durte, dernæst paa det lille Sletteland nedenfor Knausen — og som i en Vision havde han pludselig tænkt sig lange Bygninger med mangeslags Tak, skinnende Vinduer og høie Piper liggende dernede — opover Bakkerne Hus ved Hus med smaa Haver utenfor — og saa over det altsammen en gammel Klokke av Malm til at ringe Folkene ut og ind.»

I 1866 anla han fyrstikfabrikken med en bjørn til fabrikmerke. Han drev sag og teglverk og smie. «Guttens Drøm var foruten Mandens Drøm ogsaa blit Mandens Virke, og ikke var Helle Holm den, som sluttet halvveis. Utvides skulde Bruket, foruten andre Bruk i Tilvekst, indtil en hel liten Bruksby blomstret i Dalen.» Han saa det i skjær av sin ungdomsdrøm — mente det kunde ikke glippe for ham som vilde lykke og velsignelse for saa mange. Men drømmene som hadde vokset sig frem i ham deroppe i skogkroken, hadde gjort ham rent yr, og saa agtet han ikke paa de kloke graa øinene derhjemme, som advarte ham mot at slaa for stort paa. Han trodde saa fast paa sin drøm om bygden at det ikke faldt ham ind at jernbanen kunde komme til at gaa utenom. Men den gjorde det allikevel. Der var andre hensyn at ta end Jølsens fyrstikfabrik, da jernbanen skulde bevilges. Det ødela alle utsigter for fabrikdriften i Enebak. Transporten blev for tungvint, og i 1887 maatte fabrikken nedlægges. Saa fik han op en cellulosefabrik ved Børterelven. Hans virketrang var ikke knækket. Men lykken fulgte ham ikke. I 1893 brændte de ufærdige bygninger, og det lønnet sig ikke at opføre dem igjen. Det holdt haardt for en mand med Jølsens tro og mot at gi tapt. Men nu kunde ikke kampen mot motbøren føres længer. Den hadde kostet ham fædregaarden, men ikke sambygdingernes forstaaelse og kjærlighet. De holdt av ham som Jens Vaktmand av Helle Holm som han sat og laget turuer og visper til, saa ikke Holm skulde faa «Klepper i Grauten». Han var efter

deres sind, den tunge bjørneskikkelse med det lyse syn og den brede humor. Der var stof i ham til en høvding, meu ikke til en chef for indviklede forretninger. Han hørte egentlig en svunden tid til, og passet til vor tid omtrent saa godt som Gerhard Winkel passet til Paula.

Der er meget av ham i Gerhard Winkel ogsaa. I skikkelse og maate at tale paa, med ordspil og mundheld som snek sig ind i hver sætning. Han likte som Winkel at sitte og «snakke om det, som er gammelt». Han fortalte uten at bli træt av det, de gamle historier som hørte gaarden og bygden til, og glædet sig da han i Ragnhild fandt en som hørte vel efter, og endnu mere da hun tok paa at skrive op det han hadde trodd skulde dø med ham. Men han likte ikke rigtig at hun digtet til og kjørte løbsk ind i romantikkens land med historierne, og at hun forandret navnene. Det var ham en stor sorg at ikke Flateby kunde faa beholde sit navn, men skulde døpes om til Herby. Saa tok han kartet frem og bad Ragnhild vise ham Herby. Men rent ut forargelse tok han av *Vilde Vaa*. Han syntes det navnet ødela hele «Rikka Gan». Det blev krigstilstand mellem dem, da Ragnhild ikke vilde forandre paa det. Hadde hun kanske fundet det navn hos P. A. Munch? Værst blev det, da Anders husmand stod og arbeidet i haven en vaardag — rigtig uflidd med haar og skjeg som en vildmand. «Kom hit, Ragnhild,» sa Jølsen, «her skal du se Vilde Vaa.» Da truet Ragnhild med at flytte hjemmefra.

Han læste meget populære historiske verker, og

saa de gamle bøker i skindperm som fædrene hadde skrevet i margen paa. Som Gerhard Winkel hadde han en viss forkjærlighet for Kristian V's norske lov, ved Casper Peter Rothe.

Da der kom en religiøs bevægelse i bygden som den skildres i «Brukshistorier», blev der fiendskap mellem Holm Jølsen og «hellibrokene». I hans sidste dage var de meget omsorgsfulde for hans sjæls frelse og sendte ham sine blad og traktater. Han og Ragnhild moret sig godt over dem, og hun tok vare paa dem, til de satte frugt i «Brukshistorier».

I 1859 hadde Holm Jølsen giftet sig med sin slegtning *Pauline Holmsen* fra Stalsberg i Skedsmo, datter av *Holm Holmsen* (1805—74) og *Theodora Dorthea Schjørn* († 1851). Hun bragte med sig til Eikeberg det eventyrsyn paa tilværet som Ragnhild tok i arv. Hun er modellen for «Mor Eveline», hvis slegt «i en lysere Luft havde faat en blidere Vækst» end den gren som hadde fulgt hovedgaarden, og hvortil hendes mand hørte. «Hun havde dog ogsaa faat sin Barnefantasi fyldt med Historier og mange Slags Sagn, snart sorte som Mørket, snart gode i Tanke og underlige i Tilskikkelserne.» I hendes hjem var der blit fortalt eventyr som i et Asbjørnsensk proprietærkjøkken. Der blev vogtet vel paa alt som ikke tok sig rigtig naturlig ut. Drømme og varsler blev holdt i ære. Der var nu historien om mor Sidsel Strøm som saa en dampbaat paa Øieren længe før dampskibenes tid: «Moder Sidsel Strøm stod og saa ud af Vinduet paa Lillestrøm; hun saa en underlig Tingest paa Øieren;

det var som en Baad med Hjul paa, og saa røg det af den som af en Skorstenspibe. Moer Lillestrøm kaldte flere til, som saa det samme Syn. Det var længe før Dampskibenes Tid. Hun havde aldrig hørt tale derom. En anden historie om Mor Lillestrøms oplevelser er denne: En Julekvæld havde Moer Lillestrøm lagt sig ned paa Sengen sin for at hvile lidt, hun var saa træt efter alt Julestrævet. Men hun havde ikke før lagt sig ned, før hun faar høre: dryp, dryp fra Kjelderen. «Stygge Jenta», tænkte hun, «som har glemt at sætte Tappen i Tønden». Hun op det forteste hun kunde for at redde lidt af Øllet. Men da hun kom i Kjelderen, var alt i Orden der. Tappen sad i Tønden, og alt var stille og roligt. Men hun havde ikke før lagt sig, før samme Dryppingen igjen. Gang i Gang det samme. Nei, tilslut sagde hun: «Nu kan det være hvad det vil for mig; nu gaar jeg ikke mere efter det.» Men da blev det roligt.

Disse historier har fru Jølsen skrevet op; ogsaa om «Moer Jølsen i Fet», som «saa Jerusalems Skomager gaa forbi Jølsen. Han havde Lesteknippet paa Ryggen, og hele Manden var overgrod med Mos».

Ragnhild Jølsens mor trodde ikke noget av dette kunde forklares uten man tok det overnaturlige til hjælp. Hun hadde faat «Slægtsleds Lydhørhed» og hadde «ikke alene sine egne Iagttagelser at tage vare paa, men gjennem Fortællinger og Sagn ogsaa Slægtens forud for sig».

Hun var vokset op mellem blomster og fugler i et lyst hjem, hvor aldrig onde Ord faldt hverken

mellem Menneskene indbyrdes eller om Næsten .
Hendes Opgave fremover i Livet blev at glatte ud, at mildne, at tage Brodd fra haarde Ord, at stilne Storm, gaa imellem —»

«Slægtsaanderne» paa Eikeberg kom hun ikke godt overens med. «De syntes vist, at hun kun var et dem underordnet Væsen, hun, der var af en Sidelinje, som ikke paa mange Slægtsled havde bodd der; men hendes Mand derimod, han, hvis Fædre i ret opadstigende [Linje] havde været odelsbaarne til Gaarden og selv var odelsbaaren, ham havde de Usynlige den største Omhu for, og vederfores eller skulde der vederfares ham noget, da fór Uroen i dem.

«Du, som er hans Kone, du skal være hos ham,» syntes hun, de mente, «du skal vogte ham, være ham en tro og vagtsom Puddel — og er du ikke det, da skal vi plage dig.»

Saa lærte hun at agte paa smeld i dørlaas og knaking i vægger og paa den vis verne om sine. Hun var klok og skarpsynt, og styrte vel med denne verdens ting til trods for aandetroen. Hun saa mangen gang klarere end manden, naar han buste paa i sin ubændige virketrang. De var hendes, de graa øinene, som Helle Holm tænkte paa, da han sat i karjolen og kjørte hjem fra byen opfyldt av planer om at utvide bruket. Mislykkes det, Helle, — sa de graa Øine, — hvad saa? Naar de deler Gevinsten, deler de ogsaa Tapet?»

Ni barn bragte hun til verden. Fire døde som barn, deriblandt de to ældste. Men de fem vokste op og krævde al den omsorg og forstaaelse hun i

saa rikt maal kunde gi. «Jeg husker mest tante ved pianoet,» siger en slegtning som tilbragte ferierne paa Eikeberg; «var der to fremmede i huset, saa skulde der danses.» Ovnen i stuen blev flyttet ind i en nische for ikke at være i veien under dansen. Fru Jølsen forstod at skaffe ungdommen moro. Eventyr til de smaa, dansemusik til de større, og god mat til dem alle.

I dette hjem paa den gamle gaard var det Ragnhild Jølsen kom til verden som den yngste og vokste op i slegtstraditionerne med sagn og eventyr svirrende omkring sig.

BARNDOMMEN

— intet blir alligevel som *Hjemmets Have*, som *Drømmenes* og *Fantasiens Have*.»
Giardino di Boboli. Eftl. Arb.

Ragnhild *Theodora Jølsen* er født den 28. mars 1875. Der var langt sprang mellem hende og de andre søskende, da de to som kom nærmest før hende, var døde. Den som nu kom hende nærmest var fem aar ældre, og den ældste bror hele 11 aar ældre end hun. Det blev ikke meget kameratskap at vente av dem. Men Ragnhild hang efter moren og vilde høre om hulder og nisser og hvordan de var efter menneskene. Hun fik tidlig hodet fuldt av eventyr og vilde saa gjerne selv se noget slikt som det moren fortalte om. Engang trodde hun saa sikkert hun skulde knipe nissen. Hun hadde et nødvendig erende ut, men fandt døren lukket fra indersiden. Det maatte være nissen som hadde stængt sig inde. Henrykt sparket og banket hun paa døren: Nei, nissekællen, nissekællen, naa skal jeg vel faa set dig endelig engang! Men det var ingen nissekæl derinde, bare hendes egen far, og han forstod ikke hvor morsomt det

vilde ha været med nissekællen. Hun gik længe stur og skuffet omkring.

De ældre søskende ertet hende med alt det hun hadde hodet saa fuldt av at hun ikke kunde la være at snakke om det iblandt. Saa fandt hun sig lekekamerater som forstod hende bedre. Oppe i lunden med de gamle trær hadde hun sine egne riker hvor hun fik være i fred med sine fortrolige, kattene. Hun skrev brever til dem ogsaa. En kusine overrasket hende engang med et brev til Piltis, en av kattene, og spurte om hun trodde Piltis kunde læse. Ragnhild bare saa haanlig paa hende, som ingenting forstod. Med blomster og trær levde hun i den inderligste forstaaelse. De spilte med i hendes drømme som levende væsener. Som Fernanda Mona kjendte hun dem alle og stelte om dem med varsom haand, baade de vilde markblomster og roserne som hun selv hadde plantet. Og Roserne var røde, gule og hvide, de havde store, blodfulde Blade og de havde fine, blegsottige Blade, de havde stive Stilke med Torne som Rovdyrstænder, og de havde Stilke saa fine, svaie og glatte. Og nogle havde Holdning som Prinser, og nogle nikked og svinged i Blæsten, som dansed de Turdanse. Og der var nogen, som dufted især i Solskin, og der var nogen, som dufted mest i Skygge, og der var nogen, som dufted, naar Maanen stod over Sjøen i øst. Roserne var nærsagt som Menneskene selv til at have hver sin Tid og hver sit Sted, og om det saa var i det ydre, saa ligned de dem i Skumring; for da blev Roserne til ørsmaa Mennesker med

pudsige Fjæs i krøllede Hætter og Luer.» (*Fernanda Mona.*)

Den gamle have var ogsaa et eventyrrike saa vildt den vokste uten gartnerhaand over sig. De gamle træer som der knyttet sig historier til, fra tidligere generationer, fik staa om de ikke netop lønnet sig saa godt. Og historierne tok snart fat i Ragnhilds fantasi. Der var et epletræ som var blit plantet av en kjerne fra nogen epler som var kommet fra byen engang der laa en dødssyk ung mand paa gaarden — Elen Egebergs bror; de eplerne var det eneste han kunde spise de sidste dage. Saa maatte det prøves om kjernerne vilde fæste rot i Eikebergs jord. Der stod ogsaa «Svenskebirka», som snart blev Ragnhilds drømmetræ, og mange fremmede træsorter hendes far hadde plantet. Hver gang han hørte eller læste i gartnernes kataloger om et træ eller en busk han ikke kjendte, saa maatte han ha fat i dem og se om han ikke kunde faa dem til at trives. Paa den vis gik det til at haven, som oprindelig hadde været bondehave, siden herregaardshave, blev til «Fantasihave».

Et par gamle rognetrær strakte grenene like ind mot vinduet til Ragnhilds værelse, og saa hændte det ofte, naar nogen kom for at hente hende ned — de visste hun sat paa sit værelse — at hun slet ikke var der. Hun pleide at krype ut av vinduet og sitte godt gjemt i løvet, saa kunde de andre tro hun hadde huldrehatten og kunde gjøre sig usynlig. Hun vilde saa gjerne gi det utseende av at hun stod i rapport med de usynlige. Det var en sorg for hende helt til de sidste dage, at hun ikke kunde

opleve noget rigtig rart. Andre fortalte saa ofte de hadde set noget. Der var den skatten som skulde være skjult paa Eikebergs grund ensteds. Der var mange som kunde fortælle de hadde set blaalys. Sidste vinter hun levde, blev der fortalt om et lys og en skygge som var set i en hytte hvor ingen bodde, saavidt folk visste. Ragnhild Jølsen hørte med store øine paa det som blev fortalt om lyset. «Var det blaat?» sa hun tilslut. Nei, det hadde været gult. Allikevel gik hun og spekulerte paa skyggen som bevæget sig deroppe. En av søstrene fik da spurt at der bodde en gammel kone allikevel, og det var skyggen av hendes arm, naar hun spandt, dette rare, som folk hadde set. Søsteren fortalte dette og trodde Ragnhild skulde bli glad over at faa greie paa saken. Isteden saa hun bebreidende op: «Hvorfor skulde du fortælle det!» Hun likte aldrig en naturlig forklaring paa det som hadde faat tak i fantasien hos hende. Det mytiske syn paa tilværet hadde hun tat i arv, og eventyr var hun blit opammet med — hvad skulde hun med de tørre forklaringer?

Saasnart hun kunde læse, var eventyrbøkerne blit godt slitt paa. Hun fandt sig straks hjemme i dem, ikke bare de norske, men ogsaa de fremmede. Hun skrev endnu i 1907 fra Italien om Bobolihaven som hun kaldte et av de deiligste eventyr paa jord: »Og fordi jeg nu er kommet til at nævne Ordet Eventyr, kommer jeg i Tanker om, at jeg i min Barndom havde slig en vidunderlig Eventyrbog — hvad den hed, ved jeg ikke, og Far og Mor er døde, saa jeg kan ikke faa spurgt dem.

Og jeg husker, at jeg engang efter at have gjennemgaat en Sygdom sad ved et Vindu med Eventyrbogen foran mig og saa udover en solbeskinnet Haveplæn, hvor fuldt af gule Lænkeblomster grodde og skinnede som smaa Solspeil — gav Solskinnet tilbage. Og det skimrede for mig, at Verden kunde være deilig, ja, ligesom Eventyrene i Bogen.

Ofte staar det ogsaa for mig, at jeg vist igrunden skulde skrive Eventyr, forunderlige, romantiske, skinnende Eventyr, slig jeg har levet mig ind i Eventyrene altid, og slig jeg endnu læser Børns Eventyrbøger, jeg tror — med større Glæde end Børnene selv. — Da Solen gled mod de vestlige Himmelegne, tog det store Hus og gjemte Solskinnet væk, og der faldt Skygge over Plænen, og alle de straalende, smaa Solspeil lukkede sig sammen. Og over alle de mygbladede udenlandske Træsorter saavelsom over de haardføre, hjemlige Træer faldt Solskinnet kun i Topperne — — og med Skyggerne, som vokste, tog det til at pusle og tusle mellem Grenene — og Eventyrenes Rigdom gled ud af Bogen, spillede og vinkede, skjult og i Løndom, rundt om i den store Have derhjemme i Norge.

Saa drømte hun eventyrene videre, og digtet nye i samme aand som de hun læste sidst. I «Svenskebirka» sat hun godt gjemt, dengang løvet vokste tæt paa den, og digtet sine eventyr, saa hun glemte spisetider og alt utenom sine egne drømme. Trængte en lyd sig op til hende der hun sat, saa tok hun den i bruk i sit eventyr. Den gamle klokke som ringte spisetiderne, blev til kirkeklokken som ringte den bergtagne ut av berget.

Tidlig begyndte hun at skrive op disse første digtninger som ofte bare er en gjenfortælling av et av de eventyr hun hadde læst, med litt tilsætning av egen fantasi.

Da hun begyndte at læse indianerfortællinger og historiske romaner, gik hun helt op i dem som i eventyrene før. Hun lekte indianer med en bue en av brødrene hadde laget til hende, streifet om alene mellem trærne med den og lurte paa fiender hun kunde skalpere. Men det var saa mange skuffelser i virkeligheten. Naar hun var helt inde i sine urskogstanker og ventet indianeroverfald, saa var det bare et almindelig menneske hun støtte paa. Riddere som sloges med troll og uhyrer hadde hun ogsaa. I nødsfald fik hun selv være ridder, og de gamle krokete trær var troll og drager.

Om vinteren naar sneen dækket lekestederne hendes, drog hun helst avsted paa ski langt avgaarde ind i skogen, næsten altid alene. Det at hun levde saa meget for sig selv, satte snart præg paa hende. Allerede som barn var hun indesluttet, og kunde hun end til sine tider virke løssluppen, saa var det aldrig sine inderste tanker hun der slap løs. Som alle der lever sit eget drømmeliv, hadde hun vanskelig for at uttrykke sig mundtlig — hun hakket og stammet og fik ikke frem hvad hun mente. Hun følte det selv senere, som hun skrev i Kritiken ved hjemkomsten fra Italien. Der er en som mener det maa være trist at komme hjem igjen. Ingenting svarer jeg, skriver hun; «for jeg kan jo ikke snakke — da ødelægger jeg

jo den bedste Sag. Men jeg venter til engang, jeg sidder ved Skrivebordet.» Hendes tanker som ikke fik luft paa anden vis, brændte inde i hende, til de maatte søke sig utslag. Og saa skrev hun. Først var det vel brevene til kattene, kanske ogsaa til andre dyr i haven. Snart blev det til en dagbok, senere eventyr og smaafortællinger.

Hun hadde faat en liten notisbok juleaften 1887 av sin søster, rigtig en fin liten bok, syntes hun, i sort skindbind med en rød silkerose utenpaa. Den blev hendes første dagbok. Hvad der stod i den, var hendes store hemmelighet. Alskens forbandelser slynger hun ut mot den som snuser i den uten lov. Der staar om hendes første kjærlighet. Som titelblad har hun tegnet to hjerter med pil igjennem. «Hemmelig», staar der tre ganger. Til denne bok har hun betrodd sine tanker og livserfaringer de to følgende aar.

«Tænk idag har jeg flere gange holdt paa at sætte livet til paa styrtningen. Jeg er igrund kjæk, skjønner du. Jeg klyver paa steder hvor vist ingen menneskefod før mig har været.»

«2den pintsedag 1887 fandt jeg noget, der lignede en hjerneskal af et menneske (Formodentlig hovedskallen af et dyr). Jeg havde seet den der aaret i forveien ogsaa; men da havde jeg taget den og slængt den længere ind mellem buskene. Nu tog jeg den og gravede den ned i jorden og læste fadervor over den. Senere udover sommeren blev jeg saa rar for hver gang jeg tænkte paa den, jeg holdt da bestandig paa at falde eller gjorde det ogsaa af lutter svimmelhed. Jeg hørte eller saa

altid noget, naar jeg gik forbi buskene der. En grøn fugl hoppede ensom derinde som oftest eller grønne katter fløi derinde eller jeg hørte forfærdelige skrig.» Dette har hun brukt i «Forelskelse» (Efterlatte arbeider, s. 81): «Syn paa høienlys dag. Naar jeg besinder mig, er jeg slet ikke ukjendt paa det omraade — fra barneaarene, da jeg uden en eneste legekammerat farted rundt, udelukkende henvist til min egen opfindsomhed og mine egne indbildninger, hvilke ikke var faa, eftersom jeg havde hovedet propfuldt af eventyr om djævler i jagtcostumer og om Melusiner, som kom tilbage og kyssed aanden ud af sin elskede paa hans bryllupsdag — og om meget andet mærkværdigt. — Jeg husker, jeg havde rene paroxysmer dengang, de, jeg stiltiende plagedes under: I tiaarsalderen gik jeg i en taage, hørte menneskers tale som en surr langt, langt borte. I tolvaarene sang det salmer for mig oppe ved et gammelt udhus, jeg saa irgrønne fugle hoppe mellem trærne, og en fæl mand i laden; jeg har læst Fadervor og sat kors over en kos hjerneskal, troende det var et menneskes, og jeg led som en halvtomsing i aarrækker derefter — — —.» Hun læste ofte senere i den gamle notisbok og fandt et og andet der, som lot sig bruke, men som blev tilsat med fantasi og senere indtryk. Om hun hadde rene hallucinationer, er naturligvis ikke godt at sige: ialfald lot hun sig beherske av drømmesyner.

Hun følte sig snart overlegen overfor sine voksne søskende og deres kamerater. De oversaa hende, især naar der var dans og moro. Saa tok hun sin

mon igjen ved i stilhet at kritisere dem og skrive ned sine indtryk av deres opførsel. Naar brødrene kom hjem i ferierne med sine kamerater, blev der liv i de gamle stuer paa Eikeberg. Dagboken fortæller baade om spilopper Ragnhild fandt paa for at vække «tordyvlerne» om morgenen, og om forelskelser som kulminerer i rosenknopper ved avskeden. «Klag ei at i livet mange haab dig skuffet har,» deklamerer dagboken, da hun i trettenaarsalderen har sin første kjærlighetssorg. Varsler spilte altid en stor rolle for hende som var vokset op under «Mor Evelines» fortællinger. Nytaarsaften staar hun og neier foran speilet kl. 12 og er grulig spændt paa sin skjæbne. Ved hjælp av nogen eiendommelige kombinationer faar hun da ut noget hun kan nøie sig med, efterat hun først har set et blekt ansigt, som dog ved nøiere eftersyn viser sig at være et hvitt klæde.

Brødrenes venner begynder efterhaanden at indta en stor plads i hendes fantasi. Byturene blir hyppigere. Hun spaserer op og ned paa Kal (kjælenavn paa Karl Johans gate i dagboken) og speider blandt studenterne. Men træffer hun saa den der i øieblikket er h a m, og smiler han til hende, faar hun det travelt med at se paa den anden side av gaten. Drømmene er stadig bedre end virkeligheten. «Drømme, drømme, drømme er det bedste, som jeg kan gjøre.» Den første skuffede barnekjærlighet gir hun en god dag. «Jeg tænker med afsky paa min forrige svaghed, blødhed og vægelsindethed; i et aar har jeg været dum som et fæ, ja, værre end et fæ. Fanden ta' alle saanne tauser, som je' har

vært i et aar. Tænke sig til at gaa og sukke bort et helt aar i sin bedste alder. Det er saamænd det dummeste jeg har hørt i mit liv; nei, da er det bedre nu da, som jeg bander, skalter og valter efter mit eget sind uden forlibelsens baand paa sig. Tænke sig til et helt aar saa from som et lam, ikke banne en eneste gang du, nei, det er pokker til dydsmønster. Før ønskede jeg mig for at være morsom ligeoverfor — Satyrernes egenskaber: men nu har jeg dem fuldkommen paa lidt af frækheden nær. Om det er Dævelen, som har begavet mig med dem eller, hvordan det nu er, skal jeg ikke kunne sige. Sælte Pine, tror je' ente je' er det fæleste meneske, som kan gaa paa 2 bein. Morro vil jeg have mig.» Det første glimt bryter frem av den livstrang som har samlet sig i ensomheten. Det bryter voldsomt igjennem. Samvittighet og alle ømmere følelser er bare dumhet, som en faar lære sig til at døive. La alle følelser rase, «men ikke mod hverandre» — frit spillerum for dem alle, som der var frit spillerum for eventyrfantasierne. «Jeg skal nok klore mig gjennem, hvordan det saa er: det beste at komme gjennem verden med er mod, kjækhed og skrøn.» Det er en 14-aars framslænge som skriver slik, og som begyndte at praktisere det til stor forfærdelse for sit gode gammeldagse hjem. Men stemningerne vipper op og ned. En maanedstid efter heter det: «Træt af livet, aa gid jeg døde: det er mit eneste ønske. Jeg er endnu ikke nok forhærdet til at dræbe mig selv; men jeg faar haabe at jeg med tiden vil blive det — det tror jeg ogsaa.»

Ved denne tid — høsten 1889 — flyttet familien til byen. Holm Jølsens virketrang hadde ført ham ind i forretningsvanskeligheter han ikke kunde mestre. Boet kom under administration, og familien flyttet til Kristiania.

Der var vemod i avskeden fra Eikeberg. Ragnhild gik om og sa farvel til lekestederne sine. «Svenskebirka» saa hun for sidste gang kraftig og løvrik. Om hun nogen gang kom tilbake, visste hun ikke. Men i den alder hun var i, og med de nye interesser hun hadde faat, var det naturlig at Kristiania hadde stor tiltrækning for hende. Hun er selv litt forbauset over at flytningen ikke har gaat mere ind paa hende. Hun gaar ut for at «gjøre sig det som hjemme i Karl Johan». Og nu begynder et virvar av skrøn for at holde hjemmet utenfor de veier hun vanker paa.

En ny forelskelse sætter hende paa den tanke at hun vil bli katolik. Det er ingen religiøs følelse hos hende — religiøs var hun egentlig kun hvor det gjaldt gaard og slegt — det er ganske liketil med hendes eget uttryk i dagboken for at «blive altsaa af en anden religion end min nation». En lyst til at stikke av og derved bli bemerket. «Jeg laa vaagen næsten hele natten,» skriver hun, «beskjæftiget med mit skriftemaal og ventede med længsel paa dagens komme.» Og dagen kom: «Jeg gaar ud og sætter naturligvis kursen lige til St. Olafs kirke, men da den gode frøken, mig selv, kom til kirkemuren, kom jeg heller ikke længere; thi kirkeporten var lukket, og jeg blev da gaaende udenfor og vente paa, om jeg ikke kunde træffe

nogle af nonnerne eller presterne. Om en lang stund kom presten gaaende med et fad med vievand eller lignende i hænderne; 2 smaa kordrenge fulgte efter iført røde, side kjortler. Jeg nærmede mig dristigt. «Hellige mand,» begyndte jeg; men præsten saa bare forundret paa mig og forsvandt ind gjennem luken. Mit første forsøg paa at gaa ordentlig over til en anden religion var løbet uheldigt af, og da jeg saa luken lukkes igjen, blev jeg kjed af hele greien og gik lidt beskjæmmet hjem.

Idéen til at søke den katolske kirke har hun vel faat fra historiske romaner som hadde avløst eventyrbøkerne, og i hvis verden hun var gaat ind med samme intensitet som i eventyrenes. Derom vidner ogsaa hendes første romantiske fortællinger fra middelalderen. Den katolske kirkes virak virket forførende, og det romantiske skjær over de fremmede mennesker fra et fjernt land kunde nok øve tiltrækning paa et ungt sind som ikke var trænet i andet end drømme. Der var ingen religiøs trang med i spillet. Hendes trang til gudsdyrkelse var mer i slegt med hedenskap end med kristendom. Det var natur- og forfædredyrkelse hun drev. I den alder da de fleste unge mennesker sporer ialfald nogen følelse for kristendommens lære som den trykkes ind paa os i skole og kirke, var Ragnhild Jølsen likesaa bundet av sin naturtro som i barneaarenes eventyrtid. Hendes forestillingsverden var i mangt og meget det primitive menneskes. I eventyrene følte hun sig hjemme — virkeligheten saa hun paa med store uforstaaende øine. Hun hadde en slags aandetro som hadde besat hende fra de

tidligste aar. I femtenaars alderen slutter hun en formelig kontrakt med «den onde aand». En djævleforskrivning efter alle kunstens regler underskrevet med blod.

I dagboken heter det: «Jeg har fornegtet det, hvorpaa de kristne tro, forat du [hun taler til den onde aand] skulde hjælpe mig; onde aand, giv min sjæl ro. Onde aand, hjælp mig; jeg har spyttet paa bibelen. — Dig tilbeder jeg; de kristnes gud er ikke til, ha! Lad mig dø eller leve.» Det gjælder atter en forelskelse. Den onde aand skal skaffe hende gjenstandens kjærlighet, skjønhet og oplevelser, «saa skal jeg, naar jeg er 18 aar gammel, tilhøre den onde aand med legeme og sjæl, levende eller død, for evighed.»

I den følgende tid behersker den onde aand, den «mægtigste af dem alle», helt hendes tanker. Alt hvad der hænder, skyldes den onde aand. Snart er hun fornøiet med hans tjenester, snart synes hun ikke han opfylder de krav hun stiller til ham. Forøvrig er hun ikke meget fordringsfuld i denne tid, naar det gjælder fornøielser. Enhver liten avveksling i det daglige liv tar hun til takke med. Men efterhaanden faar hun omgang som driver hende ind paa mere uregelmæssige veier.

Ved flytningen til Kristiania var Ragnhild Jølsen for første gang kommet ind paa en ordentlig skole. I Enebak hadde det været som det kunde falde sig med skolegangen. Der hadde været huslærere og guvernanter. Sidst hadde hun læst med en ældre søster uten synderlig utbytte. Skolegang og lekselæsning moret hende aldrig. Men har hun

følt lyst til at leke «gangaupe», saa er det ialfald blit med lysten. Hun foretok sig ikke værre utskeielser end at skrive smædevers, naar karaktererne ikke blev efter ønske.

Nu kom hun ind paa Nissens pikeskole. Det var i de gode gamle dage, da skolen laa øverst i Toldbodgaten, og Keyser, Lyche og Pauss styrte, men bare lærerinderne kunde skjende. Hartvig Lassen læste Øhlenschläger høit for et utaknemlig publikum som skulde sitte med sit sytøi, men som oftest moret sig med andre ting. Den generation som gik der i 90-aarene fik ikke stort utbytte av undervisningen. Der var ingen spore til at lære dem at ta i. De kom der slængete med en fillet skolebok og et par leiebiblioteksromaner, med en student eller kadet til følge, og hadde svært ofte hodepine, som gjorde det absolut nødvendig at gaa ned paa fæstningen og spasere.

Ragnhild Jølsen, fotografi fra skoledagene i Kristiania.

Ragnhild Jølsen dovnet sig og skulket. Det eneste som var litt moro ved, var de norske stilene. Men de blev føiset av i en fart. Lassen fandt nu allikevel baade liv og fantasi i dem, om han end fik mange

uttryk at rette. Provinsialismer var forbudt, og provinsialismer var et meget vidt begrep i de dage, ialfald hos Hartvig Lassen. Imidlertid blev hendes stiler baade av ham og hendes senere norsklærer paa middelskolekurset fremholdt for klassen som de bedste besvarelser.

Kameratlivet fik større betydning end lærdommen for hende, som mest var vant til at gaa alene hjemme paa den store gaard. Til at begynde med fik hun en skjærsild at gjennemgaa i al den haan en ny elev fra landet eller smaabyerne var utsat for, om hun ikke forstod at hævde sig. Ragnhild var ikke værst faren; men frikvartererne kostet hende mange taarer allikevel, og det stod senere for hende som et martyrium at gaa paa en stor skole. Hun prøvde at sætte sig i respekt ved skrøn og skryt. Hun vilde være grummere end de andre. Hun har skrevet om sine skoledage, hvordan hele klassen stimlet om hende, naar hun fortalte med sin snart hæse, snart fine stemme. Der var Peer Gynt-natur nok i hende til at hun kunde gi tilbedste nogen eventyr hvori hun selv spilte hovedrollen. Lo de av hende, og vilde ikke tro det hun fortalte, saa tok hun bare kraftigere i. Kameraterne moret sig paa hendes bekostning, «og saa endte det gjerne ved frikvarterets slutning med, at hun sprang sin vei lige for næsen paa lærere og alt ned paa fæstningen — der graat hun, hikstede og graat, og turde ikke komme igjen paa skolen paa et par dage.

Hun fik nok efterhaanden nogen skoleveninder, men hadde væsentlig sin omgang utenfor, og snart blev det mest kavalererne som optok hende.

GJÆRINGSTIDEN

Jeg tror nok ikke rigtig, at Herligheden gaar om fra Dør til Dør og kikker efter, om nogen sidder paa Stolene og venter paa den. Nei, Herligheden maa søges».

Fernanda Mona.

Ragnhild Jølsen kom ikke til fuld avklaring hverken i sit liv eller i sin digtning. Hendes korte liv var i grunden fra først til sidst en gjæringstid. Allikevel er der nogen aar hvor gjæringen er sterkere end ellers, og hvor den tar slik overhaand at den maatte finde utløp om den ikke skulde sprænge de vægger som holdt den inde. Disse ungdomsaar fik stor betydning for kunstneren i Ragnhild Jølsen.

I barnedagene hjemme paa den gamle gaard hadde eventyrene virket paa hende som fortællinger fra en virkelighet som nok kunde findes, om det end var de færreste som kom ind i dens riker. Men hun vilde være en av de faa. Hun vilde træffe alle de overnaturlige væsener som fortaltes om, og som hendes fantasi hadde tumlet med, saa de var uløselig knyttet til hendes forestillingskreds. At ikke alle var velsindet, at der var troll og

uhyrer iblandt — hvad gjorde det naar det bare var noget utenom det hverdagslige. Hun var blit egget, men aldrig skræmt av uhyggen ved alt det usynlige. Saa var hun dradd av gaarde alene langt ind i skogene for at træffe noget andet end det hun var vant til at se. Hun utfordret alle vætter til at vise sig for hende. Der fandtes ikke den ting hun var ræd. Hun følte i sig en evne til at mestre baade mennesker og trolltøi. «Det forbandede Ord» i «Efterl. Arb.» indeholder reminiscenser fra skogvandringerne. Det hændte hun gik vild, saa folk maatte ut og lete efter hende. Men det holdt hende ikke fra at prøve sig ut paanyt.

Da hun forsverger sig til den onde aand, er det «oplevelser» han skal skaffe hende. Der var en umættelig trang i hende til at lære alt at kjende, i livets og i drømmenes verden, godt og ondt, sorger og glæder — alt vilde hun ha tak i med egne sanser. Hun brydde sig ikke stort om de kundskaper man kan læse sig til. Hun fik den idé engang at hun vilde bli student, men vistnok mere fordi hun i studenterlivet ventet sig «oplevelser» end av hensyn til kundskaperne. Hun fortsætter tanken som ikke blev til virkelighet, i den lille skisse «Forelskelse» (Efterl. Arb.), og hun bestilte sig visitkort med «stud. art.» paa. Den lille pakke med dem gjemte hun til sin død blandt balkort og visne blomster. Forældrene var ræd for kameratlivet med mandlige studenter, og Ragnhild maatte nøie sig med sin tarvelige middelskole-eksamen og det kameratliv hun kunde holde gaaende uten forældrenes vidende.

Blandt de ting som fortaltes om slegten paa Eikeberg og om de andre slegter paa gaardene omkring, var der et og andet som tydet paa at livet ikke for alle var rundet som den stille flod ut i havet. Ogsaa paa de gamle gaarder hadde lidenskaper brust, glæde skinnet, og sorg hulket. Der hadde været sind i oprør, av livslyst og av krænket ret. Før Ragnhild endnu skjønte hvad det var alt dette, gik hun om med aapne sanser og samlet paa alt hvad hun hørte. Det blev gjemt sammen med eventyrene. Et og andet kunde vel vase sig sammen for hende, saa det ikke var godt at greie det ut, naar hun siden tok det frem for at se hvad hun kunde bruke.

Der findes blandt utkast og paabegyndte arbeider fra Ragnhild Jølsens tidlige ungdom nogen blad som handler om en ung pike Gyrild som har adskillig likhet med hende selv. Gyrild sitter og ordner i et gammelt skatol og finder sin bedstemors hemmelige skuffe med minder fra glade ungdomsdage. Der ligger gulnet papir med franske vers og broderte navn med roser omkring, og tusenfryd som har mistet bladene i de mange aar de har ligget der. Gyrild lægger det altsammen over i en anden skuffe; den hemmelige vil hun selv ha. Kanske var det profanation slik at fordrive bedstemoren; men det faar ikke hjælpe: Jeg, jeg vil ogsaa gjemme de blomster, livet muligens kan skjænke mig. Og skulde jeg blive gammel og træt, vil jeg ønske at kunne se mit levnet som i et speil — der skal ogsaa blive navnetræk kranset af roser. Og begivenheder vil

jeg have, tunge og stærke, saadanne at jeg der langt frem i min alderdoms dag, graater og ler ved at se igjen og mindes».

Det ligger nær at tænke sig Ragnhild Jølsen sittende og ordne og gjøre istand til det liv hun vet skal komme. Hun længes efter det i hemmelig fryd, som da hun i barnedagene gik inde i tykkeste skogen alene sikker paa at her maatte eventyret komme hende imøte lyslevende. Livsens koglende Liv» venter paa hende ensteds — hun maa ut og lete efter det.

Den første barneforelskelse som hun var saa optat av i dagboken fra 13-aarsalderen, gik let over. Men efterat hun var kommet til Kristiania, varte det ikke længe før hun lærte at kjende den underfulde mystik», som hun aldrig blev kjed av. Forelskelsen i alle dens stadier blev snart «Livsens koglende Liv» for hende. Og hun sat ikke stille og ventet paa den. Hun var paa færde paa steder hvor det ikke «gik an» at gaa, og indledet mange slags bekjendtskaper, som hendes gode borgerlige hjem ikke maatte vite om.

Saa kom den første alvorlige forelskelse «en vaardag» — som alting andet forresten. Som fuglesang og dyrelok, som tæring og ulivssygdomme flest». Han «fanget fantasien» hos hende, slik som altid veien til hendes hjerte gik gjennem den. Tankerne «kom paa afveie, rangled sig rent fordærvet, gjorde de, i sin ungdomsfriskhed». Hun gik igjennem hele registret med den intensitet som laa i hendes væsen. Hun følte den rike stemningsfylde, men ogsaa vekslingen. Der var en egen

charme ogsaa da, naar «alt blev saart, og alt gjorde ondt». Spændingen baade likeoverfor sine egne følelser i jag, og overfor omgivelserne, kjendte hun som noget av en kappestrid, hvor indsatsen er en selv, og den evig efterstræbte lyksalighet maalet.

Det gik her som det hadde gaat under lekene i barnedagene: i hendes forestillinger var alt saa skinnende av lys- og farvepragt at virkeligheten ikke kunde andet end skuffe hende. Men derfor gi tapt i sin søkning efter herligheten var ikke hendes sak. At en herlighet maatte findes som svarte til hendes drømme, var hun viss paa, og ved hver ny forelskelse var hun sikker paa at denne gang fandt hun den. Saa ofte som forelskelserne kom paa, blev der aldrig noget av vane over hendes stemninger. De skinte nyt og klart hver gang uten taakedotter over sig. Naar følelsen svinder, er det som alt brister for hende. «Livet verker». Men ogsaa den fornemmelse elsket hun. «Der er dem som finder Vellyst i sin egen Lidelse», skriver hun et sted.

Hendes stadige forelskelser, ogsaa en forlovelse som ikke tiltalte hendes nærmeste, gjorde sit til at hun blev sendt paa landet som guvernante i huset hos slegtninger. Det var ikke netop arbeide for hende; men hun vantrivdes aldrig ved noget. Hun hadde altid sin egen drømmeverden at trække sig ind i. Stof til drømme manglet hun aldrig. Derfor kunde hun ikke kjede sig. Men føle interesse for andres utvikling kunde hun ikke. Dertil var hendes egen hende for vigtig. Hun var født med

den gamle bonde-æts sterke selvfølelse, og den var blit næret av ensomheten i barnedagene. »Man tilbeder sig selv, og man hader sig selv, man slænger sig selv i Skidten, man løfter sig selv mod Himmelen, ja, enten man ligger i Grøften eller klyver op Pidestallerne — jeg synes dog at være Centrum for alt, fordi jeg er Centrum for mig selv: fordi mit eget Jeg er mig alt«, skriver hun en gang.

Hun var ikke kommet paa sin rette hylde som lærerinde, og kom der heller ikke da hun blev telefonistinde. Men fristunderne blev en ubunden tid som ikke gjorde noget for at hjælpe hende av med de »friskfyrmanerer« hendes far bebreidet hende. For familien med de borgerlige begreper om det passende, hvor endog ordet »frisind« hadde en væmmelig smak, virket hendes optræden som noget av en skandale. Sulten som hun var paa livet, tok hun det heller aldrig saa nøie med folks mening om det som for hende var livsindhold. Hun samlet sig i disse aar indtryk som kom med i hendes tunge, men sterke kunst.

Om hun kunde virke lossluppen naar hun gav sig over i lystighet og vildskap i et godt lag, saa var det ialfald ikke ofte utslag av livslyst. Hun var bare paa jagt efter den, og paa flugt fra tungsindet som laa og lurte paa hende. Hun hadde lært hvor fort en sterk følelse, som synes at kunne bære ut over alle grænser, kan svinde. Skuffelse og og tomhet fulgte hver forelskelse. Og dog var det forelskelser som holdt hende i aande i denne tid. For hende var der som for Angelica i Hollases

Krønike» bare én aker i verden — den som gjenspeiler et lødigt Kjærlighedsliv». Hun gik og veiret efter en ny forelskelse, saa snart den gamle svandt. Smerten var stor hver gang; men hun søkte smerten, likesaa meget som hun søkte glæden. Den hørte ogsaa livet til.

Hun siger selv der var en blanding i hende av barn og et gammelt livstræt menneske, «hvilket kanske altid er Tilfælde med dem, der fødes med for sterk en Ømhedstrang. Slige maa jo saa tidlig faa Sorger, da alt i Verden saa let kan mistes. Det glipper — glipper bort i Taage og Mulm. Du store, voksne Menneske, et Barn forbliver du alle dine Dage — et Barn, der griber efter — Maanen — det, som lyser og skinner, det længter du efter; du forstaar ikke Afstanden og — aldrig kan du naa det! —»

Det er levningerne fra menneskehetens barndom, naturmennesket i hende, som strides med en tid hvor individerne er maset sammen til et samfund med love og vedtægter, som er hende fremmede. Men det er ogsaa levninger fra det primitive menneskes forestillingsverden som har git hende det som forsoner med tilværet — eventyrsynerne. Det er evnen til at danne myter og tro paa dem, som gir hende kraft og lyst til at leve midt i tomheten om hende. Hun har sin ildgud i sin fantasi. Endnu er hun ikke klar over det; hun ser bare som et Blus i Taagen. Det skinner saa brændende rødt, jeg ser Syner om det, Syner, som svinger, lever — svinder og forgaar. Men naar Synerne daaner som afmægtige Livsens Gnister,

da er det Blusset, som dør. Aa, du Blus dog, du brændende, saa snart hendøende Blus, hvor du glæder mig, naar du kommer, for aldrig ved jeg, hvor længe din Flamme vil leve — og altid haaber jeg jo. Aa, du Blus ifra Glemselens og Tilintetgjørelsens almægtige Guddom, hvor du bedrøver mig, naar du dør. For saa er der kun Tomhed tilbage. Tomhed. Tomhed. Jeg staar der atter i den graa Mulm. Og dunklere er det end nogengang før som altid for den, der har seet et Lys skinne. — Men — ja mange vil vel synes det er latterligt, og mange vil vel ikke tro det, mange vil sige: Det er tænkt, men aldrig seet eller følt. Saa siger jeg, jeg, som skriver: Tænk selv, hvad I vil, eller se og føl. Det blir dog alt det samme. Hos de af Eder, der er umiddelbare, kommer dog altid Tanken just af Synet og Følelsen. Hvad jeg vil sige: Ofte samler de sig for mig de Blus i sin Vorden. Og jeg kan snakke til det. Det er du, og det er du. Men den ene kjender ikke den anden, det store Blus, det kjender kun sin egen Enhed. Derfor kan jeg tale til den Enhed og fortælle det om det selv:

«Vil du saa høre en Historie om noget af dig selv, du store Blus?

Jo, det hændte mig, ser du, engang, jeg sad i en fremmed By, at jeg saa dig i en Mand. Han kom til mig, da jeg mindst vented det, og jeg havde aldrig seet ham før. Den Mand var deilig. Han var slig deilig, som man siger om det bedste, man ved. Det behøver vel ikke at være saa blødt og yppigt. H a n, han var haard og haard af

Muskelstrenge. Han var ru og ru som Esau over Brystet. Nei, jeg ved det ikke, men det kan jeg nok gjætte af hans Hænder.

Det store Blus svarer og nikker: Det er noget af mig, det er noget af mig. For mange er det det hele. Det de brænder sig af, og det der tilintetgjør dem.»

Det var det hun maatte — brænde sig paa livsflammen. Ikke én gang, men om igjen og om igjen, til livsgnisten sluknet i hende selv. Der er et ord som kommer igjen i alt hvad hun senere skriver. Det er ordet flamme. Det er som det ord rummer hendes intenseste syner. Vinen flammer, kunsten flammer, kjærligheten flammer — «Kjærlighed er et flammende Sværd og et flammende Kors. Kjærlighed er en flammende Hjelm og en flammende Krans. Kjærlighed er et flammende Hav og en flammende Jord. En flammende Sol og et Dryss af Stjerner. En flammende Dommedag over Menneskesindet er Kjærligheden» (Hollases Krønike). I det reisebrev hun skrev til «Verdens Gang» fra Firenze, hvori hun fortæller om den unge katolske prest som ranket ryggen i ekstase under messen for saa at svaie som ramt av lynild, siger hun: «Saadan flammer vi Mennesker op i Livets Monotoni, lar selve Monotonien beruse os. — — — Men netop fordi det kommer saa umaadelig flammende alt paa engang, overvældes vi — og saa knækker vi kanske pludselig sammen som den unge katolske Præst i de hvide Klær.» Høsten var den aarstid hun hadde kjærest; for da flammet de gamle aspetrær utenfor gaardene i Enebak op

i sit sidste blus, og som trærne, saa hele naturen i farver som hadde glød. Saa kunde da ogsaa «livet», sammenfatningen av det altsammen, bryte monotonien og slaa ut i flammer. Kinck har i sine mindeord i «Samtiden» kaldt Ragnhild Jølsen en ildsjæl, og der har han rammet kjernen i hendes væsen. Selv da naar hun mellem to forelskelser gik om tung og indolent i alle sine bevægelser, tilsynelatende uten evne til at føle glæde — som Rikka Gan saa hun da bare graaveiret — selv da ulmet der en ild i en krok av hendes væsen, og et pust kunde bringe den til at flamme ut av hendes hele legeme. Og fordi hun kjendte sig selv og sin egen evne, forstod hun tidlig at trække aromaen av enhver stemning, ogsaa graaveirets. Hun følte med en intensitet som bare de store kunstnere eier. Hun kunde la stemningen likesom gli med blodet gjennem alle aarer, saa alt i hende blev indsat med den. Derfor kunde hun ikke snakke, naar noget optok hende, og der var næsten altid noget. Lyden skurret. Hun kunde heller ikke finde ord for det som fyldte hende, uten ved at skrive dem ned. Baade stemning og sak ødela hun ved at snakke.

Saker, meninger, spørsmaal interesserte hende ikke — slet ikke i denne tid. Senere blev jo et og andet trængt ind paa hende. Endnu vedkom det hende ikke. Begivenheter og mennesker var akkompagnement til hendes stemninger, hvis de da ikke «fanget fantasien». Da blev begivenheterne hjælpere, og menneskene muligheter. Hun kunde sitte blandt telefonapparater med høitidsstemning,

fordi drømmene levde sit rike liv i hende under arbeidet. Hun levde kanske like sterkt da, som naar hun støiet i ord og latter blandt de optrædende paa Tivoli, hvor en indianertrup engang særlig optok hende. Hendes støiende optræden til sine tider var bare klodsethet. Hun var uøvet i omgang nu som da hun i skoledagene skrønte og skrøt, fordi hun trodde det gjorde effekt likeoverfor kameraterne.

Der var blandt de første forelskelser en som tok sterkere paa hende end de andre. Hun har digtet episoden om i »Vibe Vang» (Efterl. Arb.), og gjenskin av den er der vel i alle hendes bøker. Der var i den følelse kanhænde i sterkere grad end ellers hos hende den samtidige hengivenhetstrang og stridige motstand som Vigeland har git plastisk uttryk. Men »Vibe Vang» er digtning og ikke referat. Den er skrevet ti aar senere, da meget hadde klarnet begreperne for hende, mens Vibe Vang var blit staaende som inkarnationen av det som imponerte hende hos manden — kynikeren. Hans overlegne kynisme tvang hende i knæ. De andre krøp for hende. Hun likte at føle sin magt. Men hun hadde en inderlig lyst til at slaa op en gaplatter, naar hun saa deres avmagt likeoverfor hende. Det var et stort kraftig handyr som ikke vyrdet hende, hun længtes efter. Og hun traf det og mistet sin styrke.

Efter den historie sank hun først sammen i smerte og savn, syntes det var ikke livet værdt alt som skulde gjennemleves. Hun omgikkes med tanken paa at faa en ende paa det hele. Men

livstrodsen var sterk i hende. Det gik hende som Rikka Gan, da hun var undergangen nær: «Se, kan jeg ikke tænke lyse Tanker endnu! Ja svært mig bare til, du Skjæbne — jeg skal leve og stride som Uveiret selv, det som har gnistrende Lyn og Brand i Mørket — — hvad knuser mig, Rikka Torsen?» Hun vilde over det som hadde tat magten fra hende en stund. Hun følte sterkere kræfter i sig end dem andre mennesker gaar om med. Hun gik hele sit liv og ventet syn for sin tro paa at kræfter av overnaturlig art bodde i hende, det fra eventyrene hvor der var væsener som var uavhængig av naturkræfterne. Hun følte sig i slegt med huldren. Det navn hun dengang kaldte sig med, Hildr, var hende særlig kjært, fordi det mindet om hulder. Asbjørnsens ord om huldren, som han kalder «det Principale i den norske Folkedigtnings Natursymbolik», passer heller ikke ilde paa Ragnhild Jølsen. Han siger i fortalen til 1. samling av huldreeventyr og folkesagn; «Hun (Huldren) eier al den norske Naturs Rigdom, Pragt og Herlighed, men hun eier ogsaa dens dybe Melankoli. Derom vidne hendes Sang og Strengespil, som ei kan høres uden Vemod og Taarer, hendes Magt og Kjærlighed, der sløver og fordunkler Menneskets Forstand». Hendes slanke skikkelse med det bortgjemte væsen, det eiendommelige blik fra de mørkebrune øine, som likesom kom langveis fra, naar de tunge lok aapnet sig helt, kunde godt bringe tanken hen paa væsener fra huldreheimen. Hun visste hun let kunde skaffe sig magt over mennesker, over mændene især, og

naar nu noget tungt trykket hendes livsmod, maatte hun søke glemselen der hvor hun trodde den snarest kunde findes.

«Alle ved vel, der er Tider, da Menneskene tager Trøst, naar den bydes. Og det at døve synes det eneste i Verden. — Men det hjælper ikke meget alligevel. Ikke mer end Medicin for en uhelbredelig Sygdom». Der er mange veier til glemsel. Hun valgte den samme som Paula Winkel efter lille Dags død. Og kom paa kant med begreperne for det passende.

I fest og tummel blandt glade mennesker lette hun efter det store blus hun hadde set skinne, men som hadde været likesaa vanskelig at holde fast som blaalyset. Og naar hun gik til møte med sine venner og veninder, var forventningens høitid i hende — om hun atter skulde faa et glimt av blusset. Det kunde synge i hende av de yrende stemninger — de kunde bryte frem pludselig som skogens vilddyr; de kunde møtes og kjæmpe paa liv og død, og ingen dyretæmmer kunde mestre dem. For der var urskogens kraft i dem, og de var hidset til raseri ved indestængt liv. Men efter nattens festopvisning kom tomheten, den som æter livskraften. Saa blir alt uldent, uten farve og form. Imens sad Livslysten paa Lur, og langsomt svinder taaken. Der kommer sølvstriper gjennem det graa, og hun, det store voksne menneske som altid levde i drømmene, griper efter maanen. Hun leter efter kjærlighetens store blus paa landeveier og i menneskevrimmel, og føler sig som den av gud forbandede: «Altid

skal du søge. Aldrig skal du finde. Ahasverus». Endnu forstod hun ikke at «det store blus» var inde i hende selv. Det var kunstnerens ildsjæl som brændte i hendes eget indre.

Da familien i 1896 atter flyttet tilbake til Eikeberg, fandt hendes forældre det ikke trygt at la hende bli igjen i byen. Det blev slut paa det frie liv blandt kunstnere og andre glade venner, og det bar hjem til den gamle gaard hvor alt nu var i forfald, men hvor fantasien netop derfor kunde faa endnu travlere arbeide end før.

FORSTE FORSOK SOM KUNSTNER

Høisommeren er forbi, og de lyse
nætters tid er omme. Jeg er ensom —
(Utkast fra 90-aarene.)

Alt i barnedagene under trykket av ensomheten var drømmene blit Ragnhild Jølsens bedste selskap, og kanske fordi hun ikke hadde kamerater at meddele sig til, var hun begyndt at skrive ned hvad hun drømte sammen, naar hun sat oppe i bjerken eller inde i rognetrærne, eller naar hun vandret ind i skogen eller sat en kveldstund og lot uhyggen ved mørket sige ind paa sig, saa den fik liv og fortalte historier. Hun skrev ned sine nye indtryk, da hun var flyttet til Kristiania. Det kunde være historier hun hørte, som hadde et skjær av mystik over sig, hvor det kunde gaa an at digte til fra eventyrene. Hun følte altid trang til at skrive, skjønt hun i denne tid nærmest tænkte sig et andet tumlefelt for sin fantasi end literaturen.

Det hændte at en av søstrene en dag kom hjem med nogen figurer hun hadde laget av lere, og viste dem med stolthet for Ragnhild. Hun saa foragtelig paa dem: »Jeg kunde vel altid gjøre det bedre, jeg,« sa hun, og saa laget hun en ræv og nogen

nisser. Det saa ikke værst ut, og faren tok hende med til byen hvor hun fik staa paa Bergsliens atelier og se paa, ogsaa prøve sig litt frem. Som skolepike i Kristiania fik hun adgang til skulpturmuseet hvor hun en kort tid stod og kopierte uten at drive planmæssig arbeide. I 1898 utstillet hun hos Blomqvist en studie hun kaldte «Inferno» — en Mefistoagtig buste. Hun har senere modelleret ikke saa litet, mest relieffer, og hun hadde længe selv tro til sit talent i denne retning. Av Valentin Kielland

«Sorg». Relief av *Ragnhild Jølsen*.
(Efter en tegning Douleur av en hollandsk maler *Antoon van Welie*.)

fik hun i 1902 undervisning, og selv efterat hun som forfatterinde hadde henledet opmerksomheten paa sig, hadde hun vanskelig for at opgi modelleringen.

At relieffet blev den naturlige form for hende, kan være mere end en tilfældighet. Det er hendes syn paa mennesker og begivenheter som kommer frem i den, en sky for at la personerne

træde frit ut i livet. Som de skikkelser hendes digtning frembragte, er de skjøvet frem av hendes drømmeverden hvor de hadde sit rike, og hvorfra de ikke kunde løse sig helt. De er blit til av overskuddet av hendes stemninger. Og netop stemningen var det hun kunde gi finest baade i sin skulptur og i sin digtning. Der var hendes formende evne sterkest. Der stak ikke nogen stor selvstændig skapende aand i hende som billedhugger; derfor kopierte hun mest. Mere var hun her den sildige ætling av en gjennem indgifte degenereret slegt, som hadde hopet sammen i hende en arv hun maatte segne under, om hun ikke kunde faa løst ut noget av den, og her gav leret hende den rent legemlige nydelse av at føle drømmene ta form mellem hænderne paa hende. Derfor vendte hun atter og atter tilbake til det, naar papir og blæk ikke tilfredsstillet hende. Allikevel — Ragnhild Jølsen hadde mer at sige end hvad hun kunde faa uttrykt i skulptur.

Da hun i 20-aarsalderen atter sat paa den gamle gaard, vaaknet minderne med styrke, ikke saa meget fra hendes egne barnedage som fra slegtens liv i længst svunden tid. Hun var ikke meget over 20 aar; men hun hadde allerede set og gjennemlevet saa meget at hun nu syntes hun skimtet en sammenhæng mellem sagn og virkelighet. Det begyndte at interessere hende hvad der fortaltes baade av myter og slegtssagn. Hun sat de ensomme stunder med forældrene og hørte paa dem. Hun var den eneste som endnu var hjemme. Brødrene var ute paa sin kant, søstrene drog over til Amerika for at bryte sig en bane. Hun tilhørte en slegt hvis

velfærd tilsynelatende var i nedgang. Dens fortid kom da til at staa for hende i sterkere lys end der kanske tilkom den; men saa blev ogsaa de skygger den kastet foran sig, større og mørkere end ret var. Det var et av de faa emner hun kunde tale om med iver — slegtens historie, dens storhet og grundene til dens forfald, slik som alt det efterhaanden laget sig til i hendes hjerne. Ogsaa andre slegters liv som kunde tjene til sammenligning, og hele bygdens fanget hendes interesse i disse aar.

Hun tok til at samle paa alt det som fortaltes, skrev ned eventyrene og sammenlignet dem med andre hun hadde læst paa tryk, fandt motiverne igjen hos Asbjørnsen og andre. Her er et fra hendes samling:

»Der var engang en mand, som havde en pen kone og en pen datter; men selv var han saa tunghørt, at han mest ikke forstod et ord af, hvad folk sagde. Engang sad manden udenfor døren og spikkede paa et emne; han saa da at en kom opimod huset, og han mumlede ved sig selv: Mon tro, hvad han vil — aajo, det kan jeg vel tænke mig, først spørger han kanske, hvad jeg teljer paa, saa beder han mig om at faa laane hoppen min; hvis ikke det, saa er det prammen han vil laane; hvis ikke det heller, saa spørger han om veien. Men manden som kom, var en frier. — »Goddag,« sagde han. Okseskaft, svarede kællen i døren. Kunde jeg faa snakke med konen din? sagde manden. Det er naa saa sin sag det, mente kællen; hun gaar nok nede paa jordet, men hun er fole-fuld, saa hun gaar ikke an at ride paa!

Kunde jeg faa snakke med datteren din da,» sagde manden. Hun ligger nede ved elven; men hun er saa sprukken og daarlig at hun ikke taaler at sættes over i,» sagde kællen. Da blev frieren sint og raabte: «Aa, reis til helvede! — «Bortmed lia, far — bortmed lia,» sagde kællen.»

Hun føier til: «Fortalt af Kjestine Veiby, ogsaa kaldet Dure, fordi hun var saa hæs og grov i maalet, og støt pratede — især naar hun sad med munden fuld af mad. — Formodentlig foreligger her originalen til Asbjørnsens «Goddag mand — Økseskaft». — Dette var Kjestines eneste eventyr. — «Og det var akkurat saapas langt som for en skilling tobak,» sagde hun.»

Et andet eventyr kalder hun «Pandekagestuen» og føier til «Gammelt folkeeventyr. Adskillig lighed med historien om Hans og Grethe. Det er huldren som eier huset med pandekager paa, hvor Per og søsteren spiser sig mætte, og det ender da ogsaa med at huldren blir stekt levende.

Der er ogsaa en liten samling av ordsprog som hun for størstedelen hørte av faren. Hun likte at bruke ordsprog og mundheld som eventyrene, selv om hun ikke fik passet dem saa godt ind. Der fulgte en viss dypsindig fjernhet ved dem, som netop var efter hendes sind. Hun laget ogsaa stadig nye sætninger selv, som skulde gi sig ut for at være gamle. Hun har hang til at skyve ansvaret for sine meninger over paa et ubestemt subjekt. «Saa siges» er et almindelig uttryk hos hende, eller oprigtigere: «saa kan siges, eller kunde siges». Det klinger som visdomsord. Der findes

ikke mange merker i de faa bøker som har tilhørt Ragnhild Jølsen. Et eneste sted har hun sat et kryds. Det er i Østrups oversættelse av Høisangen ved de ord fra den gamle sang: «Se til at fange de ræve smaa, som vor blomstrende vingaard nedtræder.» Det var et slikt halvt forblommet visdomsord som maatte brukes. Det findes ogsaa alt i hendes første bok (Ve's mor, s. 58).

Alskens versestubber var hun ogsaa paa jagt efter, men forandret gjerne litt paa dem, eftersom det passet for den bruk hun vilde gjøre av dem. Om det er Asbjørnsen eller Store-Elen som er kilden for besvergelsesformularen «mare, mare mine» er ikke godt at sige. Rimeligvis har de begge hjulpet hende med at forme den. Folkeviser maatte ogsaa danne et led i kjeden av hendes interesser. Stort har hun vist ikke kjendt av viser. Men meget tidlig begyndte hun at fantasere over det lille hun kunde av Dalebu Jonson. Et av de større verker som fandtes i huset, fanget tidlig hendes interesse. Det var Øverlands Norgeshistorie, hvor hun med forkjærlighet dvælte ved de første bind med fortællinger fra vor oldtid og middelalder. *Draumkvædet* lærte hun at kjende der, og at hun har omfattet det med interesse, viser den bruk hun har gjort av navn derfra (Grutte den graaskjeggede og Broksvalen) i en utrykt krønike om Dalebu Jonson.

Hvad der fandtes av optegnelser efter Ragnhild Jølsens død, er sikkert paa langt nær ikke alt hvad hun i 90-aarene samlet og skrev ned av eventyr og bygdesagn. Papirerne er flere steder ødelagt, og der er kommet bort enkelte blad. Dette kan

dels ha sin grund i at hun blev kjed en saa forholdsvis samvittighedsfuld samling — hendes fantasi kunde ikke i længden være tilfreds med saa nøkterne fortællinger; den hadde anden bruk for stoffet — det skulde digtes om og stikkes ind i store romaner, og saa blev det hende efterhaanden saa inderlig likegyldig hvordan historien fra først av hadde lydt, og hvem der hadde fortalt den. Dels er det vel gaat med disse optegnelser som med saa mange senere trykte og utrykte manuskripter: av mangel paa papir har hun brukt hver ubeskreven snip hun fandt, til notiser og kladder til senere arbeider, og naar saa de var renskrevet, gik det meste av forarbeiderne i ovnen eller blev slængt væk blandt gammelt skrap.

Men det lille som findes, viser utgangspunktet for hendes digtning. Det er med de gamle sagn kunstens ild i hendes sjæl er nøret op. Der er ingen reminiscenser fra 90-aarenes literatur i hendes første forsøk paa at skrive, men desto mere fra Faye, Asbjørnsen og de andre eventyrbøker fra barnedagene. Hendes omgang i Kristiania med de unge kunstnere kunde nok ha vist hende noget av tidens strømninger; men de gled forbi hende. Fæstet hun sig ved noget for en stund, saa var det kunstneren, fantasimennesket, ikke hans kunst. Det var svært litet av den moderne skjønliteratur som evnet andet end at kjede hende. I høiden kunde et eller andet træk interessere hende, og saa fik hendes egen indbildningskraft travelt med at utforme det, ialfald i hjernen, om det ikke altid blev paa papiret. Det var de gamle bøker hjemme

paa Eikeberg hun elsket, de som hadde hørt slegten til i generationer, den som de gamle eiere av gaarden hadde bladet i, kanske ogsaa skrevet i margen paa. En gammel bibel, gamle salmebøker, lovbøker — med dem kunde hun sitte timevis. De gamle skindbind gav fortællinger om slegten — der straalte ut fra dem en svunden tids liv, der kom gjenfærd fra en tid som var hende langt kjærere end den hun levde i. Alt som var gammelt, elsket hun, men mest det som fortalte om hendes egen slegt. Ellers læste hun ogsaa med forkjærlighet i *Fru Dunkers Gamle Dage* og *Alf Colletts* bøker: *Gamle Christiania-Billeder* og *En gammel Christiania-Slægt*. Der fandt hun sig til rette. Hun likte sig i det selskap, vilde ogsaa gjerne ha omkring sig noget som mindet om gamle dage. Hun tok sig en runde gjennem gjemmestederne paa den gamle gaard. Paa loft og i kjelder fandtes vel et og andet som var slængt væk som skrammel i velmagtsdagene, men som kunde bringe bud til hende fra de gamle tider og mennesker. Hun tok saa til at pynte paa og stelle med det hun fandt, til det passet i hendes værelse. Alt skulde se gammelt ut. Da de gamle møbler var fikset op, og værelset dekoreret efter hendes eget sind, inviterer hun familien op — «traktement hos mig — søtdram og cigaretter,» skriver hun til en av søstrene i Amerika (15. april 1897), hvor hun fortæller om sin virksomhet til forskjønnelse av værelset: «Du kan tro her er blit stiligt; alt muligt i hvidt med lyseblaat — ligetil det stygge kvisteskatullet mit har jeg malt hvidt; men derpaa har jeg desuden malt flere

tablauer: Paa klaffen er en fæ-æ-æ-l ildspyende drage med 3 guldringe i kloen og en enhjørning og en ren, som flygter. Paa første skuffen er der nogle rare skakagtige blade; men paa 3die og 4de skuffen et digt, digtet af mig selv om dragen — saalydende:

Den far over hav, over skov og by
Med de ringene tre af guld saa røde
Men alle dyr udi skoven de fly
Og fuglene falde saa døde! —

Du forstaar det er i lyseblaat og holdt i ældgammel stil. Taget her har jeg bemalt med snirkler og rokokolignende blade. Det gamle kjælderskabet, som stod i gangen paa Holbergspladsen er ogsaa blit fint. Oppe paa loftet har jeg fundet en tohundreaars gammel skaap-dør (opr. farve lyseblaa). Noget af den har jeg copieret paa dette andre skaapet: Det er en yndig dame i fiskebensskjørt, som tømmekjører en amor og to brændende hjerter.

I disse omgivelser likte hun sig. Her blev hendes første fortællinger og romaner til, og de samme dekorationer omgav hende paa Solbakken, hvor hun levde sine sidste dage. Her kunde hun helt trække sig væk fra tid og mennesker og leve med sine egne fantasier. Eller hun kunde ligge saa lang hun var, i haven og lete efter firkløver. Der var spænding i det. For tænk om hun fandt femkløver, det betyr ulykke saa visst som firkløver betyr lykke. Firkløverne hører med i billedet av Ragnhild Jølsen. Hun fandt ogsaa firkløver, naar andre lette forgjæves. Hun samlet paa dem og

anbragte dem overalt hvor der var noget hun holdt av. Der drysser firkløver ut mellem bladene i hendes manuskripter. Der laa firkløver i hendes skuffer, enkeltvis og i smaa pakker. Der er klistret firkløver ind i dagboken og paa løse ark. Det er som firkløverne viser farene efter Ragnhild Jølsen. Da hun de sidste aar var flyttet fra Eikeberg over til Solbakken, var det firkløverne i haven der, som mildnet sorgen over tapet af fædrenegaarden. Kom der besøk, skulde de straks ut og se efter firkløver. Oftest var det bare Ragnhild som fandt dem; det var en stor fryd for hende. Hun saa i det et hemmelig baand mellem sig og naturaander hun gjerne vilde i rapport med. Et firkløver var bud fra en av slegtsaanderne, skogsaanderne og hvad hun kaldte dem alle. Hun talte om dem med samme alvor som om Store-Elens medicinske autoritet og om kabalernes sandfærdighet — det gjaldt bare ikke at si hvad man la kabale om, saa gik det som kortene sa. Hun la betydning i alle smaa ting. Fernanda Mona med brevet fra Daniel Falbe er en tro kopi av Ragnhild Jølsen under lignende forhold. Sæt dig ikke paa Stenen og læs det. — Sæt dig ikke ved Baaden. — — Nei, nei — staa ikke under Træet! — for da møder du ham aldrig! — Og hun jaged sig selv omkring: Tre Gange rundt Busken, saa kan du læse det.» — og hun gik lydig tre Gange rundt Busken. Nei, ikke sidde, men staa! — Nei, Solstraalerne fra Siden! — Nei, ikke under Or, ikke under Asp — under Rogn slet ikke: for den har sure Bær. — Og: Gud hjælpe dig for Gran.

det er Dødstræet! — Under Bjerk? Ja, kanske Bjerk. Bjerk med de smaa Blade og hvide Stamme. Saa først gav hun sig selv Lov til at komme tilrette, — og hun holdt Haanden rigtig og Hodet rigtig, og Solstreifet faldt omtrent som det skulde, og Bjerken, Jomfrutræet, skygged over hende — og saa aabned hun endelig Brevet. —

Ogsaa naar hun kom utenfor sit eget rum og den gamle gaard, følte hun sig i slegt med omgivelserne.

I Enebaksnaturen med skog og bakker, elven med stryk og Øieren med frodige bredder, hvor gamle gaarder ligger fredelig opefter — der har hendes tanker sit hjem. Ut fra den natur kunde de ikke løse sig. Den toner med i alt hun har skrevet. Fra barnsben kjendte hun den; men i disse aar levde hun sig ind i den, saa hun blev som trolltat av den. Hun saa den i fremmede land, hvor det for andre var vanskelig at finde endog en svak likhet. Hun fandt aldrig noget vakkert, som ikke mindet om hjembygden. Alt andet blev hende fremmed og uhyggelig — som havet: Jeg kjender ikke dets Nuancer og forstaar ikke dets Skjønhed. For mig, Indlandsmennesket, er Havet kun Uhyret, et fælt og skjællet Uhyre, som fraadende vrir sig i Haan og Latter, og i hvis Krop Aarerne flyder farveløse af Ubarmhjertighed» (Efterl. Arb. 214—15). Men legemliggjøres maa al natur, den kjendte som den ukjendte. Hendes mangel paa kundskaper understøttet hende her og holdt unødige reflektioner borte. Trangen til at se levende væsener i ethvert naturfænomen satte

sig fast i disse ungdomsaar, som hun for det meste tilbragte i ensomhet hjemme paa Eikeberg. Hvad hun skrev i disse aar, viser dette syn paa naturen overalt i billederne indimellem alt det umodne ellers i stilen. Hun ser vaaren som et ungt menneske, som ler og tumler mellem fjeldene, og saa pludselig en dag, «kaad i sin leg, buldrende i sin unge herskesyge, kastede sne og is nedad skrænterne» (Ørnen, Efterl. Arb. s. 10). Siden blir den «øm og spag» og sniker sig ind i «sommerens arme». Mørket utstyrer hun ogsaa med legemlige kræfter naar hun siger at det «jog den matte dag ut af tykning og revner» (Efterl. Arb., s. 12). Slike steder bryter hendes eget igjennem den opløpne, formløse stil hun skriver i denne første tid, og efterhaanden slaar hendes sprogfølelse de kjedelige tillærte perioder og den slængete bakfiskstil istykker og bryter sig frem, til den meisler hendes syner. Det gik egentlig ikke fort med denne utvikling, hvad der vel hadde sin grund i at hun læste saa litet nyere literatur, og holdt det saa hemmelig med sine skriverier at hun aldrig kunde faa en frugtbringende kritik. I seks-syv aar holdt hun paa med at skrive med bevisst maal for øie, før hun fik skap paa sin digtning.

Det var i 90-aarene, da den unge slegt som skulde til at bruke arven efter de gamle mestere, kastet den væk som utslitte klær, at Ragnhild Jølsen sat og skrev sig bort fra livet og ind i romantikken. Det var i de aar, da Vilhelm Krag fuld av foragt for problemer skrev sine bedste digt, da Obstfelder ikke kunde finde sig til rette paa den

klode hvor livets herre hadde anbragt ham. Det var i de aar, da Kinck blev digter, fordi videnskapen vraket ham, og hav og hei kaldte ham. Hamsun skrev «Pan», fordi menneskene hadde glemt naturen. Mens den unge kunst grodde frodig op, sat Ragnhild Jølsen ensom og skrev mellem tallene i sin fars regnskapsbøker, paa gamle konvolutter og brev, paa hver papirlap hun fandt, rablet med blyant og strøk ut, renskrev med blæk og rev istykker, tok saa fat i leret igjen, vilde lage en hulder, men blev trukket ut i skogen, hvor det fik liv hvad hun drømte. Skogen var hendes tilflugt i gode og onde tider. Den løste hendes stemninger og gav hendes fantasi fart.

Det meste av det som blev til i disse aar, er skrevet i Enebak og har sit stof fra egnen der.

Hun skriver om alt som fanger hendes følelse, alt det som kan symbolisere hendes oplevelser og slegtens liv, det kan være en blomst, eller en bygdetulling, eller en aftenstemning. Paa et blad dateret 4—7—1896 skriver hun om en valmue, «den vilde, sanseberusende kjærligheds blomst. — Den har en farve som ikke kan males med pensel, som ikke kan siges i ord. Og over de store, enkle blade har de lyse støvdragere drysset sit støv — som mat guld paa skinnende silke. Og den er vakrere end alle de roser og hyacinther fra Stambuls haver. Bød man mig millioner, den blev dog hos mig i glasset, for i den er der noget af solen og noget af underverdenens mørke, og den er deiligere, end alt paa jorden. — Den er som et skin af en kjærlighed, jeg engang havde, og som endnu brænder

og banker mig i brystet, men som skal skjules inderst der inde til min død.

Men da vil jeg stige ud af verden med min valmue i haanden — og den vil føre mig vidt ud efter solens straaler og dybt ned i det mørkeste mørke —»

Hun skriver efter morens fortællinger om «Originaler, galninger og bygdetullinger», filosoferer litt over grænserne mellem disse begreper, hvor det tragiske og det komiske gaar over i hverandre.

Der er spor av den senere Ragnhild Jølsen i mangt og meget av de lapper som fandtes efter hendes død, og som rimeligvis er skrevet i aarene 1896—1900, den tid da hun arbeidet baade med stil og stof som siden skulde falde hende saa let at mestre. Her er begyndelsen til noget som formodentlig skulde blit en fortælling, kanske noget av motivet til «Ve's Mor»:

«Høisommeren er forbi, og de lyse nætters tid er omme. Jeg er ensom og det lider mod kveld; snart vil natten være her, tung og dyb. Men jeg ønsker nattens komme: at skjules i dens mørke, at hvile i dens stilhed — Og dog saa jeg engang himlen rødme mod solopgang, mens dug perled paa blomster og blade! Og jeg har seet solen i middagshøide over al jord, beruse, bedøve, og de gule liljer udfolde sine kroner! — — —

Men i den sidste tid gled en sky for lyset, og insekterne summed ikke mere — og de gule liljer lukked sine kroner! —

Og nu, mens mørket sænker over mig sit tætte slør, vil jeg kalde frem for mig min livsens dag, som

er svunden — og drømme og længte mod en ny og klarere — den som dog aldrig kan komme!»

Mere er det ikke blit til av dette, som dog gir grundtonen i hendes senere digtning — den dype melankoli som kan lignes med høststemningen efter en sommer, som utfoldet hele sin pragt for at tjene som skueplads for det rike yrende liv, og saa blev det bare et tilløp til liv — noget kom, «en sky for lyset», og alt liv blev stanset i sin bedste vekst. Vemod over det som blev til intet, blander sig med længselen efter det som ikke kom, og som dog saa visst hadde været endnu deiligere. Denne melankoli er grundtonen baade i hendes liv og hendes digtning. Paa den vokser hun, og av den dør hun.

———

ROMANTISKE FORTÆLLINGER

«Ved de store dyb lever sagnene frem. — — Der er liv ved døde ord og farve ved smuldret glans».

Digerheim Herreborg.

Det er sagn og mest sagn fra hjembygden som er utgangspunktet for de fortællinger og romaner, som blev til i de nærmeste aar. Men den bruk Ragnhild Jølsen har gjort av sagnene, er høist vilkaarlig. Alt hvad der nu findes av folkeminder i sagn og viser, er jo alt saa indvævd i hverandre at vel mange Ragnhild Jølsen-naturer i tidernes løp har tumlet med motiverne, blandet sammen likt og ulikt, tat et tilfældig navn her og et motiv der og saa laget sin egen mosaik ut av det. Hun satte sammen og brukte med en digters hele uvederheftighet det lille hun hadde hørt og læst fra nordisk mytologi (vistnok mest fra Overlands Norgeshistorie); hendes opfindsomhet var stor nok til at faa et helt ut av det. Det er hjembygden og slegtstraditionerne hun bygger paa, om der end nu og da kan være kommet en impuls utenfra, som enten gav hende et motiv eller syn for sider hjemme hun ikke hadde været opmerksom paa før.

Nogen betydning for hendes utvikling fik et utenlandsophold høsten 1896, da hun i nogen maaneder opholdt sig i Køln for at besøke en veninde som var gift med en tysker. Det er rimelig at en reise netop til trakter med saa rike minder fra gammel tid, skulde virke vækkende paa alt det som laa og drømte i hende. Fra første stund blev det ikke saa. Hun kom til at bo i en stor by, og det gik altid Ragnhild Jølsen saa, naar hun kom til byer, at hun der bare saa caféer, restauranter, varietéer — det som kunde adsprede sindet. Menneskene i byerne vænner sig ikke til «Lydhørhed», har hun senere skrevet, og det har hun vel i det store ret i, om der end gives digtere som netop i byer, endog de største, kan lytte stemningen ut. Selv kunde hun det ikke. Byluft og larm virket forførende paa hende, rev hende med i tummel bort fra sig selv. Hun som hjemme i Enebak kunde gaa og glæde sig ved den gamle kirke og de gamle saker indi den, mottok ikke noget sterkt indtryk av domen i Køln. Hvis hun i det hele umaket sig ind i den, varte det ialfald en god stund. Men Rhinen og ruinerne fra middelalderens borge satte hendes fantasi i gang. Hun har rablet sammen om en tur til Drachenfels, sagnet om Drachenburg og vinen Drachenblut, og det er vel sandsynlig at det hun her saa av levninger fra riddertiden har bidradd sit til at hun i den følgende tid hjemme befolket Øierens bredder med riddertidens skikkelser, der bygde middelalderlige borge i hendes hjembygd. Rhinen har lokket et uvilkaarlig utbrud fra hendes stemning:

«Inat lyste maanen over Rhinens dunkle strømme — og siden inat, tror jeg, er Rhinen mere for mig end før.

Vi var hede og kvalme av cigarrøg og vindunst, da vi gik ned til bryggerne — men dernede glitrede og funklede det som krystal og sort marmor.

Vi for opover floden et stykke.

Bag os laa staden med de tusinde lys og fuldmaanen høit over Domens spir — og henover floden fløđ straalernes glans og lysenes spillende skin. For os laa mørket — ingen hoppende lysgnist, ingen maanestraale. Mørk og lav var himmelen, sort laa vandet; kun dunkelt skimtedes trærne langs bredden. Det var som seilede vi fra dagen ind i natten. Vi stod i forstavnen paa skibet. Vinden suste friskt omkring os og rev i pandehaar og slør. Strømmen slog mod det lille skibs sider. Lige over vore hoveder lyste en rød lanterne, og bortover i halvmørket sad mennesker, stille og uden at tale.

— Rhin, du gamle flodgud, du griber en dag, naar du viser dig i din herlighed! Høi er visselig din hæder! Dine vande er det dog der engang skilte mellem to mægtige lande. Dine bølger har baaret de kostelige kjøbmandsskibe fra syden, og de letroede røverskibe fra fjerne, vilde lande, og ved dine bredder strakte ridderborgene engang sine taarne og mure mod himmelen. Ja, utallige som dine strømmes krusninger er de sorger du bærer i dit skjød — og end mange mange fler faar du, for endnu danser pigerne ved dine strande og de Rhinlænderes blod ruller raskt og hedt i aarerne,

kniven sidder løst, haanden er stærk — og ikke langt væk er dine kolde vande.

Fra 1896 til utgangen av aarhundredet er det mest romantiske fortællinger med emner fra middelalderen, som beskjæftiger hende. To av dem er trykt i »Efterlatte Arbeider«. Det er *Digerheim herreborg* og *Syv Blade* — den sidste i sterkt omarbeidet skikkelse. En tredje som hun samtidig med disse to (1901) viste frem til literaturkyndige mænd, var *Ridder Dalebu*; en krønike kaldte hun den. Rimeligvis før disse mindre fortællinger, skrev Ragnhild Jølsen en hel roman; et umodent arbeide, hvor en historisk bakgrund er brukt til at fremhæve en slegts skjæbne. Den er fuld av fantasterier og ungdommelig lyst til at lage rim. Meget er flytt utover, og har visket ut de faste konturer. Men der er ogsaa meget som peker i den retning Ragnhild Jølsen kom til at gaa. Romanen skulde efter de ældste utkast at dømme ha baaret fædregaardens navn i den form det har i gamle dokumenter. Men paa titelbladet til det renskrevne manuskript har hun kaldt den «*Fjeldby gaard og Rankel spillemand.* Roman af Hildr Theodora». Den er skrevet under indtrykket av nedgangen i hendes egen slegt, der stadig hadde været indgiftet, indtil for et par slegtled siden fremmed blod var kommet ind og dermed mørkt haar og brune øine, som jo allerede hos de gamle nordmænd var ilde set i en hæderlig slegt. Romanen er bygget over et sagn som rimeligvis er digtet av hende selv, eftersom ikke hendes nærmeste kjender det, om en gammel spaadom, som varsler

ulykke for ætten, naar det sorte kommer ind i blodet.

Der gjemtes paa Eikeberg i en utskaaren træ-æske det skjøte som i 1634 blev git stamfaren Holm Hanssøn, da han tilbyttet sig gaarden. Det gamle dokument med vedhængende vokssegl og Christian IV's egenhændige underskrift blev set paa med ærefrygt i slegten. Der fortaltes sagn om en bygdeborg som man endnu kan se levninger av i aasen ved gaarden. Der skulde ogsaa findes en skjult skat paa Eikebergs grund. Flere mente at ha set blaalys. Ragnhild Jølsen ventet hele sit liv forgjæves paa at faa se det.

Det er disse sagn som under læsningen av Øverland er blit til Ragnhild Jølsens første roman.

«Haakon Svendssøn hed en mægtig bonde — fra fjerne bygdelag — som sagdes at være en ætling af Haakon Jarl, og som eiede mange gaarde og meget gods rundt om i landet.

Engang fik han isinde at samle sin eiendom til ett for efterkommernes skyld, og saaledes gik det da til, at han af Oslo Kloster tilbyttede sig Fjeldby gaard mod 7 af sine gaarde i Romsdal og Søndmøre. Til bekræftelse herfor fik han fra den danske regjering et langt og vidtløftigt dokument[1].

Haakon Svendsøn eiede ogsaa meget andet jordegods og meget fæ; alt dette gjorde han om i klingende sølvdalere, med undtagelse af tre smaa gaarde, de, han borttuskede mod et kuld vælige, røde heste af en sjelden race. Af pengene fyldte

[1] Her citeres i en note et utdrag av det gamle skjøte som Holm Hanssøn fik paa Eikeberg.

han tredieparten i en egetræskiste med stærke jernbeslag, resten grov han ned i jorden; for der var usikre tider dengang.

Men det skeede, at Haakon Svendssøn opgav aanden, forinden han havde aabenbaret sin ældste søn skjulestedet, og ikke hjalp det, alt hvad hans arvinger ledte og grov eller kastede flammende tyrifakler ud i natten; skatten kunde de ikke finde.

Men Fjeldby gaards vidstrakte jorder gav rigelig afgrøde, og egetræskistens lysende rigdom kom ikke alene til at ligge urørt; men ved siden af den blev sat en mindre, hvori de tunge dalere i begyndelsen faldt haardt og skranglende for senere at klirre i klokkeklang, sølv mot sølv.

Og den slægt Fjeldbygaarden saa vokse frem under sit tag blev rig og stor.»

Fjeldby-ættens mænd red i ufredstid som høvedsmænd forrest for bøndernes række paa sine røde langfaksede slægtsheste. Værst var den fiende som sat i ro i landet — de danske fogder, «tjenere fra et fremmed land». Av dem vilde bønderne, «hvis fædre havde været kongers jævninger» ikke taale skatter og paalæg.

Engang kom en foged til Fjeldby for at indkræve landsskatten; men odelsbonden til Fjeldby gaard, Bjørn Svendssøn, hev fogden med samt hans leiede folk en efter en ud af porten, og det med slig fart, at leer og søle blev siddende dem om trøieknapperne.»

Efter dette følte Bjørn sig ikke tryg. Han sendte bud til bønderne rundt omkring. De kom med okser paa nakken og «fædrenes gamle spyd»

i haanden. De drar ind i skogen og overfalder fra bakhold danskefogden og hans mænd som er kommet igjen og har øvet hærverk paa gaarden, mens den stod folketom. Inde i skogen blir fogden og hans drukne svende »som stude slagne ihjel med stumpe vaaben, og ligene slængtes med stene fæstede om hals og ben ned i et tjern til føde for smaafiskene.» Saa holdes gilde paa Fjeldby gaard, og naar siden utsendinger farer bygden igjennem for at lete efter fogden og hans folk, er bønderne like «tause som tjernets sorte, stille vand».

»Til værn for liv og gods mod ondskab og væbnet magt» bygger nu Fjeldby'en en borg inde i skogen bak gaarden. En fremmed med langt hvitt skjeg indhyllet i en graalig kappe kommer til ham som bygger borgen — han taler paa vers og advarer mot «det sorte i blodet og det sorte i luften». Efter hans raad findes vand indenfor murene ved ønskekvist. Hans ord optegnes og gjemmes i den utskaarne æske sammen med gaardens skjøte og slegtens retssaker. Tiden gaar, slegt følger efter slegt paa Fjeldby, og borgen er bygdens vern og tilflugt i ufredstider.

«Saaledes er det jo, at det stolteste træ, det høieste paa bakken, fanger de klareste maanestraaler og gylles af den første morgenrøde, medens smaabuskene ved foden staar i skygge og raakoldt lys; men saa river ogsaa alle himmelens vinde i dets grene — dog: Meget skal storme, før stærke grene knækkes».

Helten i *Fjeldby gaard og Rankel spillemand* er Haakon Svendssøn, en sildig ætling av den første

eier av gaarden med samme navn. Han mister sin mor ved fødselen og vokser op i ensomhet hos sin far, den tause ætling av gammel slegt, der hadde likhet med «bjørnen, den skogens herre, han yndede at jage». Til Fjeldby kommer Rankel spillemand en dag med sin fele og sine historier fra fremmede land. Han taler paa vers og bruker et utal av ordsprog og talemaater, hvor ofte en skjult brodd lurer. Hans spil faar magt over Svend og hans unge søn. Naar felen tok til at laate, stod Haaken lænet til væggen og lot tankerne vildre sig ind i alt det underlige han hørte fra fremmed land, hvor havet skyllet om stranden, og hvor solen hadde magt til at drive frem anden herlighet end her i den mørke skogbygd.

Unge Haakon, som levede frem under denne fortællingernes og tonernes svirr af skygger og gneldrende lys, kunde umulig blive andre gutter lig. Men den grund, der lagdes i ham, blev som skogenes gyngende hængemoser. Lidet skulde anes, at han, der om kvelden saa rolig og drømmende stirrede ind i aarens ild, derinde i skogene i ubændigt mod og ungdomskraft kunde rase frem over stok og sten, saa vargens grinende fjæs forsvandt, og bjørnen luskede væk mellem trærne.

Der kommer ufred i landet. Svend drager ut: men Haakon maa bli tilbake for at bevare slegten paa fædrenes gaard. Svend kommer ikke hjem igjen, og snart siver rygter ut om at han er faldt for bakhold.

Unggutten gaar som husbond mellem de mørke minder. Han tumler sin røde fole og drømmer

om alt det ukjendte. Da hænder det at fremmede folk viser sig ved fossen om nætterne. En ung sortøiet kvinde blandt dem, Zilla, blir Haakons skjæbne. Hun bringes ind paa gaarden av Rankel og vinder straks magt over den unge husbonds hjerte. De lever sin unge kjærlighets tid i skogen fjernt fra gaard og mennesker; for skogene er alt for den som forstaar dem.

Ved hjælp av Zilla lokker Rankel ut av Haakon hvor ekekisterne med arvesølvet findes, og en dag, er det borte, alt det som hadde saa stort værd for slegten, ikke saa meget for værdiens skyld, men «i det har fædres hænder taget».

Da Haakon endelig forstaar at det er Rankel som har røvet hans skatter, likesom det var Rankel der hadde voldt hans fars død, er det for sent at han jager Zilla bort og gjør jagt paa Rankel. Han blir revet til blods av de hunder Rankel har skaffet ham, og dræpt ved stenkast fra sin fars morder.

Men paa Fjeldby gaard ligger en liten svartøiet jente igjen. Hun vokser op hos den nye eier, Haakons farbror Bjørn, og blir med tiden hans hustru. Fra slegten vek den lyse farve i haar og øine, og lykken med den. Men kommer der vanskelige tider for slegten, da faar Haakon Svendssøn ikke ro i sin grav. Da sees tre nætter i træk en hest med en unggut springende ved siden, holdende i tømmerne. Hesten havde ikke sadel, intet sølv, ingen stas; men baade hest og mand var spræke at se til, der var en spænstighed og kraft ved dem. Ved udhusbygningerne er en fjeldknat, den fôr de altid

opad, saa gnister sprudede under hestehovene. Komne øverst stansede de et sekund, unggutten tog med den ene haand i hestens man, et sprang udfor — og de var forsvundne».

Romanen er vokset frem av Enebaksnaturen, og særlig den omkring Eikeberg. «Lige bagenfor Fjeldby gaards mørke husmasser hæver sig en høi, brat aas. Heroppefra breder sig for øiet mod øst Fjeldby gaards grønne enge og indmarksaase med store, løvrige trær. Derfra strækker bygden sine bakkede enge og agre til brynet af en blaanende skog langt, langt borte. Mod nord, vest og syd møder ikke øiet andet end skog, snart synkende dybt ned i lysløvede lier, snart hævende sig mørk truende mod den blege himmel med oldgamle furer lig tunge suk fra forgangne tider. — Og skog er der, ikke andet end skog og myr, saalangt øiet naar — og endda milevidt længere.» Det er deroppe levninger endnu findes av bygdeborgen. Stenrøisen og det gamle skjøte er det haandgripelige ophav til boken. Men den var ikke blit til, om ikke slegtens nedgang, gamle Jølsens fortvilede kamp mot vanskjæbne, hadde sat sit dype merke paa Ragnhild Jølsen. Kampen mot «det sorte» — det er kampen mot den uavvendelige skjæbne, som hun trodde paa like saa visst som om hun av guderne hadde faat den skrevet og lagt ned i æsken med skjøtet. Tilintetgjørelsen som venter slegt og individ, den hun siden har digtet om i fast og værdig form, har hun alt i sin første bok git uttryk i ord som disse: «Men tiden gaar, dag og mørke nat skrider frem — og udslettes skal jo dog alt

det, som lever. — Det er ogsaa en syndflod, den, for hvilken ingen regnbue er sat!» Hun er ogsaa paa vei til at skape en skikkelse som Gerhard Winkel eller som Helle Holm. Svend har i ydre ikke saa litet av Gerhard Winkel, og han er sin tids Helle Holm for bygden. Han var sin slægts søn i alle vendinger. Han var stor og høi, lidt knoglet kanske, havde brede skuldre og et hoved med stærke tunge ansigtstræk. Det kunde være en lighed mellem ham og bjørnen, den skogens herre, han yndede at jage: Han var tænksom og i grunden godmodig: men blev han først opbragt, da kjendte hans vrede ingen grændser. Han var stolt af sine kraftige fædre og af den arv og eiendom, han havde faaet efter dem, som de gjennem tiderne ved arbeide havde samlet og ved mod og kløgt forsvaret. Som de, var han rede til med sit liv at værne om sin ret og eie. Hans sokningers fred og velfærd laa ham ogsaa stærkt paa sinde, og han hadede undertrykkerne, der sugede landets marv. Svend Haakonssøn gik om paa sine agre og jorder, stræng og faamælt — og dog, hvor han kom hen, var det, som arbeidet gik lettere, og minerne blev lysere. De vidste saa vel, alle disse folk som hver dag kom frem til gaarden fra de magre flekker inde i skogen, at han, som kunde tage i med dem, saa den senefulde krop bøiede sig under tyngden, han vilde ogsaa give dem brød, hvis de skulde mangle, kjøbe dem fri for krigstjenesten, hvis det haardt trængtes, og af al magt støtte dem i alle livsens tunge tag — og han var dog en mand af deres midte, tiltrods for.

at han besad aarhundreders ret til grønne skoge og kister fulde af blanke dalere.»

I motsætning til faren som i et og alt er bundet til jord og slegt og bygd, og derfor holder traditionen vedlike, er Haakon blit ør av «livsmusikken, der lyder for alle menneskers øren». I skildringen av hans opvekst og ungdom har Ragnhild Jølsen git adskillig forklaring paa sin egen utvikling. Det ord «livsmusikken» bruker hun flere ganger i disse aar. De sterke stemninger i de unge aar har vel virket paa hende som toner — her var det fra Rankels fele tonerne kom som bar bud til Haakon om det liv som findes hinsides skogene, og som Zilla bringer ind paa Fjeldby. Hendes sorte haar og mørke øine blir det ytre merke paa at «den onde aand» («malus genius», som han her kaldes) har trængt sig ind i slegten for at knække dens lykke.

Mystikken som er bragt ind i boken med Rankel og hans folk, er klodset behandlet, kanske som en følge av at Rankel endelig skulde tale paa vers. Hun har vel derved villet øke det fremmedartede ved ham, men har bare opnaadd at svække virkningen av hans mystiske tale. Ordsprogene har mistet kraft, ofte mening ved at skulle sættes paa rim. Saaledes har hun gjort om det ord: Det er sent at snyte sig for den som ingen næse har, til «sent sig at snyde for den, som har næselyte». Hans lange versificerte fortællinger virker trættende, og hun har ikke hat hjerte til at stryke hvor det trængtes.

Da har hun opnaadd større fasthet og sikrere

uttryk for de scener hun vilde skildre i *Digerheim herreborg*. Den form hvori fortællingen oprindelig blev skrevet, har undergaat en del ændringer, før den blev git i trykken[1]. Det er mest selve stilen hun har foretat forandringer i. Hun har byttet om og strøket ord, saa formen er blit knappere. Men det bedste ved fortællingen, forfatterens faste blik paa scener fra svunden tid og evne til sikkert at gjengi dem, findes i det første manuskript som skal være skrevet i 1897. Scenerne mellem Dag og faren og optrinnet ved den gamle Gunnes likfærd, da Tordenjunkerne negter sølv til sjælemesser for faren, er saa levende fremstillet at man er tilbøielig til at gi dem ret som mente at Ragnhild Jølsens talent var av dramatisk art. Det blir ikke den jevne fortællekunst som er hendes sak. Hun blir som alle egte kunstnere besat av sine syner og faar ikke fred for dem, før hun har git dem form. Hendes maate at se en situation paa er den bildende kunstners like saa meget som digterens. Hermed følger hendes evne til at ta med alt som gir scenen liv og stemning, den sikkerhet hvormed hun straks slaar an den tone som præger det hele: «Ved de store dyb lever sagnene frem» — det er grundtonen som klinger med, til den løser sig op i den lille sagnstump som danner kjernen i fortællingen: «I aarrækker saaes en ynglings smekre krop at tegne sig mod himmelen og vandet — dag efter dag ved solegladstider — buen spændtes og pilene fløi.» Hans pil hadde ridset runer i men-

[1] Den er det første som er trykt av Ragnhild Jølsen, og stod i «Urd» 1902.

neskesindene, og de glemte ham ikke; hans billede blev slægters arv». Det er slike runer, ristet av sagnene, som i den ensomme natur omkring den forfaldne slegtsgaard er blit Ragnhild Jølsens kunst. Kampen mot «det sorte», Gryla-kampen, som gamle hr. Gunne forklarer for Dag, er kommet skarpere frem og har git hendes utvikling et støt fremover i retning mot den tunge skjæbnedigtning i *Rikka Gan*.

Omtrent fra samme tid er «Kröniken», som hun kalder den, om *Ridder Dalebu*, som hun har digtet ut av folkevisen om *Dalebu Jonson*. Over fortællingen har hun sat disse fordanskede linjer av visen:

«Og Dalebu har sig en fæstemø bold
den han har taget med jern og staal.
— Kjender du Dalebu Jonson? —»

Første avsnit, Dalebu og hans ed», skildrer en hestekamp, hvor Dalebu-Rauden, en slegtning av Haakon Svendssøns røde hingst, vild og lumsk som den, svær og kraftig, blir overvundet av en liten smidig musegraa hoppe[1] som føres av Ubode. «En smuk jomfruleike» var den musegraa, og Dalebu hadde ikke let for at bære den skam som

[1] Hestekampene, som var almindelige her i landet fra gammel tid og endog fandtes i Sætersdalen saa langt ned i tiden som til 1840, førtes mellem hingster, som dreves frem av mænd, ofte av eieren, med en stav. Hopper stod ofte bundne i nærheten for at hidse hingsterne. Ragnhild Jølsen har vistnok sit kjendskap til hestekampene fra Overland, som ogsaa i sine historiske fortællinger beretter sagnet om en huldrehest, «Graafolen», som ved skeidtider kom ut av berget og altid vandt, hvorefter den forsvandt igjen sporløst.

overgik ham da han maatte se Rauden ligge med knækket ryg paa kamppladsen. Værre blev det da han saa styrtet løs paa Ubode, der drev kampen paa samme vis som Graa'a, med erting og narring, indtil han fik slaat stangen som Dalebu hadde drevet Rauden med, ut av haanden paa ham, saa han nær snublet over den. Saa fik ridderen et spark av den lille uanseelige Ubode og laa næsegrus paa jorden. Der blev gjort nidviser om Dalebu, ridderen til Maanedal, og hans uheld. Hans onde lune vokste, indtil den syvende og sidste dag av hesteskeidet, da han svang sverdet over sit hode og svor «ved alt blod, jord har drukket, og alle sjæle himmerig har annammet — ja, ved Grutte den Graaskjæggede og hans hede helvede: — — Inden aaret er omme, skal selve prinsessen spise og sove paa Maanedal — og gjøre sig saa vakker og væn som kjættekatten!»

Det andet avsnit, «Dalebu røver prinsessen», aapnes med en samtale mellem ridderens to svende Snjo og Sporsnjall, som røgter hestene. Sporsnjall har været med sin herre i Valland, og der hændte det en uveirsnat at «en snes fæle mænd, som en kunde se tvers igjennem», kom imot dem. Dalebu trak blank og hug løs paa dem. Men Sporsnjall skjønte at her stred hans herre mot overmagten. Han trak sig unda og gav sig til at gale som en hane. Da kvarv mændene bort — de trodde morgenen kom. Og nu mener Sporsnjall det er de underjordiske som har hat noget at hevne paa Dalebu, og saa har sendt Ubode med den musegraa for at gjøre det av med Rauden. For det var

en huldrehest og ingen vanlig hest som vandt ved skeidet.

Ridderen lager sig nu i stilhet til at faa tak i kongsdatteren, som han har svoret at ville eie. «Lidet gavn ved snarer, før en kjender leirepladsen», er alt han svarer paa sin tjeners spørsmaal om saken. Han rider til kongens gaard og sender Snjo ivei for at tute i sit horn som en vettlaus, saa «skal vi se, hvordan guldfisk medes». Snjo kommer tilbake med merker efter ublid medfart. Men prinsessen har han set — hun var kommet ut med en brandet kat paa skulderen. Nu blir Sporsnjall sendt avsted for at mjaue katten til sig. Dagen efter skal han mjaue «fint og lækkert som prinsessekatten». De kommer og leter, men finder ingen kat, og tilslut kommer prinsessen selv. Da er Dalebu paa flekken. Hans arm slutter som en jernbøile om de unge fine muskler, da han rider avgaarde ved nattetid over berg og hei med sit rov.

Tredje avsnit heter «Dalebu kjæmper mod kongens krigsfolk». Han kjæmper ogsaa mot noget mere — mot kongedatterens ringeagt og haan. Vel har han hende nu under laas og lukke paa Maanedal. Men saa ofte ridderen spør, naar hun blir ham huld, saa bryllupet kan stande, faar han til svar: «Aldrig bliver kongens datter bonden huld . . . saa i Broksvalen faar bryllupet stande.» Saa sitter han der sløv og uvirksom til den dag da kongens mænd rider ind paa tunet. Da reiser han sig, iforer sig brynje og gaar til prinsessens «skemme» for at melde hende det glædesbudskap: «Nu fries du af dit bur . . . og over Dalebus lig skal du

gange!» Mellem ømhet og trods vakler hun. Saa spænder hun selv beltet om ridderens liv, og fortumlet av sin seier over kongens datter styrter han ut mot sine fiender uten at agte svendenes raad at fly. Kongsmændene falder rundt om ham. Selv faar han et lansestik som streifer begge hans legger. Blodet rinder ned i de sølvspændte sko — hvilket ogsaa vendtes til det gode, da mange herved fik den tro, at ridderens sværd tappede saa meget blod, at han blev vadende deri. Tilsidst ligger de alle døde, kongsmændene og ridderens svende — Dalebu mellem dem som livløs. Det første skimt han ser, da han kommer til sig selv igjen, er kongens datter som knæler hos ham.

Fjerde avsnit er: Dalebu truer kongen til at give jaord. Han rider hjem og vinder Kjerstin. I fortællingen heter Kjerstin *Ingebjørg*, og hendes far kong Magnus. Efter datterens bortførelse sitter den gamle konge og søker adspredelse ved tavlbrettet, men finder hverken rist eller ro. Han venter Jon Kisping tilbake med melding om Dalebus død. Isteden bryter en ridder i blaa silkeskjorte under ringbrynjen og skarlagenskappe over sig vei mellem junkerne som han rydder ut med de ord: «Afveien, siljukviste.» Kongen har møie med at bevare sin værdighet, da han taler til Dalebu: «Brauter du dig saaledes hidind, hvor du skulde krybe paa fire og tigge om naade?» Ordskiftet mellem dem holder sig nær til folkevisen og ender med kongens svar: «Er saa væn en mø dig huld — maa du vel ogsaa være hende værd.» Utenfor høres Sporsnjalls sang:

«Og Dalebus kong er saa gammel en knark
Og Dalebus svend, han er saa ful fark.

Og solverne sporer faar Snjall paa sin hæl
Og gamle silkeskjurta hans Dalebu vel.

For Dalebu skal ha sig en ny til kvæld
— — — og spanke for kongens datter.

Og nu bliver glæde paa Maanedal gaard
For Dalebu sig liden Ingebjørg faar.
— — Hei, buk dig for Dalebu Jonson!»

Det er her mere emnet end behandlingsmaaten som interesserer, og det er da ogsaa et emne som har interesseret Ragnhild Jølsen fremover i tiden. Hun tok det senere op igjen og vilde arbeide det om til et folkeskuespil.

Til folkevisen har hun sat en forhistorie, som skal forklare Dalebus rov av kongsdatteren, hvorledes det gik til at han, ridderen med det tykke bondeblod i sine aarer, kom til at hente kongens datter hjem til sin gaard. Det er uheldet som rammer Dalebu ved hesteskeidet, da Rauden blir overvundet av den uanseelige musegraa, og han selv sparkes overende av en pusling som Ubode, mens hele almuen staar og ser paa og morer sig over den drustelige ridder, som ikke stod støere paa sine ben — det er dette uheld som egger Dalebu til et frægdarverk for at gjenoprette sin ære. Som de gamle ved Bragebægeret, sverger han at øve en uhørt daad inden aaret er omme. Han skal føre kongens datter hjem til sin gaard, men ogsaa vinde hendes kjærlighet.

Under indfrielsen av den første del av løftet gaar han frem med list og bruker sine to hjælpere

Snjo og Sporsnjall, som Ragnhild Jølsen uavhængig av visen har forsynt ham med. Det lykkes uten vanskeligheter. Men resten av løftet blir værre at opfylde. Han har kongsdatteren under laas og lukke paa sin gaard. Men hans forelskede fagter møtes med haan av hende. Sorgfuld og uvirksom sitter han der, da kongens mænd kommer for at ta hevn over ham. Faren som truer ham, og tanken paa den vanære som for altid vil følge ham om han gir efter for tjenerens raad og flygter, gjør ham til mand igjen. I sin værdige dødsforagt staar han for prinsessen da hun ikke længer kan staa imot ham. Hvad ikke list og vold, og ikke hans forelskelse kunde utrette, det opnaar han i et øieblik, da han viser sig i sin rolige mandighet. Og i vissheten om at nu har han indfridd sit løfte — nu har han vundet kongedatterens hjerte — slaar han om sig med overnaturlige kræfter og blir seierherre i den ulike kamp. Han har vundet sin ære og selvtillit tilbake, og i tro til sin magt fremstiller han sig for kongen for at hente ja-ord. Ogsaa denne gang er det hans freidige mandighet, hans usvikelige tro til sig selv som skaffer ham seiren, og han blir kongens maag med dennes minde.

Ragnhild Jølsen har lagt et skjær av komik over Dalebu, idet hun i første avsnit stiller ham frem til latter for mængden, som hadde saa blind en tro til ham og Rauden. Det er et eksperiment hun ofte senere har foretat sig med sine helter. Hun vil vise frem manden, som alle mænd bøier sig for, og alle kvinder tilber, fra vrangsiden ogsaa. La gaa Dalebu er den gjæveste blandt mænd

der er dog magter han ikke kan mestre — det er huldrefolket og til en viss grad kvindehjertet. Netop der hvor seiren betyr noget for ham selv, kommer han til kort. Hans list hjælper ham ikke, hans myndighet heller ikke. Hans daglige gang til skemmen for at spørre om bryllupsdagen har sikkert git stof til nidviser om ridderen til Maanedal og hans held i kjærlighet, saa gode som visen fra hestetinget.

I Dalebukrøniken har Ragnhild Jølsen skrevet om bondens elsk til kongens datter. I «*Syv Blade, fundne efter skjalden Halle Strides datter, Brigida Guldhals*», har hun tat for sig bondedatterens kjærlighet til kongen. Fortællingen blev skrevet sommeren 1899, da den ældste søster kom hjem fra Amerika hvor hun i tre aar hadde levet som pianistinde. Til hendes ære blev ouverturen om harpen i træet skrevet — paa hvitt makulaturpapir fra landhandleren, hvad der ikke egentlig staar saa godt til den høistemte pathos som hun her har fundet paa at bruke. Det er ellers velgjørende at se hvor Ragnhild Jølsen var fri for den overdrevne pathos paa en tid da de fleste forfattere var likefrem forfalden til den. Denne ene gang slap Ragnhild Jølsen den utøilet løs. — Med en noget ubestemt historisk bakgrund henlægger hun begivenheterne til Oslo og Ranrike. Brigida Guldhals er datter av skalden Halle Stride som av kongens far (Harald) var drevet fra sin gaard. Brigida ser kongen i kirken ved ottesangen. Hendes tankegang og tro er hedensk — til kirken er hun gaat for at se «prunk og pragt», de ny-

indførte kostbare klædninger og al kongelig stas. Men hun faar øie paa kongen, og siden ser hun ikke noget andet. Daglig gaar hun nu til ottesangen. Hendes forelskelse gjør hendes lemmer myke, gangen let og rask, tungen veltalende. «Havde jeg været mand, vilde jeg forvist vundet nogen pris, saavel i væddeløb som og i skjaldekunst». Hun rister runer for at fange kongens hjerte:

«En dag i din hug, ild i dit øie,
Fly mig din gunst, drotten du høie».

Og kongen gjester hende. Hun rækker ham vin til velkomst, tilberedt paa gaarden, men lik drikken «fra lande, hvor hedere sol skjænker vinen større sødme og mer av sin ild». Hun kvæder et vers om vinens perler som søndres for kongens kys. Runerne gjør sin virkning. «Konge, konge! Livet levet ved dit aasyns lys. Hvad kan lignes med kongen? Det stolteste fyrretræ bruser høit i vinden, er fyrste over skovene — — naar ikke dig konge. — Men bjergfossen, der raser i kraft og søndrer i vælde — og lokker og ler over fagre enge — — er bjergfossen din stamfader, konge? Konge! For du tog til odel dens skjønhed og dens vildskab, dens dulmende ro, dens stolte: Træd varlig ved tronens tæppe! — Men du, konge, er dog over alt. Alt synger til din ære. Og engang, naar jorden eier dit støv og himmelen din sjæl, da vil du dog tifold leve i dit land». Utenfor kongen ser og hører hun intet: han fylder hendes sind. «Magtede jeg opregne min kjærligheds tanker, kunde jeg ogsaa opregne de skyer, der er gledet

over himmelen, de vinde, der er faret over jord, de døtre, Ran har avlet».

Men kongen glemte hende, og runerne mistet sin kraft. I fortvilelsen gaar Brigida ut i skogen og roper til »uvætterne»: men »kun haanlig skraldede aasene». Hun gaar til kongens gaard, vil faa ham i tale, men haanes av hirden. Atter er skogen hendes tilflugt: «Skov, du fuldtro, du tog mig den dag indtil dig, som du stedse har gjort, og stedse gjør det i let og tungt. Du skov med dine mægtige trær, de, der ligervis hedningetankerne i mennesket ei lettelig udryddes — du gav mig en tanke i sorgen — til død. Slig, som du i glæden havde givet mig den — til det flammende liv».

Hun klær sig i mandsklær og rider nu til kongsgaarden med et brev i haanden, som hun siger ikke at kunne avlevere til andre end kongen selv. Hun føres frem for ham, og efterat de første spørsmaal om hendes erend er besvaret, søker hun at stikke en kniv mot kongens hals. Hun træffer feil, og kniven falder ned. Men i det øieblik er ogsaa hats og hevns tanker borte, og hun falder ned for kongen i graat. Hun gir sig tilkjende. Men kongen ser hende nu i hendes usselhet anderledes end dengang da hun stolt og vakker kom ham imote. Finnefærd og galenskab kalder han hendes opforsel, peker saa mot døren med de ord: »Kvindeblod har for vammel lugt i borgen.»

«Saa er der intet mere.

Aar byggede sig til aar siden den tid. Alt har pint mig. Skammen gjort mig myg. Foragt gjort

mig haard. Livets beskeste galde maatte jeg drikke, og den er dryppet mig i svælget, indtil jeg sløvedes i min vaande.

Fortællingen slutter med et *Miserere*, som bærer stemningen baade fra disse første arbeider og fra de nærmest følgende. Det er følelsen av tilværets tomhet — reaktionen efter et ungdomsliv som uten hensyn fordret og tok de sterke følelsers ret.

«Offer ligger paa verdens val.
I grus sank en straalende kongehal.
En pil var hvæsset med tveægget braad.
Glemselens glemsel, se, det blev min lod.»

Denne den mest høitravende av Ragnhild Jølsens fortællinger, er den som i stemningen den er skrevet ut av, allikevel er mest i slegt med hendes bedste ting. Det er her første gang hun tar op det emne hun siden skulde lære at mestre: følgerne av den altopslukende kjærlighet hos en kvinde, der hverken ser maal eller mening, bare sine sansers tilfredsstillelse. Det er «lurstøtet» som skingrer, saa den blir baade døv og blind som blaaser. Elskov slaar over i hat og hevn; saa blekner følelserne, den ene efter den anden — længselen holder ut, indtil ogsaa den blir til tomhet:

«Tomme dag med dens tunge nat
Har livets gravrust i sjælen sat.
Mørke ei viger fra jorderigs muld.
Verden. O verden af smerte saa fuld.
Miserere.»

Muligens har Ragnhild Jølsen alt tidligere søkt at faa trykt noget. «Fjeldby gaard og Rankel spillemand» var det hendes tanke at utgi. Sandsynligvis har hun søkt forlægger til den, men som rimelig kunde være, faat den refusert. Disse tre fortællinger, *Digerheim*, *Dalebu* og *Syv Blade* har derimot først været paa vandring mellem literaturkyndige, og denne gang har hun faat opmuntring, saaledes av *Just Bing* som ønsker hende til lykke og uttaler sig meget rosende om *Digerheim herreborg*. Ogsaa hos Aschehoug & Co. var fortællingerne i 1901 uten at der dog har været ført underhandlinger — det var jo ikke nok til at fylde et bind. Saa har hun gaat om til tidsskrifter og endelig faat *Digerheim* anbragt i «Urd», hvor den dog blev liggende et aars tid og først tryktes i 1902. Vanskeligheterne ved at naa frem til et publikum har aldrig gjort hende modløs. Hun trodde paa sin evne og arbeidet energisk for at bringe rede i alt det hendes hjerne hadde opmagasineret. Ogsaa de ytre vanskeligheter skulde hun komme over, efter mange skuffelser og ihærdige anstrengelser. Men den første bok hun fik trykt, skulde ikke bli nogen historisk roman eller nogen høiromantiske fortællinger fra en ubestemmelig fortid, selv om den heller ikke helt ut fyldte sin undertitel «Nutidsroman».

— — ———

FORSØK PAA NUTIDSDIGTNING.

«Solen steg og Solen sank over den graa Gaard med den vanskjøttede Jord, hvor Græsset grodde paa Gjødseldyngerne, der engang for Aar tilbage var kjørt ud, men aldrig blev spredd.»

Ve's Mor.

Det var de ensomme kveldstunder paa Eikeberg naar Ragnhild sat alene med forældrene at faren tok til at fortælle. Da blev han snaksom og gav tilbedste den ene historie efter den anden, som Gerhard Winkel for Paula. Men Paula var en fremmed for bygd og slegt, saa det var ikke greit at fange hende ind i det som hørte bygden til. Anderledes naar gamle Jølsen sat og fortalte for Ragnhild. For hende var der holdepunkter i de gamle historier. De hørte hendes slegt til og den jord hun var vokset sammen med. Alt i 1897 skrev hun ned efter farens fortællinger, saaledes «*En skizze fra Enebak* fortalt af min fader *Holm Jølsen.*» Det er den som er trykt i Efterl. Arbeider under overskrift *Lidt om en Herregaardsslægt*, efter en senere omskrift. Stivt og omstændelig er det nedskrevet første gang, netop som man kunde

vente gamle Jølsen fortalte det, naar han hadde faat regnskaper og forretningsbrever vel fra sig, saa minderne kunde faa lov at bre sig. Først leter han efter de gamle fortællinger slik som han husket dem fra sin barndom og sin mors fortællinger — han maa se den gamle hvælvete stenbro for sig og den vesle jenten som labbet over den i et erend til Vestby. Men naar han saa faar tak i den gamle tid blir der mere fart i fortællingen — han kommer med selv, gir sin egen mening plads, som i forundringen over indolencen i det sjæleliv, som ganske rolig lader det staa til — ogsaa naar der drives gjøn med familieskjoldet! Han har en varsom maate at omtale menneskers skrøpeligheter paa, likesom undskyldende og ser efter en forklaring som kan fremhæve de mange og overveiende gode egenskaper. Kommer der et træk med komik over sig — den samme stilfærdige maate at fortælle det paa — ingen høilydt latter, bare en lun stille morskap over det. Her var den evne til at fortælle jevnt og knapt, den evne som har skapt sagaerne og bevaret eventyrene i vore bygder saa trofast fra slegt til slegt med pietet for hvert ord de gamle hadde brukt. Her var den fortællekunst som skulde gjøre den romantiske stil med høistemte toner nøktern. Det var gamle Jølsens fortællinger som halte Ragnhilds fantasi hjem fra ridderborgene og mystikken i de eventyrlige sagn, hun var gaat vild i. Det var ogsaa ham som lærte hende at se bygden og de tunge folk i den. Han viste hende veien til den brede humor som ligger over livet i avkroken, hvor hver især basker

for at komme ut av det tunge uføre, ofte med det resultat at de graver sig dypere ned. Han peker paa originalerne og bygdetullingerne for hende. Han gir forklaringer til deres liv ut fra sit syn paa menneskene, sin varsomme forstaaelse av ulykker, som slaar ned individer og slegter.

Og saa prøver Ragnhild Jolsen at skape noget ut av alt det emne hendes far gir hende. Hun skriver romaner og fortællinger om det han har git hende, prøver ialfald at faa noget sammenhængende ut av det, hvor hun digter til der hvor han lar staa aapent, fordi han ikke husker de historiske fakta. I de samme aar da hun skrev sine middelalderlige fortællinger, gik hun og strævde med at finde form for en nutidsroman fra den samme gaard, som hun hadde kaldt Fjeldby. Hun vilde digte om sin egen barndom og de ulykker som ramte slegten i hendes tid. Det ser ut som om hun har hat en fortælling færdig med det emne.

Ogsaa sine egne indre erfaringer vilde hun digte om. Det blev til «Forelskelse», den lille skisse som er trykt i Efterl. Arb. Her har hun fast grund under sig, et stykke sjæleliv hun kjendte. Alle stadier, de fineste nuancer av lys og skygge i forelskelsen, kjendte hun slik at uttrykkene faldt av sig selv, og skissen kom til at gi noget av «forelskelsens psychologi», den første halvt ubevisste forelskelse, da «strømmen mellem to unge mennesker» tar en fart, saa de «ikke længer har klarhed over sig selv». Er de ikke sammen, kan ikke noget føre tankerne paa ret vei og holde dem fast — de kommer «paa afveie», og «rangler sig

fordærvet». Det blir til rene hallucinationer. Alt faar farve av den rike stemning hun lever i. Sommeren er deiligere end før — farverne paa himmelen, regnbuen, som danner æresport for solen, akeren staar frodigere, bækkene er viltrere, selv myrene har liv som glinsende sjøer med vand som bobler luft op fra bunden. Hun lever for første gang selv, og derfor oplades hendes øine for alt andet liv. Men hele den deilige følelse slaar om: «Alt blev saart, og alt gjorde ondt.» Dagen blir en pine, og natten har onde drømme. Og «maren kommer ridende om natten, den, naar en er søvnet med sorgfulde tanker». Den plager og piner. Ydmygelse, gjensyn, en ny vaar. Hun ser hans hjem, «hvor lyset er hans lys, og mørket er hans mørke» — «hans eget dulgte smil, det ligger om hans hjem ogsaa» — «der er af ham ved alt derinde» — der er trolldom ved ham. Det er jo ham som har vist hende livet. «Saa vilde jeg ønske at trække al luft ind i lungerne for at kunne slynge den ud igjen i et klingende jubelraab. Han, min ven, som staar saa støt paa ben som af lødigt guld, han skal blot udrække sin venstre haand — og jeg ved saa sikkert, at vover jeg mig end op paa de smaleste lægter, kan jeg ikke falde ned, men balancerer frem — følger hans haand som staalet magneten — — —

Det er, som stod jeg paa en høi og lod Vorherres herlige solstraaler risle fra mine udstrakte arme nedad min uklædte krop, lænkende min fod til den jord, hvoraf det yppige løv og de vilde blomster spirer. Ingen sky paa himmelen.

Ingen skygge paa jorden. Hvor jeg vender blikket: Lys over lys.

Deiligt er livet!»

Der er øst av hendes egne stemninger i denne lille skisse, og mellem alt det som endnu er klodset og ubehjælpelig, bryter der frem glimt av den som siden skrev *Hollases Krønike*, og gjorde denne forelskelse om til Angelicas. Endog de selvsamme uttryk er brukt i Hollases Krønike, hvor Angelica gaar og plukker blomster og kommer til at se op mot huset. Gardinet vifter som i gjennemtræk, og ved siden staar Otto Kefas. Det er hallucinationen, «syn paa høienlys dag,» som gaar igjen ord til andet, «hvordan han indenfra mørket, bredskuldret, sortklædt havde bøiet sig ud af vinduet fremfor det hvide gardin — indtil han havde fundet støtte for hænderne paa gesimsen nedenunder — seet ret frem og ned, blæst mund og kind en smule ud, som om han pusted fra sig noget lummert noget.»

Denne lille skisse er utgangspunktet for Ragnhild Jølsens behandling av nutidsmennesker. Men saalænge hun arbeider med byen som bakgrund for deres liv faar hun ikke nogen rigtig farvetone som staar til det indhold hun vil ha frem. Det blir saa uegte, et grelt skin av godtkjøpsvarer over det. Det er Paula Heiss som skal frem, og hun er et bymenneske. Det er Ove Munk ogsaa, skjønt nei — Ove er hjemme overalt hvor der er en skog at jage i og en kvinde at favne. For Ove er ikke et menneske hvis utvikling interesserer, eller hvis liv har værd. Ove er som et natur-

mytisk væsen — han repræsenterer det som endog huldren ikke kan la være at længte efter, det som den stolteste kvinde synker i knæ for, og den lateste reiser sig til kamp for. Ove er ikke samfundsborger — han har hverken titel eller stilling eller arbeide — han er d e t i manden som trækker kvinden til sig. Han er det kvinden hater, fordi hun ikke kan være ufølsom for det og ikke kan seire over det. Han er en del av hende selv, fordi det er hendes fantasi som har skapt ham. Han er hendes himmel og hendes helvede, Gud og Satan. Hun kan flygte for ham — fra det sted hvor hun har truffet ham, ind i et egteskap — Ove skyter ogsaa vildt i anden mands skog. Han kjender intet fristed for hende, og hun finder aldrig en krok hvor han ikke pludselig kan staa for hende. Han er kvindehjertets Pan, den almægtige forfærdelige naturgud.

Det er historien om Paula og Ove, som ligger gjemt i »Forelskelse«. Men den kommer først frem i dagen, efterat Winkel har tat hende hjem til den gamle gaard og git hende sin livsvisdom. Først med Gruvang gaard som bakgrund kan Ragnhild Jølsen faa sine skikkelser frem. Her vokser de ut som figurerne i relieffet — Winkel selv, bred og tryg som støpejernsovnen, Jon og Perikles med taugstumpen om livet og avind i øiet mot alt nyt — alt det uflidde og forfaldne repræsenterer de. Paula, bymennesket, som passer i disse omgivelser som edderdunsdynen med silketræk, der hænger til luftning paa tunet. Ove, krybskytten, som stikker hodet over gjerdet. Store-Elen som kan gjøre aat

bedre end nogen doktor. Paa Gruvang kan de rette skygger falde som forklarer Paulas tragedie.

Paula Heiss hører hjemme i hovedstaden og har ord for at være uforsigtig og levelysten — da nu saa mangt maa siges om den, der er forældreløs og ubeskyttet». Ove Munk var den første som tændte kjærligheten i hende, en kveld hun saa ham mellem de røde lamper — han selv blev rød i det lyset, kobberrød, som Djævelen — høie, smekre Satan i Flammeskin, mine Drømmes første Elsker. Hun elsker ham og hater ham for hans troløshets skyld og elsker ham igjen af Sinne. Han drar sine straalende veier — hun staar igjen og smiler, mens Had og Længsel ligesom stivned i Blodet og gjorde Verden til Taage. Saa gifter hun sig med Gerhard Winkel, den ikke længer ganske unge eier av Gruvang. Paa den forfaldne gaard hvor to tider slaas med hverandre, holder Paula sit indtog for end sterkere at fremhæve striden mellem gammelt og nyt. Den tunge sterke Gerhard hadde det forut for sine to halvbrødre at han hadde længtet efter en noblere kjærlighet end den tjenestepiker og budeier kunde gi. Han hadde ikke været med paa den parring iflæng for poteter og dalere som var bygdeskikken. Nu hadde han hentet sig en oberstløitnants datter til kone, og han forlangte at hun skulde vises al hæder paa den gamle gaard. I det Øieblik han havde fundet for godt at tilskjøde sit kraftige Legeme et svagere Lem, saa maatte det respekteres som en Gudsdom». «Men syntes nu ogsaa Gerhard Winkels Kjærlighed stille og beskeden udadtil, saa var der i

Enrum med hende ved Siden af hans Bjørneomfavnelser en forhastet Slikvorrenhed ved ham, som gjorde hans Smil sygt og barnagtigt undertiden, mens kjælne Ord brast ham keitede ud af Munden og knækked Nakken ved egen Uformuenhed». Mot Jon og Perikles kjæmpet han forgjæves. De bøide sig ikke for den unge frue paa gaarden — de kluklo af denne bydamen som skulde være gaardmandskone og ligge under silkebetrukken edderdunsdyne. Og Paula, som han vilde gjøre det saa inderlig vel mot, hun mistet smilet, det som hadde tændt ilden i det gamle hus. Hun faldt hen i sløv uvirksomhet, sat og lot blikket gli omkring gulv og vægger, «danned Rektangler og Triangler af Kvisterne i Taget, fandt et grinende Ansigt her og et sfinxlignende der». Og Winkel hadde en egen evne til at knuke ned baade med aand og krop. Hun elsket ham ikke — men han gav hendes sanser hvad de altid søkte, efterat de engang var vakt av en anden. Hun skræmmes av ham, men drages atter til ham. Hun kan slaa ham iltert i ansigtet, men gir sig i avmagt og lægger med et pludselig smil begge armene om hans hals.

Det hændte paa «Folkefesten, den store, til fremtidig Ihukommelse om den Gang, da Winkels var nygifte», at der kom en jæger, som nok før hadde truffet Paula. Denne gang er det hende som gaar fra ham — hun skaffer sig en slags revanche ved det, og Gerhard faar mere magt over hende end før. Han er blit den trygge sterke for hende.

Saa blir sønnen født. Lille Dag gir hendes liv

indhold igjen. Hun gaar tilbunds med gutten, drukner i sin kjærlighet til ham, merker ikke andet, knapt nok Winkel. Alt dreier sig om gutten; at det ikke er saa for andre, forstaar hun ikke. Men gutten fik jo ogsaa alt det andre ikke hadde faat. Hun snakket med ham «monotont og sørgmodig, som den, der ingen Fortrolig har, kritikløst kan snakke med en Hund, en Kat, en Kanarifugl». Men der er noget som en syk lykke i hendes smil, naar hun ser paa gutten, en forutfølelse av at hun skal miste ham, som hun vet hun maa, om ikke før, saa naar han blir stor. «Herregud ogsaa — hvad vi giver af vort Hjerteblod, vi Kvinder — det være sig til en Mand eller til et Barn. — Manden kror sig af det, og Barnet lever af det. Og mister gjør vi det hele den Dag, de reiser bort — Manden styrket i Troen paa sig selv, — Barnet, det voksne, styrket mod Liv. — Og en anden Kvinde faar, hvad den første gav. — Aa ja ja, den evige Stofveksel af Kvinders Hjerteblod til Kvinder gjennem Mænd!» Det vemodige føler Paula i kvindens drift til at gi, selv hvor hun fordrer lykken for sig selv. Slik sitter hun og filosoferer hver dag.

Saa kommer ulykken som tar gutten fra hende før tiden. Det voldsomme slag kommer saa meningsløst sikkert — alt i hende rives ut av sit leie. Da hun saa nogenlunde kommer til sig selv igjen, staar sorg og savn endnu for hende som det taarnhøit stængende hun aldrig kommer over. De har hindret hende i at søke døden. Saa er der bare en mulighet igjen for at kunne bære dagene som kommer efter hver hvileløs nat. Glemsel. Ove Munk kommer

tilbake. I ham er der levende blod som bruser og gir glemsel. Inde i skogen træffer hun ham, og hun ser atter «Livsens Smil». Men Gerhard Winkel lar sig ikke leke med. Han stænger hende inde. Sorgen bryter op med savnet av glæden. Det ender i vanvid, da hun faar sin anden søn at se, han som skulde være en ny Dag. «En Vanskabning for en Cherub». Hun staar paa «Gravens Rand og spotter Vorherre, saa det lyser». Saa faar hun morfin. I rusen finder hun baade Dag og Ove. Og da Gerhard dør netop som hun har fundet ham igjen, blir morfinen hendes eneste tilflugt. Den gir hende syner fra alt det deiligste i livet. Saa kommer Ve, den vesle forskutte ungen som ikke faar bo i hovedbygningen, men er forvist til drengestuen. Der er blit noget som en liten Winkel ut av gutten, et smil som minder om Gerhard, og Paula finder en sidste trøst i tanken paa at det kan gjøres godt igjen mot Ve, noget av det hun har forbrutt mot hans far. En følelse av ansvar er kommet op i hende.

Naar Ragnhild Jølsen kaldte sin bok, som først hette «*Ve*», en nutidsroman, saa har hun derved villet pointere, nærmest for sig selv, at dette var noget andet end middelalder-romantikken, men ikke at hun fordret plads for sit arbeide i en bestemt literær rubrik, heller ikke at hendes bok skulde gi et billede av nutidslivet, f. eks. som det typisk arter sig paa en gaard som Gruvang. Hendes bøker, deres titler og undertitler, som navnene i dem, er privateie for hende selv. Kan de som led passes ind i en kjæde mellem andre digteres verker,

saa er det noget som ikke kommer hende ved. Hun var kunstner av indre drift og ikke som følge av en strømning i tiden som rev hende med. Her var ingen meninger som trængte sig frem og krævde plads. Det var ganske simpelt en kvindeskjæbne, som maatte synes frem. I den første form boken fik (vistnok i 1900—1901), — som forøvrig er saa løs i sammenføiningerne at den nærmest maa sees paa som et utkast — er det Paula som dominerer. Ove trær endnu mindre frem, Winkel er ikke saa stø og bred og traditionsbunden, som han siden blev, og Jon og Perikles er ikke set med humor — de bare oser daarlig lune uten at virke komisk i sin indgrodde skiddenfærdighet og ondskapsfulde ertesyke. Men gaarden er der og hele ustellet paa den og Gerhards historier fra gamle dage — hele bakgrunden er i orden. Det som har voldt arbeide er placeringen av personerne. I sin første skikkelse var boken færdig i 1901. Men først den utarbeidelse som foregik i den følgende tid, modner Ragnhild Jølsen som forfatter.

I 1901 visste hun endnu ikke mere om en virkningsfuld komposition end at hun lot boken slutte med et brev Paula skriver til Ove, som skal være et forsvar for hendes handlemaate. Hun vilde stjæle lysets diamanter, som hun visste maatte findes — hun visste bare ikke hvor. Kjøpeevnen var hende negtet; derfor søkte hun rundt med syndige tanker. Da ser hun pludselig en kveld for sig det som er drivfjæren til godt og ondt — gnister av livsilden, hvormed fyres under jordmaskineriet. Min forelskelse fornam jeg som et

stort drys av røde blade.» Ove gaar fra hende fordi hun ikke har penger, og hun begraver sig i en ravnekrok. Stilheten gjorde hende godt, men folkesnakken sved. Saa lærer hun at arbeide. «Jeg vilde blive mere end andre kvinder, billedhuggerinde f. eks. — jeg havde evnen — og naar jeg var naaet lidt frem, saa du fik høre om mig, da vilde du kommet til mig —» Men hun træffer ham igjen, før hun har naadd noget. Hans blik er fuldt av foragt. «Derfor lagde jeg mig ogsaa med respekt at melde ud efter Gerhard Winkel.» Men hun kan ikke glemme Ove, ikke hos Winkel, ikke i sit arbeide for at hjælpe andre — «gjøre tunge sind lettere, rette paa det skjæve, reformere, saalangt evnen rak». Ingenting lykkes for hende; under utførelsen forkrøbler idéen for hende. Da Alf (den første søn heter her Alf) dør, og hun faar den vanskapte Ve isteden, gir hun arbeide og liv op: «der munded de altsaa ud, mine tanker, min kjærlighed og levnet — i et misfoster.» Alting blir graat og taaket. «Om sommeren hænger kingel og kingel over blade, trær og huse; de andre aarstider er der jo bare en gløtte af lys ved middagstider —» Saa blir morfinen det eneste som forsoner.

Efter det store fremskridt at dømme som er gjort mellem denne første *Ve* og den endelige form *Ve's Mor* fik, skulde man mene at den første tilhørte et meget tidligere tidspunkt i Ragnhild Jølsens produktion. Den er meget svakere bygget end f. eks. *Digerheim herreborg*. Derimot synes den at kunne tilhøre samme tid som *Fjeldby gaard* og *Rankel spillemand*. Efter de oplysninger som nu er at faa,

skal den imidlertid være blit til meget senere. Der skulde da være en svær bølgegang i Ragnhild Jølsens utvikling i disse aar. Det er ikke nogen umulighet at det kan være saa, naar man ser paa hendes senere digtning, som ogsaa i modenhet gaar op og ned. Der ligger til grund for det en mangel paa kritisk evne likeoverfor sit eget, som ogsaa fik utslag i hendes sidste aar i saa besynderlige paafund som at sende «Syv Blade» og «Forelskelse» ind til forlæggeren sammen med Brukshistorierne. Hun kan da ikke engang ha husket at «Forelskelse» er utnyttet i *Hollases Krønike*. Helt uten skyld i denne op- og nedgang i hendes kunst er nok heller ikke den glemselsmedicin Paula Winkel lærte sig at utnytte — morfinen. Ragnhild Jølsen hadde prøvet den av nysgjerrighet engang hun saa dens virkning ved et sykeleie, og en tid var hun ialfald paa vei til at bli henfalden til bruken av morfinsprøiten. Senere brukte hun av og til morfindraaper, men var aldrig saa avhængig av giften at man kan kalde hende morfinist.

Da Ragnhild Jølsen i 1901 hadde færdig mindst to romaner og tre fortællinger, fik hun det travelt med at faa noget av det trykt. Hun søkte forlæggere, literater og kunstnere. Uten personlig at kjende Kinck — hun kjendte ham knapt nok gjennem hans bøker — sendte hun ham vaaren 1901 «Ve's Mor» i den første skikkelse til gjennemsyn. Den 24. mai sendte Kinck hende dette brev: —

«Ærede frøken.

Med tak for gjennemlæsningen bringer jeg herved manuskriptet tilbage. Som De ved er det vanskeligt at udtale noget bestemt paa et enkelt arbeide. Men jeg kan si, at jeg har det indtryk, at De sidder inde med værdier. Det jeg nu sætter pris paa er alvoret, tyngden, en vis saftighed, tillige ogsaa et psychologisk blik som kanske ikke er almindeligt. De har fat i et godt motiv. Det synes endvidere som De har mulighed for det rette greb paa personer og spænding; den aldrende ægtemand er saaledes med det samme stillet kraftig hen — om muligens tegningen siden ikke er nok udført. Og i skildringen av den unge frue, hvis glædes-evne er stækket ved en uigengældt kærlighed, og som saa blir den gamle mands hustru og ender som morfinist, der føler man, at forf. gir sig helt hen i noget som er set.

Men ytre form og stil forekommer mig endnu stundom ufærdig. Der er noget greit ved den; men der er ting som kan lukes, eller kuttes; der er kanske lidt enstonig pathos (Tranaas har f. eks. noget lign., men i høiere grad); hist og her lidt forslidte billeder og udtryk som burde byttes.

Dette er mit indtryk. Og jeg vil paa det raa Dem til at arbeide videre, hvis De dertil har anledning. Jeg vil til og med raa Dem til at arbeide med denne fortælling: thi motivet er det værdt. Ikke gjøre den større! Bare udarbeide skikkelserne. Den gamle kærlighed f. eks. — Ove — forekommer mig saaledes ikke ridset klart nok op; vi tror Dem, — men vi ser det ikke; — og hans magt over

hende, som er det centrale i bygningen, maa vi se — der skal bare et udtryk, en karakteristik til for at skabe et billede.

Deres ærbødige
Hans E. Kinck.«

Her var de ord Ragnhild Jølsen trængte til at høre — en positiv kritik som peker paa bestemte mangler og allikevel opmuntrer. Uten dette brev var ikke «*Ve's Mor*» blit saa sterk som den blev. Hvor vel hun forstod at ta denne kritik, viser det brev hvori hun takker Kinck for den. De to kjendte ikke hinanden, hadde aldrig truffet hinanden. Kinck hadde villet bringe hende manuskriptet tilbake personlig mens hun var i byen, men traf hende ikke hjemme og kom saaledes til at skrive. Den 12 juni svarer Ragnhild Jølsen ham fra Enebak i disse ord:

«Kjære Kinck.

Hvor Ens egne bekjendte kanske af en eller anden underfundig grund vilde søge at forkvakle, der tager en fremmed mand, i hvis hus man dumper ind med dørene, et eneste tag — og man faar med et en følelse af, at det meget flokede alligevel kan la sig greie engang.

Den fremmede mand, som af sit hjertes nobelhed har handlet saaledes, ham ved man ikke rigtig, hvad man skal gjøre ved. Jeg tror nok, hr. Kinck, at De har udrettet mangt og meget godt i livet — dog paastaar jeg, at De sikkert har gjort bedst imod mig. Jeg kan aldrig noksom fuldtakke Dem derfor.

Efter Deres vink ser jeg nu nøiagtig fortællingens værste «buk», og undrer det mig naturligvis — som skoleungerne — at jeg ikke har seet dem før.

Hvorvidt det vil lykkes at faa frembragt tilfredsstillende rettelser, er vel en tvilsom affære. Men det kan jo ikke komme saa meget an paa et enkelt arbeide heller — naar man bare faar beholde troen, saa —

Tusind tak!

Deres' ærbødige

Hildr Jølsen.»

I sommermaanederne har hun saa været beskjæftiget med omarbeidelsen. Paa den tid var det hun sendte de tre sagnfortællinger til Just Bing og fik opmuntring der ogsaa. Paa høstparten blev «*Ve's Mor*» sendt ind til Aschehoug sammen med sagnfortællingerne. Da hun fik den besked at disse fire arbeider var for uensartede til at sættes sammen og at «Ves Mor» var for litet til et bind, sendte hun «Forelskelse», som dengang het «Capriccio» ind. Men der blev ikke noget av trykningen dengang. Det ser ut som hun saa atter har tat fat paa «Ve's Mor» og git boken endnu en gjennemarbeidelse, før den fik sin endelige form og i 1903 blev antat av Aschehoug & Co. At hun ikke hadde glemt Kincks værdifulde kritik, viser et brev til forlæggeren hvori hun ber om Kincks adresse, da hun vilde bede ham om tilladelse til at dedicere ham boken. At denne tanke ikke kom til utførelse, har rimeligvis hat sin grund i at Kincks adresse ikke fort nok lot sig skaffe — han fik ialfald ikke

noget brev fra hende, og boken utkom uten nogen dedikation.

Det var ikke et almindelig debutarbeide. Det var alle kritikere enige om. En enkelt insinuerte at Kinck stod bak. Denne bok kunde ikke en dame ha skrevet. Den var ikke bare ægte mandfolkeagtig. Den var »paa sine Steder ligefrem dyrisk lodden« og stod »gjennemgaaende i afgjort Strid med, hvad man pleier vente sig fra Kvindehold.« Anmeldelsen skrev sig fra forfatteren Anders Stiloff, der ogsaa insinuerte at det var Kinck som stod bak Ragnhild Jølsens skjørter, en beskyldning som blev imøtegaat av Gabriel Scott, som kalder boken »den merkeligste og mest lovende Debut, som er skrevet herhjemme i de sidste 6—8 Aar«. Trods den anerkjendende kritik forøvrig holdt rygtet om at Kinck var forfatteren sig endnu efterat »Rikka Gan« var utkommet. Hun skrev dengang til forfatterforeningen for at faa oplysninger om hvordan hun skulde bære sig ad med at søke stipendier, og fik fra den daværende sekretær i foreningen det forønskede svar med den tilføielse at han forøvrig ikke hadde læst noget av hende, men »bare hørt, at De ifjor udgav en god bog, som var skrevet af Kinck.« Slikt sved Ragnhild Jølsens stolte sind som var saa let at saare. Det er ellers eiendommelig at se hvor fast den mening endnu var at der skal være en feminin og masculin kunst, avpasset efter kunstnerens kjøn. Eller med et billede Ragnhild Jølsen bruker i den ældste »Ve's Mor«: en kvinde som søker livets glæder, er en tyv som trænger sig ind paa andres enemerker.

Livets glæder er forbeholdt mandfolkene. Kvinderne skal i kunst som i liv nøie sig med smaapirkerierne. Det laa ikke for Ragnhild Jølsens natur — tvertom egget det hende. Der blev jo ikke solgt saa svært mange eksemplarer av hendes bok det aar. Men hun hadde naadd frem for offentligheten — det var foreløbig det vigtigste for hende. Hun følte at hun sat inde med evner som ikke kunde nøie sig med gaarden og bygden hjemme.

GAN GAARD OG GANSLEGTEN

«De gamle Gaarde drager.»
Fernanda Mona.

«Der siges,» sa Winkel, «at naar Gaarden her har fostret en forskruet Slegt, som sjelden blir lykkelig, saa har en lei Afstamning Skylden» — det er Winkels indledning til de gamle historier. Ogsaa i Fjeldby-ætten er det avstamningen, «det sorte» som kom ind i blodet, som faar skylden for at lykken forlot slegten. Naar en slegt som har hat lykken med sig i generationer, møter motgang, faar en lete i de gamle sagn efter aarsaken — det er gammel skik som har holdt sig i Ragnhild Jølsens hjembygd.

Det motiv hun hadde brukt i «Fjeldby gaard og Rankel spillemand», slegtens vanskjæbne, trængte sig paa i tiden efterat «Ve's Mor» var utkommet, og med fuld ydre grund. Eikeberg skulde sælges. Den gamle gaard som hadde været i slegtens eie, nedarvet fra forældre til barn, siden 1634 — den skulde over i fremmede hænder, sælges, mens de endnu var ilive hvis fædre hadde hat den i mer end et kvart aartusen. For dem som hadde sine

minder og slegtstraditioner knyttet til gaarden, var det en omveltning som rev op deres røtter fra hjemjorden. Foreløbig blev de boende der. Men fremmede mennesker skulde flytte ind, mennesker for hvem de gamle trær ikke hadde nogen historie som hørte med i deres egen. De sendte en gartner ut fra byen for at gjøre vei i det vildnis haven var blit til. Gamle frugttrær som ikke lønnet sig skulde gi plads for nye. Der skulde males, saa vildvinen fik slem medfart. Rosentrær Ragnhild hadde plantet som barn, maatte væk. Hun gik om uten at fatte at ikke Eikeberg længer var hendes, slegtens eie. Hun forbød gartneren at rive væk — hun bad og tigget for de gamle frugttrær, saa gartneren maatte reise uten at faa gjort det som var paalagt ham.

Saa skulde da de nye folk holde sit indtog. Der var en gammel bjørnefot som hadde hængt i nogen generationer — en av gaardens eiere hadde skutt bjørnen i aar 1800, og der hadde laget sig det sagn, at saalænge skanken var paa gaarden, skulde bjørnejægerens slegt holde ved Eikeberg. Nu kom der nye folk. Gamle Jølsen var ikke overtroisk som sin hustru; men han sendte nu allikevel bjørneskanken ut av huset, over til en søstersøn paa Borter. Saa gik han ned i haven for at heise flaget til den nye eier kom. Linen var skaaret over. Ingen ante hvem som hadde gjort det; men Ragnhild var tat til skogs. Der ulmet tanker i hende som har faat sit digteriske uttryk i det avsnit av *Rikka Gan*: «Hvad om den røde Hane nu galte over Gan? — Hvad om Flammer kom slikkende og urodde sorgfri Mennesker i Søvnen?» — —

hvem eied Gan, hun eller Aga? Aga, som eied det i Kraft af usle Mynter, eller hun, som eied det i Kraft af Forfædrene?»

Det var i denne tid *Rikka Gan* blev skrevet. Det avmægtige raseri hos den yngste paa gaarden over en skjæbne som førte hugget mot den ranke stamme og rev træet fra roten — ut av den stemning er boken skrevet. Derfor er den haard og uforsonlig, saa hun tilslut endog selv blev forfærdet og satte som motto de ord: «Om ikke Skjønhedsguden elskes mest just af dem, som lever i Grimhed.» For der laa endnu en længsel efter smil og skjønhet, og en drøm om de lykkelige dage, som kunde bli til haap om at vinde tilbake. Hun sat og studerte stamtavlen som hendes far hadde samlet materiale til, — om ikke gaarden kunde komme tilbake til slegten ved giftermaal. Siden opgav hun den plan og drømte om selv at kjøpe den tilbake — hun vilde vinde berømmelse og guld paa sit forfatterskap.

Der er en gaard som heter *Gan* i Fet herred — den ligger høit paa østsiden av Øieren. Det er imidlertid bare navnet og beliggenheten den har laant til boken. Hverken Gan i Fet eller Eikeberg er den gaard som nærmest har været model til hendes Gan. Det er *Børter*, den mørke, langstrakte, mosgrodde gaard øverst i bygden, helt oppe i skogkroken som har git hende idéen til Rikka Torsens slegtsgaard. Fuldt saa faldefærdig som Gruvang (Østenbøl ved kirken) er den ikke. Men eieren holder dens gamle ærværdige utseende i ære — saa den kan se mørk og minderik ut. Den ypper-

lige indledning i *Rikka Gan* gir stemningen over Børtergaarden:

«Sorte laa Gan Gaards Huse med sit søvnige Ekko, og Trærødderne skalv nede i Haven. Sol kom gnistrende ved Sommertid, klar og stærk som bare Sommersol kan gnistre. Magted ikke gnistre i noget paa Gan: Ikke i en Tagsten paa Mønet.

Børter i Enebak.

Ikke i en enslig Rude. — Det turde da tjene som en Lignelse dette, hvordan Gan Gaard ved Sjøen nu ikke længer hørte Dagen til, — slig den lukked sig sammen, tæt og tvær, og sov i sin faldne Storhed.»

Bedre hjem for de mørke tanker som spiret av Ragnhild Jølsens stemning i denne tid; kunde ikke godt findes. Og naar Mørket kom sivende op af

Vandet og ud af Skogen — naar Maanen kom glidende ildrød over Sjøen — naar Skyggerne leired sig sorte og dybe — da var det, at Gan Gaards Huse vaagned og vokste. Og der blev en Mummel af Historier og Minder, en Sus og en Hvisk som af Mennesker, der havde levet. Og Sagn, der gnistred i Mørket.»

Der ligger en gaard i Enebak som heter *Saltvet*. Om den heter det i Vibes Akershus Amt: «Gaarden beboedes i 1370 af en fornem dame ved navn Brynhilda Thoresdatter.» Ikke mere. Men denne Brynhilda spøkte i Ragnhild Jølsens fantasi. Det maatte været en mægtig kvinde, siden der ikke nævntes nogen mand ved siden av hende. Brynhilda hadde sin historie; men ingen kjendte den. Ingen slegt førte sine traditioner tilbake til hende — saa maatte det være gaat slegten ilde. En ulykkelig skjæbne fulgte Brynhildas slegt. Men styrken fra hende som sat i storhet paa sin gaard arvet kvinderne i slegten. Mændene var skrale og uduelige. Sagn fra andre gaarder laante momenter til, og saa blev *Rikka Gan* til, historien om den sterke kvinde som strir for en slegt i opløsning, som gir sig selv hen forat slegten skal kunne bli paa gaarden, paa den forfaldne og vanskjøttede gaard, hvor uhyggen har sat sig fast i de lange mørke ganger og store tomme rum, som bare gir gjenlyd som suk fra fru Brynhildas dage, naar man gaar over de halvraatne planker. Til den gamle gaard er Rikka Torsen knyttet med de sterke slegtsbaand. Gan gaard og sagnene om den var hendes barndoms lek og hendes ungdoms længsel, mens hun bodde borte

fra den. Med mor og søskend var hun hjemløs i Ud — skulde noget give Lykke paa Jord, saa maatte det være Gan ved Sjøen». For sig selv hadde hun en uviss længsel: «Tror du, jeg engang vinder noget stort, Mor?» Men en fantekjærring hadde skræmt hende i skogen engang: «Du har et Aarekors over Næseroden. Det betyr, at du er mærket fra Fødselen, du!» De ord lød for hende, naar noget gik hende imot. Og saa gik hun av frygt for fremtiden og rotet sig tilbake til fortiden, og dens store skygger la sig over hende — de gjemte solen for hende og alle lyse fine længsler mot «Livsens Smil», som Paula Winkel elsket for høit. Paa den anden side av Gansjøen laa Herby, hvor menneskene altid var glade og lykkelige. Rikka Torsen staar i sit vindu og ser de unge mennesker fra Herby. Hun føler sit eget blod tykt og tungt — uden lys Latter og uden lys Elskov». Men bytte med dem vil hun ikke. «Udadtil lever de vel et straalende liv, disse Mennesker. Men indadtil er de som Høkerboder! — Der stykkes det ud, og der deles det ud saa smaat, saa smaat af alle Sindets Rørelser — af Vemod, af Sorg og af Længsel efter brændende Glæder. — Har de da Sjæl, disse?

Kanske det ved Døden vil gaa dem som Luftens Børn i Eventyret, at de forvandles til Bobler, som brister. Mens vi andre — — ja, om os strider baade Himmel og Helved!» Hun har faat i vuggegave det de andre kanske kunde faa, om en ulykke møtte dem — «Lidelsens Sjæl». Slegtens blod kræver at slegten blir paa Gan. Men den syke Jon Torsen er en daarlig forvalter. Rike Mathias

Aga maa stilles tilfreds, saa ikke fru Brynhildas slegt skal jages fra gaard til gaard og tigge sit brød. En maa lide for slegten, og Jomfru Rikka har mindst at risikere — i det længste klamrer hun sig til «Livets Skjønhed», men saa gir hun efter for slegtens skyld. Mathias Agas elskerinde faar bli med sine nærmeste paa gaarden. Det er som skjæbnen nu har faat tak i hende og trækker hende trin for trin ned, som skal al lidelse samles i hende, al slegtens synd hevnes paa hende. Litet saa hun av sol og glæde før — nu ser hun bare graaveiret, og bitterheten mot skjæbnen gjennemsyrer hende, saa hun fyldes bare av hats og hevns tanker. Hun led Helvedes kvaler ved tanken paa de lyse muligheter skjæbnen hadde tat fra hende, da den drev hende ind paa forbrytelsens veier for slegtens skyld. Og under alt som martret hende i den elendighet hvori hun saa sig selv, kunde legemet gjøre oprør, og sanserne gaa berserkergang: »Naar Tankerne havde myldret over hende i lange Tider, fulgte der siden Stunder, hvori Sjælelivet laa i Dvale, Stunder, hvori hun kun følte, og gik i Ledebaand af sit stærke Legeme. Hun var da blevet af de, som ikke længer menneskelig Magt kan tvinge. Og det var jo netop, hvad hendes Omgivelser nødigst vilde — tvinge hende fra Elskov«. Hun blir av dem der føler «Vellyst i sin egen Lidelse», som Ragnhild Jølsen et andet sted har skrevet. Men hendes hat til dem som lever paa solsiden økes, og efterat hun har tat livet av sit barn, blir hun besat av lyst til at slaa ned, ødelægge liv og lykke for andre. Hun kunde være haard og vild som da hun skræmte

den unge dame fra Herby ut av vinduet i døden, eller da hun grep saksen for at dræpe Mathias Aga. Men — «alting angres, naar Tilværelsen er kommen paaskjæve. Hun vandrer sin ensomme gang St. Hansnatten til kirkegaardsmuren med blomsterguirlander til dem som ikke slap ind i viet jord. Hendes brøde og tanken paa den straf menneskenes lovbøker sætter for den, hviler over hende som maren. Hun faar ikke fred dag eller nat. I uveiret maa hun ut om natten og staar og synger ind i stormen:

«Haaiaa — jeg bryr mig hverken om Gud eller Fan
— for jeg er Rikka Torsen paa Ga-a-an!»

Hun besættes av sin forbrytelse og sin trods, hun kommer til at elske sin egen skjæbne, følger den blindt, saa hun endog tilsidst selv søker lovens haandhæver for at faa den straf loven sætter. Ett holder hende i sidste øieblik tilbake fra at utføre sin forsæt — tanken paa slegten, hvem skam og elendighet vil følge. Det er for sin lille brordatters skyld hun lover at rømme og derved fortie sine medskyldiges navn. Til tak for det skal da Aga gi hendes bror livstidsbygsel paa Gan og den lille Fernanda et gavebrev paa 3000 spd. Nu har hun git slegten hvad den kunde ha krav paa. For første gang ser hun fremover i haap for sig selv, da hun tar avsked med de mørke rum paa Gan, som en der «nok tror sig at komme tilbage engang — med Straalekrans om Hovedet.» I trods mod skjæbnen reiser hun for første gang hodet: «Ikke var Livet endnu tabt — nei, nei — gjennem Brot og Brand — intet skulde knække hende! — Hvad havde egentlig

hun gjort, hun, Rikka Torsen? En ond Skjæbne var det, som havde holdt hende fast i lange Fangarme.» Da var der et øieblik hvor der ikke fandtes anger i hendes sjæl. Hun tok til at drømme «med et Haansmil om Læberne, som vilde hun sige: Se, kan jeg ikke tænke lyse Tanker endnu! Ja svært mig bare til, du Skjæbne — jeg skal leve og stride som Uveiret selv, det som har gnistrende Lyn og Brand i Mørket — — hvad knuser mig, Rikka Torsen?»

Sin sidste kamp strìr hun i uveiret ute paa sjøen mellem Gan og Herby, kampen for det liv hun hadde git for slegtens skyld Hendes eftermæle skriver den gamle prokurator paa Haug, forklaringen til hendes livs tragedie: «aldrig havde Kjærligheden rørt hende.»

De store enkle linjer i Rikka Gan trær kraftig frem av Brynhilda-sagnet med den gamle gaard i bakgrunden, sterkere ved motsætningen til den smaatskaarne beregnende Fernanda, som ikke eier tanker længere end til sin egen yngel, og motsætningen til den i sin puslete vekhet latterlige bror Jon Torsen, mens forsoningen i boken repræsenteres foruten ved prokuratoren paa Haug ogsaa ved den gamle tunghørte klokkedrager i Ud, som gaar med sin mindste klokke og ringer freden ind for de fredløse under jorden.

«Guds Lov — og Straf — og Hevn — er mangfoldig,» siger Gerhard Winkel med sin gode trygge samvittighet. «At læse i Menneskenes Lovbøger, det er fortrøstningsfuldt det. — Der er jeg sikker paa aldrig at have forbrudt mig. — Menneske og

Menneske imellem har jeg ingen Læk og ingen Lyde.» Rikka Gan er motsætningen til den hæderlige Winkels gode samvittighet.

Menneskenes lovbøker er haarde dommere for dem som har forbrutt sig mot dem. De slaar med vanære forbryteren og hans slegt og støter dem ut fra samkvem med hæderlige mennesker, lukker alle dører for dem. Hvad under saa at der er dem som søker at undfly straffen for sine handlinger? Loven ligger som en mare over dem og jager dem fra brøde til brøde, ind i en urskog av løgn og urede, læser sine ord for dem, skræmmer deres tanke og tvinger dem dog til at bekjende for at faa fred.

Rikka Gans syner, de smaa barn som kommer og kræver sin ret til at leve — for «det elendigste Liv er dog Livet værd», hendes drømme om Vilde Vaa endog ind i døden, betegner store fremskridt i Ragnhild Jølsens stil. Her var en fristelse til at komme over i uttverring og overdrivelse som kunde viske ut. Det var hendes svakhet at vildre sig ind i syner og drømmebilleder. Men ikke denne gang. Her er alt skaaret bort, som ikke gav skarpe linjer.

Forarbeiderne til «*Rikka Gan*» er ødelagte. Det kan tænkes der har været mere med oprindelig, saaledes av sagn fra Herby, som er skaaret ut til fordel for «*Fernanda Mona*». I den stemning hvori «*Rikka Gan*» blev til, faldt det lettere at hugge væk end ellers. Derfor kommer «*Rikka Gan*» til at staa som den sterkeste og kraftigste av Ragnhild Jølsens bøker. Der er en anmeldelse av den som ikke kan forbigaaes, fordi anmelderen uten at kjende til at

Ragnhild Jølsen var billedhugger, før hun blev forfatter, har rammet netop det som var livsnerven i hendes digtning. Det eiendommelige ved hendes talent er paa den ene side den intense, sammenpressede kraft, hvormed fortællingen føres frem og karakterer tegnes, — og paa den anden side en vældig fantasi, som kan bygge straalende Aladdinsslotte, men ogsaa boltre sig i smaa linjers billedhvirvel. — — — Hendes menneskeskabende kunst hugger personerne mere end hun maler dem. Hendes kunst er en skulptur i ord. Og linjerne minder kanske mere om Rodins meisel end om digterpenne, som hendes er blit sammenlignet med.

En person som Gerhard Winkel i Ve's Mor eller Aga i Rikka Gan er som en figur af Rodin. Man betragter den og synes, den er raat tilhugget og ufærdig. Man vender sig fra den og merker, at personen er blit os intimt bekjendt.» Anmeldelsen stod i Samarbeidet» (et blad som kom ut i Bergen fra december 1903 til utgangen av 1904), nr. 96 for 23. november 1904 og skrev sig fra *cand. mag. I. A. Refsdal.* Han har set rigtig og Ragnhild Jølsen har under arbeidet med boken og i den nærmeste tid efter atter følt sin evne til at forme rent mekanisk vokse og kræve utvikling.

Rikka Gan var den bok hun selv satte høiest. Da bokhandlermedhjælperforeningen foranstaltet en utlodning bl. a. av en række bøker, som forfatterne selv satte høiest blandt sine arbeider, og hadde forsynet med nogen ord, sendte hun Rikka Gan og skrev:

Min Bog Rikka Gan forstaaes saa daarligt; men jeg tror dens Tid vil nok alligevel engang komme. Om ikke før, saa naar jeg er død. Jeg har lagt min egen Sjæl i denne Bog, og for m i g vil den sikkert altid staa som den Sandeste og Bedste.

Enebak $^{2}/_{4}$ 06.

Ragnhild Jølsen.

At den blev daarlig forstaat, hadde hun neppe ret i. Den fik langt større anerkjendelse end bøker flest i dette land. Men der var noget som irriterte hende. Anmeldere hadde nævnt *Ths. P. Krag* i forbindelse med den, nævnt at der var slegtskap i stilen, og hun følte sig, ialfald denne gang, som en kunstner av langt høiere rang end Thomas Krag. Det var efter *Rikka Gan* — ikke saa meget som følge av den gode mottagelse, som fordi hun selv hadde følt at kunstens ild slog ut i flammer under arbeidet — at hun fik den fulde tillit til sin egen kunstnerbegavelse. Men hun har følt noget av det samme som den anmelder der nævnte Rodin. Hun følte billedhuggeren i sig. Da hun om høsten reiste til Kjøbenhavn, var det ikke bare for at samle nye indtryk til sin digtning, men ogsaa for at ta undervisning hos en billedhugger. I oktober 1904 skriver hun i et brev til sin far:

Hvad Modelleringen angaar, var jeg igrund heldig: Som jeg gik Gaden, kom jeg til at bemærke en liden Mand med stor Næse og spist Skjæg — øieblikkelig faldt det mig ind, at dette maatte være Stephan Sinding, og fattende en rask Beslutning

gik jeg hen til ham og spurgte. Jo, ganske rigtig, det var Sinding, og fik jeg hos ham meget beredvilligt alle de Oplysninger jeg ønsked i Retning af Modelleringen. Han henviste mig til en Kusine af sig, en Billedhuggerinde, Fru Dan, hvis Mand forresten ogsaa er Billedhugger — og var jeg oppe hos Kunstnerparret isøndags og skal begynde paa deres Atelier imorgen eller iovermorgen — modellere efter levende Model. — Sinding kjendte godt til, at jeg var Forfatterinde og kunde ikke rigtig forstaa, at jeg vilde splitte Evnerne — og ret betænkt tror jeg da heller ikke, jeg vil drive mer end f. eks. 2 Maaneder nede hos Dan'erne. Men den korte Tid kan da umulig virke noget afledende fra Forfatterskabet — eller hvad siger du, Paplakke?»

Om Dan'erne skrev hun i en korrespondanse til «Urd» (trykt i Efterl. Arb.); men betydning for billedhuggeren i hende fik ikke studeringerne der. Hun kom helt over til sin forfattervirksomhet nu.

Georg Brandes viste hende i Kjøbenhavn denne gang og ogsaa senere interesse og elskværdighet, uten at hun forstod at dra nytte av en slik mands velvillige opmerksomhet. Hun følte sig trykket og utilpas som følge av sine minimale kundskaper, var ræd for at blotte sin uvidenhet likeoverfor ham, og søkte snarere at undgaa end søke sammentræf med ham.

Efter hjemkomsten tok hun fat paa utarbeidelsen av sin næste bok, ikke længer paa Eikeberg. Familien var flyttet over til et litet hus oppe i bakken paa den anden side av veien, Solbakken, som hadde været ingeniørbolig i fyrstikfabrikkens

tid. Her faldt der ro over hende efter ophidselsen ved synet av alt det nye paa Eikeberg i den sidste tid. Vistnok begyndte alt nu et emne at arbeide sig frem i hende, som hun ikke skulde opnaa at faa utarbeide — motivet til «*Den røde Høst.*» Men hun saa snart at den ikke kunde bli færdig til julemarkedet, og saa har hun utarbeidet noget av det som hadde fanget hendes tanker under arbeidet med «*Rikka Gan*» — den lille Fernandas skjæbne og sagnene fra Herby.

Ragnhild Jølsen, efter fotografi fra høsten 1904.

Hun opholdt sig i sommerdagene 1905 paa Ørje hvor hendes ældste bror var kommandant. Her vokste hendes interesse for Fernanda Mona op igjen under det daglige samvær med en liten brordatter, som hun moret sig med at faa til at skrive eventyr efter sine fortællinger. Hendes egen barndom og eventyrene fra den kom da til at staa for hende som et vakkert drømmebillede, hvor det nok kunde gaa an at hvile ut efter det voldsomme indre uveir hvorunder Rikka Gan blev til. Haven hjemme og blomsterne som spilte med i hendes lek. Og alle fortællingerne fra Flateby, eller Herby som den heter i hendes digtning. Det liv som Rikka Gan ikke naadde til at faa mer end et glimt av. Ikke saa

at slegten fra Gan — og det var dens skjæbnetraad som skulde spindes videre — kunde komme over og faa del i latteren fra de glade mennesker paa Herby; saa litet kunde de føle sig hjemme der, som prokuratoren paa Haug kunde «danse om Gudeilden» i syden og brøle til gudens ære. Men han fik da varmet sine hænder litt og sit hjerte, og det var det Fernanda fik paa Herby. Som prokuratoren i syden pludselig en dag længes hjem til den høie, bleke himmel i nord og svalerne som skjær gjennem luften, saa længes Ragnhild Jølsen fra Solbakken til de bleke minder fra barnedagene paa Eikeberg. Hvordan var det de hadde fortalt ved det store bord i spisestuen om kveldene? Hun læste op igjen hvad fru Dunker og Alf Collett fortæller fra Flateby om «optogene,» et led i de første dramatiske forsøk her i landet, fremmedartet endog for folk i hovedstaden, men for bønderne i skogkroken som en tilsynekomst fra andre riker end menneskenes.

Hovedgaarden paa Flateby som var en tre-etages bygning, hvad der var meget sjelden paa landet, stod mest tom. Bare om julen og i jagttiden kom der folk. Ved juletid kom en fyrbøter, som ikke hadde andet at gjøre end at lægge i ovnene, hvad der vel gjordes fornødent, eftersom alle dører gjestfrit stod aapne, og bygdens folk gjennem dem kunde være vidne til hvordan de moret sig som ledet selskabslivet i Kristiania.

Det var om høsten og ved juletider de glade fester paa Flateby fandt sted. Naar Rikka Gan faar besøk av Herby-ungdommen St. Hanskvelden,

saa er det fordi Ragnhild Jølsen hadde bruk for dem den nat da himmelen gir «Gjenskin af alle Verdens Baal» — denne det levende Livs Nat, hvori Jordens Safter svulmer og alle Underverdenens Kræfter siges at have Spillerum mellem Trærne — — Heksenatten, Troldnatten — — med sine Stemninger, Varsler og underlige Eventyr». Den nat maatte de være med som hørte hjemme i eventyret om lys og glæde. Men saa blir deres nærvær i *Rikka Gan* ogsaa som et St. Hansblus, som blaffer op i dristige ildtunger, som gløder og knitrer og dør.

I *Fernanda Mona* er Flatebylivet blit personificeret i Daniel Falbe, den nye eier av Herby, han som var lidt af alt muligt paa denne levende Jord: Digter, Skuespiller, Jæger, Sportsmand og Sanger, — og snart sagt gaves ikke i Sproget det Ord, som ikke i et eller andet Øieblik kunde være betegnende for den Daniel Falbe, ligesaa varmhjertet som hjerteløs, ligesaa gavmild som paaholden, lunefuld til det yderste og forfængelig, men saa indtagende af Væsen og smuk af Ydre, at Mænd saavelsom Kvinder beundrede ham og sjelden dadled».

Men sjælen i boken er Rikka Torsens brordatter Fernanda, i hvem skyggeblomst og solblomst gror side om side. Hun trækker slegtslænken efter sig; men et solstreif har ogsaa naadd hende. Vel hører hun Ganslegten til, men ikke med den steile vilje til at holde gaarden i slegtens eie for enhver pris. Da faar heller Gan ofres, den som huser de tunge mørke minder, og slegten faar prøve sig i anden

jord. Rikka Torsen var sterk i sin tro paa at paa Gan maatte lykken gro, om den fandtes, Fernanda har bare set ulykken der og gjør sig ingen illusioner, tænker bare stille over hvordan hun skal faa løst slegtslænken som tynger hende, og saa gir hun Aga gavebrevet tilbake. Det var vel godt nok ment av faster Rikka, dette med forsorgen for sine. Men der fulgte styghet med som ikke Fernandas fine sind kunde bære. Saa løste hun stavnsbaandet og flyttet til den gamle prokurator som bragte hende ind under solstraalerne fra Herby, kjærlighetsgaarden. «Men hvordan er det vel med Skyggeblomsten, der kommer i Solskin? Et Øieblik flammer den op — kanske antar dens Blade ogsaa Former, der er sært frodige og vilde, og den overstraaler Solblomsterne, fordi den ligner dem ikke i noget, og Solblomsterne, de veldyrkede og sikre, belaver sig nødtvungent til at gjøre Plads for sin nye Fælle. Men det behøver de ikke, straks efter falder Skyggeblomsten sammen og visner. — Det er Tilintetgjørelsen, som kommer over den, fordi den taaler ikke Lyset».

Rikka Gan er den sidste i Brynhildaslegten, som kjæmper for gaard og slegt. Fernanda Mona føler sig vaabenløs fra barndommen av — hun er røvet gaard og fædres sølv, saa blir hendes liv bare et forsøk paa at skyte røtter i fremmed jord. Det vil ikke gaa, og derfor blir boken som Fernandas korte liv en avbleket skygge av Rikka Gan. Boken er ikke skrevet i en feberstemning av hat og hevn, men er blit til under rekonvalescensen efter denne feber. Der er ikke store lidenskaper, men fine

stemninger i den. Det er ikke liv, men skyggen av et liv som blir Fernandas lodd.

Kanske hadde Ragnhild Jølsen tænkt sig at det skulde gaa an at omplante et skud av den gamle stamme i en lysere egn, at Fernanda Mona skulde ha vokset sig kraftig borte fra Gan, saa hun kunde blit det faster Rikka ikke naadde frem til, men hendes mor drømte om — en av de ædle stener som funkler i lyset. Fernanda Mona blev det ikke — det var en sorg for Ragnhild Jølsen, og hun gik endnu op i tanken paa muligheten av at redde noget av den gamle slegt, da hun indgav prokuratoren den tanke at sydens sol og varme kanske kunde redde Fernanda. Det var for sent. Slegten var færdig. Gangauperne var blit Mathias Agas gaardshunder, og Fernanda fulgte sin gamle ven prokuratoren i døden. Gan gaard hadde faat sit offer.

«Fernanda Mona» virket som en skuffelse efter den forrige sterke bok som den likesom skulde høre sammen med, men allikevel stod saa fjernt. Der var dem som mente at Ragnhild Jølsen hadde sat til hele sit fond i «Rikka Gan», at hun nu maatte samle nye indtryk i omgang med nye mennesker, helst under andre forhold langt borte fra den ensomme skogkrok, om hun atter skulde reise sig, saa løfterne hun hadde git i «Rikka Gan», skulde indfries. Hun følte ogsaa selv at boken var vek; men hun hadde ikke kunnet undgaa at skrive den. Den sarte drømmedigtning som er den negative pol i Ragnhild Jølsens kunst, hadde endnu ikke evnet at slaa over i den anden som i

Fernanda Mona er repræsentert ved Gangauperne — den groteske humor. Endnu i den følgende bok hvor humoren indtar en langt bredere plads, har ingen utladning fundet sted. Men der er blit sterkere tiltrækning av motsætningerne i hendes kunstnerevne.

HOLLAS-KRØNIKEN.

«Ti vekslende er Jordelivet: men skjønt for den, der søger, som Himlen en Uveirsdag.»
Hollases Krønike.

Der er to dyr som væver sig gjennem Ragnhild Jølsens digtning — det er edderkoppen, som lægger sit graa spind over busker og trær, over alle tanker, over sorgerne og over glæderne, og ormen, som er blit billedet paa den onde uavvendelige skjæbne. Hun kommer i frysning ved synet av edderkopper — de var for hende symbolet paa tomheten, den hun frygtet mest av alt. Da var ormen med al den gru den vakte i hende, bedre. Det var som en orm Rikka Gans skjæbne viste sig for hende, baade dengang hun sang sin trods ind i uveiret, og den sidste nat hun stred imot den — som «Legemet af en rædselsfuld Orm, hvis finnede Bugtninger høined sig tilslut mellem Himmel og Jord.» Alt det onde som ormen var billede paa, ser Hilma Sofie i drømme natten efterat hun har dræpt en hugorm. Der gaar orm i alting. Den deiligste drøm blir til en ormegaard. Ormen fra Edens have frister igjen: «Skal jeg si dig det? Den tar magt og sans fra hende: «Jeg

kan kjekse dig fore, jeg kan vildre dig ind!» Hun ser kongen «gudeskjøn» og som «en Ildslue ved Sjøen». Da triller rikseplet ned, og hun spiser, den første bit var besk, men hun svelget og gav ham med, og efterhaanden syntes smaken hende «søt som søteste Vin». Da faldt et bind fra kongens pande, og hun saa den ene tinding knust — hele hans krop skrumpet ind, og han blev til en hugorm med et fosforglødende øie og en spillende kløftet tunge som hvæste og lo. «Naar der spises for meget af Æblet, falder Silkebindet af,» hørte hun hvislingen paany. — «Ser du, han der er taget af Mordertanken. Han er taget af Hevnstanken. Han skal bli Forræder. — Og ved dem alle hænger Løgnen, Misundelsen, Svigen og Naget — — og se paa dig selv — — jeg, Kongen, har skabt dem!»

Ormeøiet — ondskap, hat og hevn paa alle kanter. Nu hadde Ragnhild Jølsen skrevet sig fri for Ganslegten — den lot hende nu ha fred. Saa skulde hun da til med den bok som holdt paa at arbeide sig frem i hende — hun hadde skrevet noget inde i skogen hvor hun likte at sitte og arbeide — det skulde med ind i boken — det var «Vibe Vang». Men ormeøiet trængte sig ind med lys fra ondskap og hat. Og saa gik det som da Angelica vilde male det deiligste. «Ti evig irret er Livsens Spot! Vi mener den, vi elsker — vi maler den, vi foragter. Vi tænker paa den, vi elsker — vi snakker om den, vi forbander. Vi drømmer om den, vi elsker — vi skriver om den, vi afskyr. Vi flygter for den, vi elsker — vi til-

hører den, vi hader. Evig, evig irret. — — Og kanske forstaar vi det ikke selv, før alle peger og siger som til Angelica om Hollas: «Syn for Sag, der er din Elskov.» Og dobbelt ondt gjør Haanet — dobbelt haard føles Uretten —»

En Bog om Ondskab hadde Ragnhild Jølsen sat som undertitel til *Hollases Krønike*, men den kunde ogsaa godt utelates, skrev hun til forlaget, og saa kom den ikke med, hvad der neppe skadet boken. Mesteparten av den er skrevet inde i skogen ved Forfoten, hvor hun slog sig ned alene i en hytte. Derinde hadde hun fred for plagsomme mennesker, som kom paa visit eller sendte indbydelser som hun ikke likte, men lot sig overtale til at motta. Her ventet hun paa den rette stemning til «Den røde Høst», og saa blev det en helt anden bok hun kom til at skrive. Det gik til paa samme vis som alle Ragnhild Jølsens bøker blev til paa. Naar hun skulde ta fat i sine papirer, fandt hun saa meget rart av optegnelser hun hadde gjort for aar tilbake. Eventyr fra moren, bygdesagn fra faren haket sig fast i hendes tanker og gav hende ikke fred før hun gav sig i arbeide med dem. Og saa fik hendes planer vente. Denne gang var det sagn om kirken og kirkegodset som engang hadde tilhørt en mand med saa stor magt at ingen uten Fanden kunde være den som hjalp ham i at drive sin ondskaps spil med naboer, tjenestefolk, ja presten selv, til timelig fordel for sig selv, eller bare til opmuntring i ledige timer. Med renæssancehumør som kunde været Boccaccio værdig, om han hadde levet i en norsk

skogkrok istedenfor i sydens sol, gir hun til bedste historierne om Onde Hollas og hans strid med Krumholten, fortæller hvorledes han narrer presten til at døpe føllet med menneskeansigt og holde moralpræken for det uskyldige unge par som han derved driver ind i fristelsernes vold, og hvorledes han faar avsætning for sine falske myntsorter i bøsserne «ad pios usus» og endelig hans maate at holde humøret oppe paa under pesten. Striden mellem bondetræskheten og djævelskapen er kjernen i boken; den er spiret op av de gamle bygdehistorier og vistnok gjødet med «Decamerone», en bok hun hadde levet sig slik ind i at hun aaret efter fra Firenze skrev til en ven at hun følte sig som gjenopstanden efter 600 aars forløp: «for jeg var kanske en af de 7 i Decameron — det er bare ikke saa varmt nu som i hin Pestsommers Tid», og saa drømmer hun den tanke videre. I «Hollas» er ikke tung skjæbne i høiromantisk forklædning — her er bred bondehumor i Enebaksdragt. Ragnhild Jølsen hadde skrevet sig fri for meget i de to bøker om Ganfolket. Hun begyndte at kunne le igjen. Hendes latter var litt anderledes end folks flest. Den klukket litt indvendig, og saa brøt den ut støtvis, tilslut i én stor gaplatter, som ikke vilde holde op. Slik omtrent er utviklingen av det komiske element i hendes digtning. Det begyndte indvendig, da hun saa Jon og Perikles gaa omkring i kisteklærne med kusma i bukseknærne og andrikhale bak. Det brøt ut i støt med Gangauperne, og det blev voldsomt i «Hollas», saa det endnu hang godt i i «Brukshistorierne». Det var hendes far som

fik op øinene paa hende for den værdi hun hadde her, netop som hun gik og var paa nippet til at drømme sig væk som Angelica i maaneskin og taake. Naar den kraftige virkelighet bryter frem hos hende i den haandfaste humor, saa er det gamle Jølsen som gaar igjen baade i den arv han har git sin yngste datter, og den kritik han øvet over hendes vikende drømmesyner, der har sit ophav i morens naturel.

Den gamle stenkirke i Enebak som er opført i første halvdel av det 13. aarhundrede og viet til den engelske helgen St. Botulf, med den gamle klæberstens døpefont som siges at ha været en gammel offersten, var et av de steder som øvet sin tiltrækning paa Ragnhild Jølsen. Der findes ogsaa utskjæringer og forsiringer som tiltalte hendes fantasi, og indskrifter paa kirkestolene fra den tid de mægtigste familier hadde sin private stol. Ogsaa en lysekrone av messing som en av hendes egne forfædre hadde foræret kirken, hørte til de ting som trak, og fordi hun som Angelica fandt den saa uendelig høitidsfuldere og mere egnet til at tilbede i, naar den stod mennesketom, kun fyldt af Maanelys og Gudeaand, gik hun ofte til klokkeren for at faa nøkkelen og gaa ind i kirken og drømme sig tilbake til de tider da der blev sunget katolsk messe i den og svunget røkelseskar, den tid hun har skrevet om i andet avsnit av *Hollases Krønike*.

For længe siden kunde Statsskibet støttes af hvide Graastenshuse med sorte Taarn. Men dengang brød Lyset sig gjennem Buevinduers farvede Glas, drypped Blodsdraaber, tændte Blaalys, dryssed, grønne

Pletter som af friske Balsamblade ud over Væggenes storøiede Helgenbilleder saavelsom over Stolradernes Mennesker. Og Røgelsesskyer bølged som vinkende Maria-Slør. Og fra Alteret, hvor de gule Lys topped Gud til Ære, toned Messen med hemmelighedsfulde Ord i høitidelig Rythmus. Altsammen paa det at Retfærdige kunde kjende sig som Lazarus i Abrahams Skjød, at Uretfærdige kunde omvendes, at Lunkne kunde opvarmes, at Rigdommens Kameler kunde lyste at afkaste Guldets Byrde for lettere at passere Naaleøiet — kort sagt, at alle, som i Graastenshuset var, kunde manes til fromme Ofre og Bod for Synder, hemmelige og aabenbare, Tankens og Kjødets — saaledes at en gylden Bæk stadig kunde finde Veien ind ad Portene. — Og de samme Hænder, der raged til sig Bækkeboblerne, udvided beredvillig det trange Naaleøie — og alt virked det med hverandre og i hverandre, sindrig sat i Gjænge, nethændt og sikkert, som Traade og Skyttel i en Væv, der arbeides. — —

Men anderledes blev det senere. Ak, da der ikke længer flød nogen gylden Bæk. Fordi Helgenbillederne var nedrevne; fordi de farvede Ruder var ombyttet med Glas, buklet og halvklart som Mosevand; fordi intet Maria-Slør svinged; fordi Naaleøiet skulde endelig staa ved sit eget Værd. Ak, da blev de sorte Taarne møre og myge!»

Man synes man forstaar at Ragnhild Jølsen maatte vandre op til den katolske kirke, da hun kom til Kristiania som 14—15 aars jente. Hun hadde aldrig faat del i reformationen — hedenskapet hadde rent naturnødvendig utviklet sig til

den katolske middelalder, da man kunde sverge ved Odins gjenfærd, Grutte den graaskjeggede, og kjøpe fred for sin sjæl med gods og guld man hadde røvet paa ærlig hedningevis — hun hadde vokset sig ut av eventyrene som bunder i naturmenneskenes livssyn, og ind i middelalderen i vore avsides bygder, hvor fantasien endnu tumler med billeder fra en tid da der var noget som kastet glans over livet. Ragnhild Jølsen kom aldrig ind i reformationens tankegang — fantasiløs som den er. Ogsaa det moderne aandsliv stod hun fremmed likeoverfor. Selv naar hun stod og saa paa Flatebylivet, var det ikke som den der forstaar betydningen av dette selskapsliv med de poetiske og dramatiske lysstreif over en agterutseilet kultur. Det var for hende eventyr som tok hende væk fra det graa hverdagsliv og gav hende emner til at digte videre paa.

Pestilensen var det djævelens veir, som skulde gaa over bygden, slik den laa marereden av splid og ondskap og argelist. Per Aamlis syn er det første varsel: «En grøn Bakke fuld af Menneskekryp — — og øverst paa Bakken sad en styg Mand i en Tronstol, og foran ham var en afsvidd Plads akkurat stor nok til, at forskjelligt Smaatteri kunde faa Rum at hænge i Traaer fra Himlen. Ja, no af det i Traaene ligned en Hammer, no ligned et Hus, no ligned en stor Bjelde, no ligned et Bæger, og no ligned et Ris. Og bedst som det dingled der alt tilhopes, langed han i Stolen ud efter Huset. Da blev der nok Opstandelse paa Bakken, kan du tro, det yrte omkring, svartned.

som af Maur i en Maurtue. Men imens fingrerte Manden ved Traaene, og Huset fik han rapt paa Haanden, og Hammeren slog til — og saa — borte blev det altsammen i en Skygge — Skyggen af et digert Kors. — — Pest og Pestilens, betyr det,» slutted Per Aamli. «Ondskab, Tvedragt og Splid!»

Saa kommer salget av kirken. Statsskibet var saa skrøpelig — det var i høisalig Christian VII's tid — og bare guldbarrer kunde hjælpe; saa fik det gjøres om i guld som sælges kunde, og kirken selv blev et redskap i den ondes haand.

Mens Hollas den onde, kirkeeieren, slaas mot Krumholten — «den evige Adelsfeide» mellem ondskap og bondetræskhet — sitter Netta Jaalen, den evig umyndige, og syr roser og forglemmigeier paa buksesæler og stoltræk, indtil hendes medgjørlige sind har gjort hende fortjent til at ihukommes av gud og mennesker, og hun vandrer op ad kirkegulvet ved prestens side. Men prestens søster, Angelica, kvinden med de sterke længsler, og den bristende evne, blir offer for ondskapen som gir hende til pris for menneskenes haan, og foragt fra ham hun elsker. Otto Kefas er Ove Munk endrborinn, og Daniel Falbe med. Han er den som tænder den «flammende Dommedag» i kvindehjerter, skjønt Otto Kefas saa visst ikke selv var nogen almægtig gud uten i kvinders øine. Tvertimot var han den rolige herremandssøn som gjemte sin elskov i krokroker og skjøt paa den stille blink heller end at søke sig vinger at flagre paa. Han er ikke skapt for luftsprang, men rider sin støe hest, drikker sin tunge vin, sover sin sunde søvn, tvætter sin

sterke krop, skyter tilmaals, elsker fordækt, arbeider hvis han trænger, — hvis ikke, lar han være. «Otto Kefas og hans Lige forser sig aldrig paa Livet.» Men netop for denne likegyldighets skyld forser alle kvinder sig paa ham, og tror han har aand, endog en aand som er et kunstverk, og «de former hans færd med vinger» — «Ti mangfoldig er de Elskendes Tanke.» Otto Kefas er stillet frem i al sin tomme pragt ogsaa som et billede paa «Livsens Spot» — han er jo den første forelskelse som tar sig saa løierlig ut med nogen aars mellemrum. Han er blit hallucinationen fra «Forelskelse», han har arvet Ove Munks hund og Daniel Falbes evne til at glemme, og da han staar i den modne kornaker, blir han levendegjørelsen av Angelicas deiligste syn, og hun prøver at male ham som Kristus.

Den gamle Kefas paa Re har laant Helle Juels ytre, slik som der er fortalt om ham av Holm Jølsen (*Lidt om en herregaardsslegt, Efterl. Arb.*) uten at de andre træk fra Vestby endnu er utnyttet.

Saa er der endelig kirketjenerens steddatter, født utenfor samfundslovene og derfor syndebukken for onde Hollas og for Far Kristen med de to slags humør, et til søndagsbruk, naar han tok for sig av altervinen, et andet til hverdags, naar han sat i hyttedøren med loddebolten og lappet gammelt bliktøi. Den stakkars jentunge var vetskræmt av alt hun maatte se og høre, saa døden er en forløser for hende, da den kommer, mens hun ligger og stirrer ind i det gamle skilderi av «Haabets

Have». «Men engang skal vel Haabets Have paa glædeligere Vis aabne sine Porte for Samfundets Smaa og Forstødte. Haabets Have skal ligge badet i Sommerglans, Trærne bugne af levende Blomster, Fugle synge, og Vand rinde. Da er Haabets Have blit dem det levende Jordlivs Have. Men først maa Far Kristen kaste sin Loddebolt væk, og Utøiet renses af Sengehalmen». Et eksempel paa at Ragnhild Jølsens hjerte allikevel rummet mer end egne og slegtens lidelse, at det ogsaa kunde vide sig ut til at ta imot samfundets stedbarn, noget i slegt med «*Dødvægten i Leiren*», som hun omtrent samtidig skrev i «Urd» — et av de faa eksempler paa at Ragnhild Jølsen kunde tænke socialt.

Der er ikke fast sammenhæng i «*Hollases Krønike*», slik som f. eks. i «*Rikka Gan*», og for saa vidt betyr den ikke noget fremskridt. Men om kompositionen før hadde været fastere, saa er der noget andet som nu holder paa at utforme sig — sproget har i «*Hollases Krønike*» gjort et godt skridt fremover. Der var i de første arbeider av Ragnhild Jølsen et og andet godt norsk ord, av og til et avsnit med ren norsk klang. Men det meste var ren dansk, tilsat med tysk forretningsstil, hun trodde var ærværdig norsk, fordi hun hadde lært den av sin far. Retskrivningen var svært dansk. I «*Hollas*» begynder hun først at lytte til bygdefolks tale, og vaager sig ivei med en haard konsonant av og til. Det er jo saa at i trykte bøker skyldes retskrivningen kanske oftest korrekturlæseren, og med fuld ret, fordi endog store kunstnere ofte er

svært ukyndige og næsten altid skjødesløse paa retskrivningens omraade. Men her viser manuskripter, at Ragnhild Jølsen virkelig selv var paa vei til norsk uttryksmaate og retskrivning, bare paa vei — for det er bare en enkelt gang indimellem at hun slipper sig løs. Men det betyr meget for hende, som hadde lært av Hartvig Lassen at det er provincialisme at skrive «gaa bort» — det skal hete «gaa hen». Hun skrev birk før — nu skriver hun bjerken; en enkelt gang skriver hun ogsaa eple, og hun vaager sig ivei med uttryk fra bygdemaalet hjemme, som i almindelighet er saa ukjendte at det ikke vilde været av veien at forklare dem i noter. Hun taler f. eks. om dem som «hirte mot presten, d. v. s. de iagttok eiendommelige raad som skulde hjælpe mot sygdommen. Naar saaledes Pesten ikke vilde forlade en Person, fordi han ikke var istand til med en Haarrendesnare at fiske en Loppe udaf et Vandglas, saa kunde det jo nok være, at Pesten tog Flugten bort ifra den Person, som nød et Brød bagt af Koens Efterladenskaber og dertil drak et Afkog af Sauebønner og Karve. Og hjalp heller ikke dette, da maatte Pesten være særlig slem, om den ikke veg for Fosfor, skummet med Sølvske af flydende Gjødsel og rystet syv hundred Gange paa en Flaske». Ordet hire som ellers brukes i betydningen: maape, døse, staa ørkesløs og vente paa noget, findes i Ragnhild Jølsens trakter ogsaa i bruk slik som hun har det, men er vist ikke meget kjendt ellers i den betydning. Alt det Ragnhild Jølsen slipper løs i «Hollases Krønike», den

hele kjæde av folkelige forestillinger, hvori de folkemedicinske raad danner et saa vigtig led, iklædt den kraftige uttryksmaate fra Enebak, virker som overgangen i dagboken fra framslængeaarene, da hun beklager sig over sin forrige fromhet og indleder den nye epoke i sit liv med «Sælte pine». Grunden til overgangen er neppe den at hun reflekterer over emnet norsk sprogdragt, men ganske simpelt den at hun i disse historier, sagn, ordsprog, trylleformularer har hat Enebaksdialekten klingende i øret. — Her var ikke saa meget laget, drømt, som i de forrige bøker — her var det selve folketraditionerne som trængte sig paa i sin bygdedragt, ikke i nogen slags forklædning. Derfor kom Ragnhild Jølsen til nu, og i endnu høiere grad i sin næste bok, at bli med i arbeidet for bokmaalets fornorskning, uten at hun selv ante det.

Der var mange Ragnhild Jølsen i disse fire aar var blit sammenlignet med — først var det Kinck, saa Thomas Krag og nu *Selma Lagerlöf*. Der kan være noget berettiget i sammenligningen med alle disse tre, hvis man holder sig til det slegtskap som er en følge av strømningerne i tiden. Vel var Ragnhild Jølsen av dem som i almindelighet lot alle ytre begivenheter gli sig forbi som et straa i vandet; men naar det som hændte utenfor, blev som et led i hendes egen tankekjæde, maatte hun med — da kom hun ogsaa med i strømningen. Hvad der laa i luften, inficerte hende saavel som andre, og infektionen slog ut i digtningen. Som Kinck kjendte hun bønderne baade fra folkedigtningen og av selvsyn. Men hvad der hos Kinck

er studium og reflektion, er hos Ragnhild Jølsen umiddelbart utslag av en overlæsset fantasi. Som Krag kjendte hun til at de gamle gaarder drar; men hos hende er det i grunden bare den ene gaard som drar — slegtsgaarden. Derfor er der større intensitet hos hende og sterkere koncentration om gaard og slegt. Kinck og Krag har et andet milieu at digte ut fra — Vestlandet. Den natur Ragnhild Jølsen er bundet til, er mer i slegt med Selma Lagerlöfs hjembygd — skogtrakten omkring Fryken- eller Löfvensjö som vi kjender fra «*Gösta Berlings saga*». Skogene i Enebak kunde øve den samme dragning paa et poetisk sind som Värmlands skoger. De gamle gaarder som nu ligger vanskjøttet, har set glade dage, og har der ikke i Enebak været noget Ekeby med en majorska og tolv kavalerer, saa har der været et Flateby som kastet glans over bygden ved sine glade fester, om de end var av helt anden art end kavalerernes. Og var ikke Enebak Sintrams hjem, saa har onde Hollas gjort nytte som bygdedjævel. Men med slike paraleller i forutsætningerne ophører likheten mellem de to forfatterinder. Deres liv tok saa forskjellig retning at Gösta Berlings digter blev en pædagog, mens Ragnhild Jølsen slog ind paa helt andre baner.

Det sidste av «Hollases Krønike» var skrevet ved farens dødsleie. Som tre aar før da moren laa dødssyk, vaaket hun ved sin fars sykeleie, sat der trofast nat efter nat og læste i de gamle bøker i skindperm, familiebibelen og Christian V's norske lov. Og tænkte saa mangt. Denne far som laa

der og stred med døden, han hadde været stri mangen en gang, der hadde været kamp mellem de to — han var jo av den gode gamle skole som vilde holde borgerdyden i agt og ære, som ikke forstod en kunstnersjæl. Han hadde nok hat sine drømme og anfægtelser i ungdommen. Siden var livet blit slit og arbeide og tap og ruin for ham og hans. Men rak i ryggen hadde han holdt sig i motgangen, og som han laa der nu, merket av døden, blev han for hende mer end før ophavet, ikke alene til hendes liv, men ogsaa til hendes kunst. Hans fortællinger, hans lyse syn paa liv og mennesker, hans hjertelag — det vokste mens Ragnhild sat der og la sidste haand paa en bok «om Ondskab». Nu forstod hun hans kamp mot ulykker og vanskjæbne, hans kraft og mod og tro til alt godt, men ogsaa hvor faa betingelser han hadde for at staa sig mot de magter han hadde kjæmpet mot. Denne bok om ondskap — ja den maatte jo ind til forlæggeren nu — en bok hver jul om man ikke vilde glemmes i norsk bokverden. Men skulde hun nu gjort hvad ret var, saa skulde hun hat en bok færdig som kunde baaret de ord foran: «Min fars minde vies denne bok.» Nu fik det staa hen. En bok om ondskap skulde saa visst ikke vies ham som hadde hjerte for alle i bygden, om end mest for sine egne, og kanske allermest for sin yngste datter, som skulde hæve slegtens navn fra glemsel. For han trodde paa hende, nu han hadde set dei kunde omsættes i kunst det han hadde kaldt friskfyragtighet før. Det var hende som skulde overleve de andre.

ITALIEN

Saadan flammer vi Mennesker
op i Livets Monotoni.»
Sydover, Efterl. Arb.

Da Ragnhild Jølsen hadde lukket sin fars øine, følte hun sig ensom. Han var blit saa meget for hende de sidste aar. Uten ham hadde hun ikke foretat sig noget i den senere tid. Han maatte spørres til raads i alt. Nu følte hun sig hjemløs. At den eneste offentlige paaskjønnelse hun nød, nu var blit hende til del ved et stipendium paa 400 kr. (Schäffers legat), kom vel med. Hun vilde gjøre et forsøk, om syden kunde gi hendes sind ro og kanske varme op hjerte og hænder paa hende. Hun hadde længtet sydover nu i flere aar efter sol og farver og glade mennesker. Nu fik hun reise. Det eksperiment den gamle prokurator vilde foretat med Fernanda Mona, fik hun nu selv prøve.

«Ingenting er lettere at forstaa, end at de, som trykkes af Sinds tunge Rørelser, gjerne vil reise — ja, saamange der er, som lider under Kjærligheds-sorger, under Dødsens Sorger, under det syge Blods

Sorger, Sorger, som skal stænges med Slaa og Bom, Sorger, der brænder inde, kvalt, kvalmende, som Korn raabjerget i Ladet. Intet Under, at de da gjerne vil reise, Menneskene, og at de reiser, saasandt de bare kan. Saa faar de ikke Ro til at hengive sig til Tankerne for Hjulene, som ruller, for Klokkerne, som kimer, for Sirenefløiterne, som hviner, for Medmenneskene, de urolige, for alt det, der skifter og skifter saavel i Farve som i Form, alt det, som paakaldende Opmærksomheden tvinger sig ind i Hjernen og lar de vante Tanker bare faa sin egen lille bitte dunkle Afkrok.» Saa skrev hun til «Verdens Gang» fra Firenze i januar 1907. Der var nok av dem som hadde sagt til hende de sidste aar: Reis for at samle nye indtryk, ellers tørker din kunst ind. Hun kunde ikke reise væk for lang tid, saa længe hun hadde sin far. Bare paa de maaneder hun var i Kjøbenhavn gaar det stadig gjennem brevene — skal jeg ikke komme hjem? Maa jeg ikke hjælpe til med flytningen? Tar far «hjertebeinsdraaberne» sine? Har han sovet inat? Er gigten slem? De tusener av spørsmaal fra tanker som drog hjemover.

Ragnhild Jølsen, efter fotografi fra Firenze 1907.

Nu var der ikke længer nogen gammel far hjemme. Det maatte vel da kunne gaa bedre med

at faa plads for nye indtryk. Alt i Firenze skjønte hun at det gik ikke som hun hadde trodd: «fordi Livsrødderne gror saa dybt i Hjemmets haarde Jord, er det vel ogsaa, at Sindet kun forandres paa Overfladen.» Firenze var heller ikke det rette sted for hende at begynde med. Der var koldt og uhyggelig hvor hun bodde. Hun søkte sig da en stille krok i et trattori hun tilfældig fandt. Det hette «Dante Alighieri» — det var navnet som trak, skjønt hun nok indrømmer et trattori Boccaccio vilde gjort hende til overløper. Her fik hun bra mat og blev hverken snytt eller plyndret. Der var en vermout som hadde «en pikant Smag.» Her sat hun og skulde skrive sin nye bok; men det blev bare nogen smaating til aviser og tidsskrifter. Hun fandt ikke sydens stemning i Firenze — det var en by til at kjede sig i. Saa fik hun prøve med gallerier og slotter, om ikke kunsten skulde slaa an en tone i hende som kunde klinge en stund. Men nei — «saan en som jeg behøver ikke at reise til Italien,» skriver hun til en ven; «for jeg ved nok, hvordan det skulde være, hvis det var 100 Gange vakrere end det er. Og Kunsten — selv Kunsten — jeg syns den er saa ensartet, alle har traakket i hverandres Spor vist, saa alle har havt de samme lubne Engle- og Madonna-Fantasier omtrent m. a. O. jeg syns slet ikke jeg finder nogen videre Fantasi her — desuden liker jeg heller ikke at rende i Gallerier.» Hun skrev til «Ekko» om Boboli-haven, parken rundt om Palazzo Pitti i Firenze, et sagn om hvorledes parken blev til, et sagn der har det ved sig som saa mange andre

sagn Ragnhild Jølsen kunde: «som det lader, kjender ingen anden til det end jeg.» Det er et sagn om hvorledes «Had og Hævn har mægtige Aander i sin Tjeneste,» men hvorledes storhertuginden med det milde hjerte gjør de onde aanders verk til intet efter et raad fra en eneboerske fra bergene. Men saa deilig denne park end maatte være ved sommertid, naar «Roserne gløded, og Ildfluerne gnistret som Stjerner gjennem Luften,» saa bragte endog den tankerne hen paa hjemmet, «mit Fædrenehjems og mine vakreste Eventyrs Have,» som hun kunde sitte og se paa ved kveldstid, naar solen gik ned, og hun ikke længer kunde se at læse i eventyrboken. Men da «tog det til at pusle og tusle mellem Grenene — og Eventyrenes Rigdom gled ud af Bogen, spillede og vinkede, skjult og i Løndom, rundt om i den store Have derhjemme i Norge.»

Ikke længe efter drar hun til Rom. «Det blev mig noget langtækkeligt i Længden der oppe i Florens,» skriver hun fra Rom den 20. januar 1907; «og saa reiste jeg ligesaa godt, jeg — og her er det — ialfald nu paa denne Aarstid — meget mer Stemning, og Solen er jo varmere, — og Vinen søtere. Ja, Vinen, du —, denne yndige Vinen, som slet ikke gjør en beruset eller sludret eller nogenting, men bare lar en gaa lettere paa Jorden — gjør Legemet smidigere og Himlen høiere — denne vidunderlige Vinen.»

Hun fandt glade mennesker og gode venner i Rom, mest nordiske kunstnere, blandt hvilke den danske digter Hoffmeyer ved siden av Gabriel Scott

og maleren Sigmund Sinding fik betydning for hende. Ogsaa Kinck, Peter Egge o. fl. traf hun leilighetsvis sammen med. Livet med dem midt i alt det fremmede blev hende en fest. Hun kjendte noget av «Gudeilden» varme sig, saa og følte «Livet, det herlige, slig det bølger og syder med Kraft fra Ilden, som brænder under al Jord,» slik som livets engel talte om det ved Otto Kefas's sykeleie. Paa trattorierne sat hun og nøt vinen og livet, gjorde nat til dag, vilde aldrig gaa hjem, men bli der hvor stemningen var. Om dagen kunde hun sove. Da gik de andre i museer og kirker. Engang imellem kunde hun bli med, men uten at faa op nogen glæde eller bare interesse for det hun saa. Hun hadde tænkt og drømt om det paa forhaand, saa hun næsten var træt av det, naar hun fik se det. Og hun var jo altid utsat for skuffelser, saa intenst som hun kunde drømme sig til al verdens herlighet. *Ella Anker* som hun bodde sammen med en tid i Rom, fortæller at hun allikevel kunde sitte i en kirke i timevis, naar dagslyset svandt bak de brogede glasmalerier og deres farverike helgenskikkelser gjennemsivedes av maanelysets stadig mere mystiske, aandeagtige.»[1] Men det var ikke syden eller Rom hun nød, naar hun slik gjemte sig alene i kirken — det var St. Botulfs kirke i Enebak slik som stemningen maatte været i den engang for lange tider siden.

Det var ikke bare glemsel for sorg og tunge tanker hun søkte i Italien. Det var ogsaa arbeide. Hun vilde se om der ikke skulde findes et sted

[1] «Hver 8. Dag»s Julenr. 1908.

hvor hun kunde skrive «*Den røde Høst*». Tanken paa denne bok, som ikke vilde frem, gjorde hende rastløs. Hun vilde faa noget gjort paa denne reise, saa hun kunde vende hjem «med Straalekrans om Hovedet,» som Rikka Gan tænkte sig det den sidste kveld hun gik paa Gan. Ragnhild Jølsens ærgjerrighet klynget sig til denne reise. Hun vilde komme hjem med større navn end da hun drog ut. Saa var det *Dalebu* en dag igjen kom frem for hendes tanke. Og med engang saa hun at *Dalebu* skulde bli et drama, et folkeskuespil, — hun saa akt for akt spille hjemme paa Nationalteatret. Det maatte bli godt, og til den premiere kunde hun komme hjem. «*Ridder Dalebu, Folkeskuespil i fire akter*» og nutidsromanen «*Den røde Høst*» — det kunde bli noget at komme hjem med! Og saa desuten nogen eventyr hvor hun kunde la fantasien løpe. Hun hadde tænkt paa det alt i Firenze, da hun skrev til «Ekko»: «Ofte staar det ogsaa for mig, at jeg vist igrunden skulde skrive Eventyr, forunderlige, romantiske, skinnende Eventyr, slig jeg har levet mig ind i Eventyrene altid, og slig jeg endnu læser Børns Eventyrbøger, jeg tror — med større Glæde end Børnene selv.» De skulde være symbolske, — selvfølgelig, som mundheldene fra faren, som smeld i dørlaaser og brak i gammelt tømmer. Hun hadde emne nok til et bind eventyr, skrev op nogen overskrifter og begyndte paa «Det forbandede Ord.»

Men «*Den røde Høst*» jaget hende op fra skrivebordet. Ute paa den romerske Campagna maatte hun kunne skrive boken. Hun blev besat av

tanken. Hun vilde ha et taarnværelse i en gammel borg ved Via Appia; der skulde hun sitte og skrive om natten, «og mit vindu skulde lyse som et rødt øie utover Campagnaen,» sa hun til Ella Anker. Men naar hun skulde til med skrivningen, kom uroen over hende igjen. Det var som livet trak hende ut til vin og blomster og glade mennesker. Hun kunde vel altid skrive hjemme ogsaa. Nu var hun hernede — nu vilde hun finde det deiligste, som hun hadde drømt om, og det var ikke arbeide. Hun kunde ikke endnu nøie sig med glæden i arbeidet — hun maatte ha livet. Har hun en kort tid faat skrevet litt, saa synes hun hun har forsømt noget. «Jeg faar finde mig i at arbeide,» heter det i brev hjem. Dagene er gaat «paa behagentlig, omend meget arbeidsom, Vis,» skriver hun om et 14 dages ophold i Genzano paa et forfaldent slot hvor hun og Ella Anker hadde slaat sig ned i april maaned i fem store værelser med ytterst sparsomt bohave, og av levende væsener lopper, mus og «en Usynlig», som hun omtaler i brev hjem, en som brummer hvergang de gaar i trapperne, og som tilslut viser sig at være en sindssyk som er indespærret. Denne mystiske brumming i det tomme hus var for Ragnhild Jølsen det interessanteste ved opholdet i Genzano.

Da varmen kom, vilde hun gjøre alvor av at flytte ut paa campagnaen. Det vilde egge lysten til spænding i hende, at leve derute paa febersletten med livet i fare hver time paa dagen. «Man siger,» skriver hun, at jeg sætter Livet ind ved at bo derude i Feberdunsterne; men med Glæde sætter

jeg Livet ind for at skrive en god Bog, — og det skal jeg kunne derude — netop den Slags overhængende Dødens Fare som den vil gjøre det jeg skriver levende og lødig — — — og naar alt kommer til alt undgaar jeg nok selve Feberen, takket være min gode Helbred — men Synerne faar jeg nok —»

Heltinden i «*Den røde Høst*» skulde ende paa febersletten — nu hadde hun hele gangen i boken for sig, og hun skrev op et utkast. Men saa blev det atter stop. Hun var heller ikke frisk, hadde i grunden ikke været det hele tiden i Italien. Fra Firenze allerede klager hun over influenza, som hun ikke kan bli kvit. Hun blev bedre i Rom; men hun var ogsaa der stadig forkjølet og tok ikke det ringeste hensyn til sin helbred. Med tynde hvite sko vadet hun gjennem sølepytter i regnveir, naar hun kom fra de natlige fester og brydde sig aldrig om at andre bad hende være forsigtig. «Hvorfor skal man bli gammel?» vrængte hun ut ved slike anledninger. Fru Anker mener at hun mindst én gang hadde en blodbrækning i Rom. Selv slog hun det hen, vilde ikke vite om det. Om hun saa tilslut fik feberen, er ikke godt at vite. Hun fortalte det i brev hjem og snakket om det, naar hun senere hjemme ikke følte sig bra. Det sandsynlige er vel at hendes fantasi har spilt med her. Hun gik saa levende op i tanken paa hovedpersonen i sin bok, og kan vel endog ha hat hallucinationer som hun skrev om hjem, uten at det har været feberfantasier. Hendes nerver var frygtelig oprevne den sidste tid dernede, som følge av det uvørne liv og kanske ogsaa som følge av

efterretninger nordfra. Hun maatte hjem, ikke med «Straalekrans om Hovedet», ikke engang med et færdig manuskript i kufferten, men med planer i mængdevis som bare trængte ro til utarbeidelsen.

Den 1ste juni holdt hun sin sidste fest i Rom. Bordet var dækket med roser og lys, og den røde Frascati funklet i glassene. Her tok hun avsked med alle dem som hadde været hendes venner disse maaneder. I et optog, som Bille Aubert kaldte hendes blomsterkorso, fulgte de hende til jernbanestationen, og hun drog nordover med sine rariteter, gamle lysestaker og glas, og stener, som hun og Gabriel Scott gik paa torvet og kjøpte, og som hun kunde sitte og more sig med i timevis, lægge sammen i figurer, studere aarerne i og lægge al verdens betydning ind i.

Opholdet i Italien hadde ikke sat frugt i færdige arbeider. Naar man blader gjennem hendes manuskripter er det ytterst litet som bærer præg av at være blit skrevet dernede. Det er mest avrevne lapper og blyantrabbel paa hvad der har været forhaanden i øieblikket, løse indfald som bringer tanken hen paa Erling Jærv i Kincks bok «*Naar kærlighed dør*», han som skrev ned av en uimotstaaelig drift, og saa stak lapperne ind i lommeboken og tømte den i kufferten efterhvert som den blev fuld. I disse lapper til Ragnhild Jølsen var ikke engang sætningerne ordentlig utformet. Men det lille som staar der, viser en rikdom paa idéer som neppe var kommet frem hjemme i Enebak. Ingenting er utarbeidet, men naar man har set nogen utkast til det som blev de bøker,

hun selv utgav, saa vet man at her var emne for mange aars arbeide fremover. Ikke motiver fra Italien eller fra nye mennesker hun hadde truffet. Hun som altid gik med hjemmet og sagn og viser hjemmefra indi sig, som saa Eikeberg-haven i Boboliparken og hørte klokkerne fra de gamle gaarder i Enebak i paaskeklokkerne i Rom, kunde ialfald ikke paa den korte tid hun hadde været ute — vel et halvt aar — opleve at noget helt nyt spirte i hende. Hun hørte hjemme heroppe og røtterne grodde for dypt i hjemlandets fattige jord til at en eneste trevl kunde fæste sig dernede. Hendes hjerne frembragte andre billeder end dem som hører syden til. Ella Anker fortæller i «Dagbladet» for 12te februar 1908 et træk som er betegnende for Ragnhild Jølsens røtter. Det var en dag i Frascati. De to hadde gaat gjennem Aldibrandinis gamle renæssanceslot. Uten synderlig interesse hadde Ragnhild Jølsen taalmodig hørt paa oplysningerne. Men da de skulde gaa ut av parken, gav hun et pludselig rop av glæde. Under en bergskraaning med kunstige fosser og fine havebed stod et kjæmpeansigt naturen hadde dannet i stenvæggen. To runde øine og en vidaapen vældig mund.

«Ser du, det er et Trold, som gapler af hele Verden!» sagde hun. «Han slaar Latterdøren op, som skrevet staar. Hvis han reiste sig af Jorden, vilde Paveslottet og al Herligheden ramle overende. Han er drukken, kan du se, — ikke beruset af Vin som en Bakkus hernede. Mjød har han drukket. En nordisk Mjødgud. Han vilde komme ravende og

brøle af Kræfter og Lystighed og forfærde dem allesammen.»

Det var den hjemlige eventyrverden hun saa dernede ogsaa. Hun talte ut fra sine forutsætninger, ikke som slegtning av dem der hyldet Bacchus, men som den egte nordbo, ætlingen av de gamle germaner som veltet ind over romerkulturen, slog løs paa kunst og arkitektur de ikke forstod, men tok for sig av det de kunde bruke.

Der var meget hun ikke hadde evnet at se hjemme, mangen en tanke som var blit stikkende i hende, som nu kom klart frem, fordi motsætningen tvang den frem. Nu paa fremmed jordbund fik hun fjernsynets overblik over meget hun ikke kunde greie ut hjemme. Her saa hun at det var synd den gamle krønike om Dalebu laa der saa ufærdig som den var blit til dengang for mange aar siden -- hun saa pludselig at her var emne til et drama, og hun visste at hun kunde skrive det drama. Bare det at hun i Rom lærte at se hun skulde lage dramaer, var reisen værdt. Likedan med eventyrene. Hun fik øinene op for sine evners rækkevidde, som de gamle germaner lærte at vurdere sin fysiske styrke i sammenstøtet med romerne. Ogsaa meget andet klarnet for hende, og da hun skulde sige Rom og syden farvel, dæmret det for hende: jeg maa hjem for at arbeide ut alt dette; men jeg maa tilbake hit for at faa nye syner og større vingefang.

En vigtig drivkraft hadde hendes energi faat i den økete ærgjerrighet. Hun maalte ikke længer sig selv med maalet hjemmefra, men begyndte at

drømme om verdensry, da hun stod paa historisk grund. Hun følte evnerne vokse ut over skogene om Enebak, ut over Norges grænser; men røtterne skjøt dypere ned i hjemlandets jord.

Hvad hun kort efter sin hjemkomst skrev i «Kritiken» om Italien og Norge — en slags mandjevning mellem de to land — viser hvor klart hun følte at reisen hadde bundet hende fastere til hjemmet, bare at fædregaarden hadde videt sig ut til at bli hele Norge. Hun længes saa visst ikke tilbake, om hun end ser alle lyse sider kanske endda skarpere end mens hun var dernede:

«Jeg ser udover alle de grønne, bølgende Enge til Skogmuren længst derborte, ind af mit Vindu strømmer den reneste Luft med Stænk af Jasmin — den virker som den hvideste, hvideste Kjole med lyse Smykker paa — og da tænker jeg, og kanske jeg rabler Tanken ned:

»Nei, nei, min Ven, dette er ikke Landet, hvor Citronerne blomstrer — det har jeg aldrig tænkt, dertil kjender jeg Landet for godt. Vort Land har ikke muldet Jord, det har ikke flammende Valmueakre, det har ikke den røde og hvide Vin, den røde, der ligner Blod, eller den hvide, der er at ligne med flydende Guld, det har ingen Campagna, hvor Oldtidslevninger staar og mumler i Natten, det har ikke de dybe Elskovshaver, der Roser ranker sig høit opad Cypresserne, der Agaverne staar som fantastiske Udyr og Kaktuserne skyder ildrøde Solblomster langsmed de brede Marmortrapper. Men alt det trænger vi ikke til. Vi kan ikke bruke det engang. Her er intet

«arrangeret» hverken med Tempelruiner eller Keiserborge eller Haver — gaa i Skogene, du, de kan du kalde Søilehaller mægtige nok, og de kan du kalde Haver dybe nok — og vent nu bare lidt, naar Aspetrærne flammer mod Høst.»

Da jeg kom hjemover nu, og jeg efter den lange Reise øined det første blaanende Skimt af Norge, da syntes det mig, som om hele Norge var min Fædrenegaard, jeg reiste til — ikke Fædreland alene — min gamle, vakre Fædrenegaard var det. Min Fædrenegaard, hvor nok meget var mørkt og tvært, vidste jeg, og hvor nok megen Modgang vented. Men ogsaa meget, der var sundt og godt, og Sol over mørke Aaser.»

Det nye friske syn paa hjemmet gir sindet styrke, og har jaget gammel bitterhet væk.

BRUKSHISTORIER

«Det er en Dævel indi hvert evige Hjul.»
Brukshistorier.

I begyndelsen av juli kom Ragnhild Jølsen hjem til Enebak til sine to søstre paa Solbakken. Hun saa daarlig ut, var blit tynd og blek og hadde faat stænk av graat i haaret, hvad der rigtignok forekom hende saa interessant at hun la an paa at faa de graa haar til at synes rigtig godt, saa søstrene kunde faa indtryk av at hun hadde gjennemgaat meget i denne tid.

Hun glædet sig over at være hjemme igjen, og overtok straks stellet med bierne som hendes far alt for mange aar siden hadde overlatt til hendes omsorg ved et dokument i behørige former:

«Da jeg paa Grund af fremrykket Alder og og deraf følgende smaa Kræfter, ikke magter at skjøtte mine Bier som det skal gjøres, saa overdrager jeg herved til min Datter Ragnhild Jølsen mine 4 — fire — Bikuber til fuld Eiendom og Raadighed fra idag af.

Egeberg, 7de Juli 1899.

Holm Jølsen.»

I den første tid føler hun sig træt, vilde helst sove hele dagen. Om kveldene hadde hun vanskelig for at falde i søvn, og tok stadig sovemedicin. Hun hadde bragt med sig hjem apotekervarer som er vanskelig at faa tak i hertillands. Tankerne hang endnu ved livet og festerne i Rom, men snart

Den gamle fabrik paa Eikeberg.

stod hele reisen for hende som en drøm, og hun følte tyngden sige ind paa sig. Men stilheten om hende og god landsens kost istedenfor fremmed mat hun ikke kunde vænne sig til, og melk istedenfor vin — det var nok nedgang i stemning — men det gjorde godt. Hun trængte den hvile for aand og legeme som det gav at være i disse omgivelser, og hun begyndte saa smaat at komme til kræfter igjen og tænke paa arbeidet. Veiret var

ikke opmuntrende den sommer. «Esch sligt Veir,» heter det i et brev; «ikke faar Biene trukket Honning heller, og Høiklattene ligger gulblakke bortover Jordet. Og Grisen fløi lybsk i Vaspyttene.» Men nu fik hun efterhaanden dampen op, og arbeidet begyndte.

Med «*Den røde Høst*» gik det som vanlig. Den maatte lægges væk for andre ting. Eventyrene hun tænkte paa, kom heller ikke frem endnu. Hun maatte først realisere en anden idé hun hadde faat nede i Italien. Det var da hun læste Nini Ankers bok «Lil-Anna,» som hun fandt hos Ella Anker. Historier fra en liten bruksby — der hadde hun stof nok og skulde faa bruk for saa mange minder om faren. Engang for mange aar siden hadde hun prøvd at skrive noget fra fyrstikfabrikkens tid; men det var for bredt lagt an — hun hadde villet gjøre en roman ut av det, og den var blit saa utvisket under arbeidet. Men slike smaa historier, med en fælles ramme — det kunde hun skrive. Knappe i formen, bred Enebaksdialekt, og saa hendes egen prægtige far som forsynet for bruket og arbeiderne! «Jeg morer mig, mens jeg skriver den,» siger hun i et brev, «og har det trods min store Travlhed svært koseligt i samme Anledning.» Hun har neppe læst Nini Ankers bok helt ut — hun hadde saa vanskelig for at komme igjennem bøker —, og nu hadde hun sikkert glemt det meste. Men at særlig begyndelsen i sin tid hadde gjort et sterkt indtryk paa hende, viser hendes indledning, som sætning for sætning følger forbilledet, bare at hun har strøket overflødige ord og

faat den sammentrængte kraft i uttrykket som Nini Anker mangler.

Hun hadde planlagt dette arbeide ogsaa i Italien, og dengang skrevet over titelen: «Holm Jølsen. Min Fars Minde i Taknemlighed tilegnet.» Det var vist bare skyndingen og de stadige paamindelser fra forlaget om at nu nærmet juleflommen sig, som gjorde at denne tilegnelse ikke kom til at staa foran boken. Det led ud i august, før hun kom i gang med historierne; men da gik det ogsaa i en fart. Det var bare at skrive ned. Historierne laa færdige i hjernen. Til indledningen laante hun litt fra *«Den røde Høst»* som spilte i de samme omgivelser. Det var tømmerfløtningen i fossen. Slutningen kom hun aldrig til at faa færdig. Den skulde hete «Helle Holm og Arbeiderne», og vilde vel ha git endnu et par træk av den kjærlighet hvormed arbeiderne omfattet sin gamle bruksherre.

Hun skrev boken færdig paa et par maaneder, en tid hvor hun holdt sig alene paa sit værelse for det meste. Kom der indbydelser eller visitter, stængte hun døren, og da der kom hvad hun kaldte en Aasgaardsrei av familie til Eikeberg, truet hun med at flytte til Bjønnebakken, en ubeboet forfalden husmandshytte under Børter, «og jeg lægger dynamit rundt hytta,» sa hun. Nogen forstyrrelser kom der jo uten at det blev alvor med Bjønnebakken. Hun sat og koset sig under arbeidet med denne bok hvor hun straks faar tak i en kraftigere tone end den litt sløret fra de tidligere bøker. Det er som hendes instrument nu først er blit indspilt, saa det klinger med sin fulde tone.

Hun ser alting hjemme friskere, hører bygdemaalet i sin hele bredde, og ser typerne vel saa sikkert som før.

Ut av sit milieu kunde hun vanskelig komme. Men saa har hun til gjengjæld tegnet det levende i al sin graa fattigdom og omgit det med sin fars vakre drøm om velstand for folket i de smaa hytter med de graa ansigter indenfor. I det samme Jens Vaktmand kommer «ruslende med Nisteskræppen paa Ryggen, og Øinene klippende mot sidste Rest af Dagslys,» har vi drivkraften til Ragnhild Jølsens digtning: «om end Jens Vaktmand gik aldrig saa godt i Fred for synlig Folk, Følge havde han alligevel.» Det var «Skogsaander» som fulgte ham og gav ham greie paa kommende begivenheter. Den nye tid med bruksdrift og maskiner hadde ikke rokket Jens Vaktmands tro paa aanderne — tvertimot, han saa dem i hvert hjul. Naar der hændte ulykker paa bruket, saa var det aanderne som var ute og tok sin mon igjen, fordi menneskene var trængt ind i deres rike, i skog og fjeld og fos. Med stor sans for det komiske er Jens anbragt som den der bringer Paalsru'n til en ufrivillig bekjendelse av sin uforsigtige omgang med pipen som er blit aarsak til branden paa bruket.

Selv de som ikke omgaaes huldrefolk og dauinger som gaar igjen, har saa inderlig let for at gi et og andet overnaturlig skylden. Som med «Felelaaten i Engen» som klinger «med hemmelighetsfulde Klunk og Smeld» ut i vinternatten, saa de som ikke faar komme ind, tar til at fæle. Men

rigtig galt blir det først, da julebukkene danser utenfor, utklædd som de er i hvite lakener:

«Mari Hauen styrtet ind i Kamret til en anden Jente i Arbeiderbrakken — hvit av Skræk:

«Naa — gutrøste mig, saa je et Syn, Bergitta.»

«Er du gælen?» Birgitte rykte til, saa Systenen dumpet i Gulvet. «Aa saa du da?»

Marit Hauen satte sig ned, og det drøiet, før

Solbakken i Enebak, hvor Ragnhild Jølsen tilbragte sine sidste dage.

hun magtet snakke, og da det kom, kom det støtvis, stakaandet, som efter et sterkt løp:

«Je saa det lyse og hørte Fela — tænkte, det var Dans, kan du veta — jo, det var au Dans — Dauingæne dansa med Huldræne — du sku set, slik dom svinga og bar sig — og innaføre spelte Kræmmærn!»

Sindene er saa vel præparert her i skogbygden for det som ikke er saa liketil at forklare. De har saa vondt ved at nøie sig med verden som den

er, men vil ut over den. Derfor var det ogsaa læserprofeterne fik saa rik en høst blandt arbeiderne paa bruket. Det hjalp ikke at Holm stred imot — det var bare historien om igjen fra de første kristnes tid. Holm var en Nero, som forfulgte de utvalgte. Og profeten lokket dem med sig, vilde føre dem ut av redningsarbeidet under branden, som englene førte Lot og hans husstand ut av Sodoma og Gomorrha. Saa sterk en tro hadde de til ham og hans ord, at da han befalte dem ikke at se sig tilbake under flugten, og en ung kvinde allikevel kom til at gjøre det, fordi et tak styrtet sammen, blev hun staaende stenstille og stirre. «Ho er blit te Sælt,» hvisket en. «Ve, ve,» jamret en anden. Og den unge Kvinde, som selv trodde det, sank bevisstløs mot Jorden.»

Endog en saa sund og fornuftig kar som Olai Kamrud er de ved at faa gjort til «hellibrok», rigtignok ikke av indre trang saa meget som for at holde sig inde med formand Gren, saa det kan bli haap om dreierposten paa snekkerverkstedet. Det er litt haardt at gaa paa for Olai. Men — moren er saa strid paa den dreierposten — hun vil ikke han skal bli «Masjinmat», og saa faar han prøve da. Men for at faa del i naadeshandlingen skal der skrifte til. De andre ramser op saan i sin almindelighet om den nedarvede skrøpelighet; men Olai lægger like saa godt ivei med sine synder uten at stikke noget under stolen, og saa vil han ikke engang «træge paa Sønda» heller, saa der er ikke hellibrok-emne i ham.

Bønnemøtet er git med Ragnhild Jølsens hele

dramatiske kraft, likesom lægprædikantens optræden under branden. Hun gir ikke Olai noget efter i uvørrenhet, men lægger frem hvor litet skikket bønnemøterne er til at oparbeide moralen i bygden. Før gik ungdommen og slang efter veiene om kveldene og stak saa gjerne op i aasen par om par. Nu var det bønnemøterne gutterne fløi til for at træffe jenterne. «Læseriet» var kommet til Enebak som til saa mange andre steder i vort land i den tid, og der kan være noget i det som gamle Ola Bru siger: «Det er akkurat en besmittelig Sjuke den Læsesjuken». De stopper sig sammen i et rum saa mange mennesker, at luften blev «saa fortættet av Damp fra Menneskelunger, at Væggene slog sig vaate». Og det sjette bud blir saa let glemt i slik luft. Men en kan ikke vente bedre av de menige syndere, naar ikke selve prædikant Larsen kan holde fingrene fra Madam Gren. Allikevel faar hverken Gustafson fra Sarpsborg eller «Proffeten» bugt med sansen for komikken i bygden. Erte, erte stutene maatte Gangauperne i sin tid, erte maa de unge arbeidere ved bruket, og holde spel med selve helligheten. Men saa er der ogsaa frodig og robust ungdom i bygden, slike som Olai Kamrud, som bare trænger en pekepind, fra Holm for at rette sig, og familien i Sandhytten som finder saa vel ut av alle livets tilskikkelser at de greier sig alle elleve i stuen, og ikke lar sig afficere av en liten hændelse som den at der en vaarnat rent overraskende kommer en liten unge i sengen til Karoline, den eneste som hadde en seng for sig selv. Det volder ikke avbræk i

hendes daglige arbeide paa bruket. Lite drivanes var hun kanske dagen efter; men hun fik da pakket tre gross. Og der er saa fine sjæler som Marja og Jørgen som spaserer ut over landeveien søndagseftermiddagene stille og troværdige, haand i haand, snakker om hvordan de skal greie at skrape sammen, saa de kan ha bryllup til sommerdagen. Fly i aasen holder de sig altfor gode til: «Vi er ette Taterer, vi, og enhver kan ha det paa si Gjærd.» Og da Jørgen har faat det paa sig at han ikke skal leve saa længe, og gaar og ordner alting med Marja, gjør sit testamente paa landeveien — den samme stilfærdige tonen, ingen klage, bare et tilløp til et kjærtegn: «Jørgen strøk Marja klodset over Kindet og gik.» Og Marjas stille maate at trøste Jørgens gamle forældre paa da ulykken er hændt:

«Det var ette non Masjin, som gjorde det,» sier hun trøstende. Saa blir Stemmen tynd av Kampen:

«Det var bare en liten Stein ifraa Fjeldet.»

Det er en fin liten scene som vidner om dybden i Ragnhild Jølsens kunst, baade denne og en fortælling som den om Hanna Valmoen, som maa gaa ut, naar hun hører plystringen. Det er saa stille fortalt, ikke et ord for meget, bare de par træk som gir billedet. Stemningen som ikke glipper et øieblik, lægger en bløtere farvetone over Ragnhild Jølsens kunst end man var vant til at se. Der hadde nok før været antydninger til dette træk i hendes digtning; men det var aldrig blit saa egte før. Men saa var det jo ogsaa i disse smaa historier lettere at holde tonen, end at faa nuancerne frem i de forskjellige avsnit av en større

sammenhængende bok. Særlig hadde Ragnhild Jølsens impulsive og rastløse temperament vanskeligheter som det ikke altid var lykkedes hende at overvinde. «*Brukshistorier*» har dog sikkert lært hende at koncentrere en stemning, saa hendes planlagte arbeider vilde faat større helhetspræg end for eksempel «Hollases Krønike». Hun hadde før ofte latt sig overvælde av stofmængden, hadde ikke forstaat at holde hus med den, men kastet i grams alle sine myntsorter om hverandre, saaledes kanske især i «*Hollas*». Og ikke bare med stoffet var det gaat slik; stilen led ogsaa svært under mangel paa sigtning. Hun grep likesom ned i en sæk hvor hun hadde stukket det altsammen i tidens løp, og naar hun trak haanden ut, var der meget rart med, som hun ikke forstod at skille fra hverandre. Nu hadde hun faat tæften av at der trængtes en ordning. Til en fuldendt stilsans vilde hun neppe nogen gang ha drevet det; dertil var hendes fantasi for rik, og hendes taalmodighet for liten. Hendes bruk av billeder og sammenligninger er ofte rammende, forbløffende veltrufne; men de kan ogsaa være platte, forslitte og farveløse uten at hun merket det. Især i den første tid kom det vist av at hun hadde levet saa ensomt og ikke hadde læst nyere literatur. Derfor kunde ord og vendinger som hun fik tak i i byen, virke paa hende som nye og friske, paa en tid da de var sunket i værdi, saa de ikke længer hadde evne til at frembringe et billede. Senere kunde hun henfalde til daarlige dypsindigheter, ville lage ordsprog uten vegtig indhold, bare fordi ordsprogsformen hadde

bitt sig for fast i hende. Ofte kunde klangen i et uttryk synge hende slik for øre at hun glemte at se efter indholdet, om nu det passet. Slike synder er der nok av hos Ragnhild Jølsen; men de veier ikke tungt i forhold til alt det friske og kraftige i hendes stil. Paa samme vis er det gaat hende med Enebaksdialekten som hun først slap løs i «*Brukshistorier*». Hun har hørt godt i mange stykker, lyttet ut netop de eiendommeligheter som kunde gjøre virkning i hendes historier. Men saa har hun ogsaa laget analogier som aldrig har været brukt i det uforfalskede bygdemaal, og utvidet bruken av æ'er i en foruroligende grad i bøiningsendelser. Hun kunde snakke Enebaksmaal, siger folk i bygden. Men det er vel bare slik at forstaa at hun kunde uttale alle maalførets lyd, og at hun hadde et godt gloseforraad, men ikke at hun kjendte dialektens bygning. Hun hadde aldrig lært den, og saa fint sprogøre hadde hun ikke at hun lyttet den ut.

Ragnhild Jølsens bøker var altid overraskelser, for kritikerne, for publikum, ofte for hende selv ogsaa. Ret som man mente at nu var man paa vei til at forstaa hendes individualitet som kunstner, kom der en bok som forkludret ens meninger. Største overraskelsen var kanske hendes sidste bok. Hadde Ragnhild Jølsen gjort det eksperiment at la «*Brukshistorier*» komme ut anonymt, var der neppe mange som hadde tillagt hende forfatterskapet, kanske især fordi der er saa litet i dem av livstyngden. Der er over dem en frodighet som om gjødselen endelig skulde være spredd over den van-

skjøttede jord. Selv skjæbnetroen har trukket sig unda. Her er ingen slegtslænke som tynger, og ingen fordrømt pike med længsler som ikke kan stilles, men mennesker, frodige og livskraftige, tat like ut av hverdagen i hjembygden, ikke engang skruet tilbake til en fjern tid som kunde lægge mystik over dem. Mystikken har løst sig op i komik, i bred humor, en frisk vind, som sprer taaken og gjør maanen latterlig.

«Lad mig bli som Leoparden, Herregud!» bad Angelica, som vandret i maaneskin og taake. Har Ragnhild Jølsen stemt i med i den bøn, saa ser det ut som om hun er blit hørt. Der er noget i «Brukshistorier» av det Angelica ønsket sig — det fri og franke, smidige og sterke, som hersker suverænt i verdens store menneskeskoger.

PLANER OG UTKAST.

»Jeg vil leve, min Ridder, for Kunstens Alter. Jeg vil dø, min Ridder, for Alterets Fod. *Der* brænder Ilden, som var før Verdens Skapelse, og som vil være selv naar Verden er død.«
I en vens skissebok 3—8—07.

«*Brukshistorier*» var knapt sendt til forlaget før Ragnhild Jølsen sat og skrev «*Mor Eveline*». Den skulde til et julenummer. Hadde faren faat sit eftermæle i «*Brukshistorier*», saa skulde moren ogsaa ha sit. Hun skulde nok ha det i en bok hun ogsaa; men foreløbig kunde dette sendes ind til «Juleaften» — der var jo et julenummer som hette saa engang. Det eksisterte ikke mere, sa man hende; men det danske «Juleroser» tok sikkert et bidrag fra Ragnhild Jølsen. Mor Eveline, vokset op paa en gammel bondegaard i Skedsmo, i pagt med slegtsaanderne paa Eikeberg, Mor Eveline, som kunde alle de norske huldreeventyr — nei, da fik «*Mor Eveline*» vente til en bedre leilighet, og saa la Ragnhild Jølsen manuskriptet i en stor konvolut i sin «skrivemappe» (permen av den gamle Konto for Dagarbeidere).

Saa tok hun sig for at rydde op i sine manu-

skripter. Der laa saa meget av det hun hadde skrevet i 90-aarene, mange gode motiver iblandt som kunde utnyttes. Hun saa igjennem alle de gamle gulnete folioark hun hadde beskrevet med sin store klodsede barnehaand, med sin litt sikrere skrift nogen aar senere, og ogsaa fra de sidste aar laa der halvfærdige og saavidt paabegyndte ting. Helt fra «*Fjeldby gaard og Rankel spillemand*» fandt hun brukbare ting. Der kunde bli noget ut av den gamle roman, naar hun arbeidet litt med den. Hun kunde henlægge fortællingen til en bestemt tid. Oprøret for eksempel kunde passes sammen med Herlog Hyttefads opstand. Eller stoffet kunde brukes i de eventyr hun tænkte paa. Der var skatten som laa skjult og ikke kunde findes. Rankel var en god eventyrskikkelse, Zilla ogsaa. Der var felespillet som lokket den unge Haakon Svendssøn, og der var Rankels underlige sagn fra fremmede land. Hun hadde flere ganger været paa vei med noget hun kaldte «*Blaalys*». Snart skulde det være en fortælling, nu sidst tænkte hun det som en allegori i en akt. Personerne skulde være Gule Signekjærring, Gerda Sofie, som er hendes fosterdatter, Gregorius og endelig en person i tre skikkelser: Svekk, Smekk og Knækk. Et litet utkast til denne allegori har hun gjort i en dagbok hun av og til skrev smaating og løse indfald ned i:

Gule sidder paa Dørtærskelen med Bundingen, snakker med Trold og Hulder og til Bjærgvæggen. Tilslut til en stor, gul Padde, som blir siddende foran hende.

Gerda Sofie kommer, har glidd i den og skadd den. Gerda Sofie skal ha en Kjæreste som Lægemiddel for Sug for Brystet og tunge Tanker. Gule gaar ud. Ind kommer Svekk, han trækker paa den ene Fod, fortæller om Guld og Skatte, han har under Jorden — viser hende dem — der er Blaalys over. Smekk kommer ind, snakker med søte og sleske Ord. Knækk kommer — da er Gerda Sofie forblindet og synker til ham.

Imidlertid er det lykkedes Gule at lokke Gregorius op. Gregorius kommer, gaar ind til Gerda Sofie og fortæller, at han længe har elsket hende. Da kan ikke Gerda Sofie leve — hun, som har ladt sig omarme af et Paddemenneske, blændet af et Styggelses Pragt, daaret af et Styggelses Ord, sunket i Styggelsets Favn. — —

Ser du Blaalyset, som brænder paa Mosen, da gaa det forbi — det er det falske Blaalys over det falske Guld. Men ser du Blaalyset, som brænder over Hjertet, da stans og fang det i hule Hænder — det Blaalys, som brænder over Livets dyreste Skat — over Kjærligheden».

Det er samme motiv som hun har brukt i «*Det forbandede Ord*», som hun skrev i Italien, og som skulde indlede den eventyrsamling hun i brev til sin forlægger omtaler. Det var da hendes hensigt at faa den færdig til julen 1907 og utgi den med illustrationer av Sigmund Sinding, en plan som av forskjellige aarsaker ikke kom til utførelse. Foruten «*Det forbandede Ord*» eller «*Guldmanden*», som hun et andet sted kalder den, skulde samlingen indeholde en del andre fortællinger

av høiromantisk og symbolsk» natur, som hun selv skrev i et brev fra Italien, og som hun tildels var begyndt paa. Der findes et blad med disse overskrifter:

Guldmanden (det forbandede Ord).
Linen, som blødte.
Myrgo.
Amazonerne.
Fyrstindens Have.

Historien om en Champagneflaske.
Historien om et Nøglehul.
Blodet.

Til nummer to findes der noget manuskript fra Italien, som i sin ufærdige skikkelse allikevel kan gi et indtryk av hvordan Ragnhild Jølsen tænkte sig disse «eventyr».

«To Kvinder gik ud i Verden bort fra Hjem og Slægt. Og fordi de nu var kommet i Tanker om mangt og meget af Jordboernes Daarlighed, omgjærded de sin Sjæl og sit Hjerte med Gitter af Jern.

Og hør nu, hvordan det gik godt og herligt for dem efter at de Aftenen før sin Afreise havde talt omtrent saaledes:

Jeg ligger her og tænker paa, hvordan og paa hvilken Line vi skal balancere som bedst — er det den af Guld, er det den af Silke, er det den af Staal, er det den, der er lavet af Menneskenerver .

— —

Og som de talte, enedes de, at alle Liner vilde de prøve, og den der saa skaffed dem det største Ry og derigjennem den største Glæde, den skulde de for Fremtiden altid benytte. — —

Først forsøgte de Linen af det tvundne Guld. — — — Skjørt var Guldet, brast gjorde det. — —

Saa forsøgte de Linen af den glatte Silke. — — Ubekvem var den dem, og Fødderne gled ind i Bøiningerne. — —

Saa forsøgte de Linen af Staal. Bedre gik det end med Guldet og Silken, den gav ikke efter, og den vikled dem ikke ind. Men som de gik deroppe høit over alle Menneskers Hoder, da følte de, hvordan Traaden skar ind i de nogne Fødder, og da de var færdige, var Traaden rød af deres eget Blod. — Og paa den Vis skulde de nu ikke længe holde Dansen ud. — — —

Og saa stod da det sidste tilbage – Traaden dannet af Menneskenerver. — — —

Den var glat og rød, den føied sig efter, den holdt dem fast, dem gav dem den store Sjælestimulans.

Og saaledes gik da de to Veninder lykkelig gjennem Verden, og overalt trak de efter sig saa rød en Strime. Og naar de vilde, da spændte de den ud. Paa Roser gik Dansen. Paa Menneskenerver.

Tilslut spændte de den slig, at de dansed og balancerte sig op i Himlen selv.

Tilbage hang Linen og skalv af Feber».

Den næste i Rækken, «*Myrgo*», hører til de ældste lag i Ragnhild Jolsens digtning, som nu

blev tat op til utarbeidelse, men ikke fuldført. Den ældste optegnelse (fra nittiaarene) indeholder et sagn om en ung gut, Erik, som hadde været paa tømmerhugst i skogen en vinter. Da vaaren kom, bygde han sig en hytte derinde, hug trær omkring og tændte baal av kvistene. Da blev han var et grønklædt kvindfolk, som stod paa den anden side av baalet og saa paa ham. Han vilde gaa rundt baalet til hende; men da flyttet hun sig, saa han aldrig kom hende nærmere end til at se hende paa den anden side av baalet. Det var en torsdagskveld dette hændte. Næste torsdag tændte Erik atter baal paa samme sted, og kvindfolket kom igjen paa samme vis som forrige gang, men hadde to graa katter med. Det gik som sidst: eftersom Erik gik for at se paa hende, trak hun sig rundt baalet, og kattene fulgte efter paa to ben og holdt i kjolen hendes. Erik saa at hun lo og hørte en lyd av sølvklokker; men vilde han snakke, var han maalbunden. Hun bevæget munden, som sa hun noget; men da knitret luerne saa høit at han ingenting kunde høre. Slik gik det, til dagen grydde; da klang og sang det fra tusen klokker, og borte var hun. Nu gik gutten og ventet og længtet efter næste torsdagskveld. Saa hørte han en nat nogen sa til ham: «Pas dig for Myrgo, er hun glad i dig hun, volder hun dig døden, og er hun like glad med dig, faar du ikke ro mere i livet». Allikevel tændte gutten baal tredje torsdagskvelden. Da kom hun leende under klang av klokker. Erik syntes han aldrig hadde hørt noget saa fint og vakkert. Der stod «en damp af myrer

om ilden, saa den lyste rød, bag stod Myrgo med de graa katte, sort haar som natten, og gav det gjenskin af varmen, som naar maanen maler guldstriber paa dybe mosetjern». Erik gik rundt og rundt efter hende, men braasnudde iblandt for at faa se hende. Tilslut bøide han sig sammen til sprang og tok et hop over varmen. «Naa fik jeg dig,» ropte han og tok i noget hvitt, men koldt som fjeld». Øinene brændte hetere. Han følte sig sansesløs, en svie kom over hans egne øine, bredte sig ut over ansigtet — det var en ild som slikket uten at smerte. Saa lød der klokker ut i natten. En mand som hadde været paa skytteri i aasen, fandt Erik forbrændt og bar ham til hytten. Der laa han fire og tyve timer i en døs; saa sluknet livet. Men manden hørte det lo borte i aasen.

I utarbeidelsen — som ogsaa var paabegyndt i Italien — er hun ikke kommet saa langt som til at faa sagnet med. Hun har her gruppert fire mand omkring et baal — «Det var paa en Tid, da der brændte Baal, røde i Taagen, som steg fra Vaarjords Vaadhed. Røde Baal mod sorte Skoge». Paa Asbjørnsensk vis sitter disse fire utenfor tømmerkoien efter endt dagverk, spiser sin niste og har som oftest ikke meget at snakke om. Undertiden kan det jo hænde ord føier sig til ord, saa historier og iagttagelser kommer til at snike sig ut av de alvorlige munder — «Historier og Iagttagelser, der havde dyb Rod i deres tunge Sind, i den Fællesfølelse hos dem, som hørte Naturen til». Den ene av disse mænd levde mesteparten av sit liv paa byveien, kjørte til byen korn, hø, poteter og hvad

der kunde være at sælge. Den anden var søn av en tømmerhugger, som igjen var søn av en tømmerhugger. «og baade denne Mands Far og hans Farfar havde Skogen taget — den ene havde faat Ulivssaar af et Træ, som styrted over ham — den anden havde faat Kræftsaar af et Hug i Knæet.» Den tredje av mændene var — Jens Vaktmand, som ikke dugde til stort mere, men sat og rimet sammen skogsaanderne og aanderne paa bruket. Den fjerde av mændene var en unggut, søn av en smaabonde. Han laa i skogen for at tjene nogen skillinger som vel trængtes, hadde bøssen med og gik paa jagt i daggryet, naar tiuren tok til at spille. De gamle advarer ham mot det. For «der er mangt mellem Himmel og Jord, som Folk skulde vogte sig for at drive Gjøn med». En skal fare varsomt frem i skogen. Det er ogsaa gammel tro, at de «der hugger Trærne ned, gaar ikke saa mange Skogsfarer imøde som de der sager dem ned». Men ungdommen ler av de gamle og tror de skjønner alt saa meget bedre. Men det hænder og at de blir troende paa en lei vis.

Dette eventyr som ikke er blit færdigskrevet, vilde kanske passet bedre andensteds end i denne samling. Det er et eventyr like ut av huldreheimen og ikke en allegori av en digters fantasi. Men det er interessant som bevis paa hvordan Ragnhild Jølsen i Italien stadig droges hjemover, og hvordan hendes digtning eftersom den avklarer sig, viser mer og mer sin oprindelse fra skognaturen i hjembygden og eventyrskatten fra moren.

Til *Amazonerne* og *Fyrstindens Have* findes

intet spor i manuskripterne, hvis da ikke sagnet om Bobolihaven skulde været utnyttet til den sidstnævnte fortælling.

Historien om en Champagneflaske er bare blit fortalt mundtlig, og det er bare et par linjer om den dypere mening i den, som er skrevet op. — hvad, om mon ikke selvsamme Historie kunde fortælle noget om, hvor vanskeligt det er for Menneskene at faa skjult det de ønsker skjult, hvordan de tænker for meget, og tror sig mistænkte, fordi de selv har daarlig Samvittighed — og hvordan de kredser om sin egen Angst. — — — Men dette, som nu kommer, skal være en ret lystig Historie, det er jo bare om en Champagneflaske.» Der sat nogen sammen inde i Kristiania og drak champagne; men de vilde av forskjellige grunde ikke det skulde bli kjendt at der var champagne-kalas. Det gjaldt om at skaffe flasken væk. Ragnhild Jølsen som netop skulde reise hjem, tilbød sig saa at ta flasken med. Naar hun kom paa toget, kunde hun kaste den ut av kupévinduet, og ingen skulde ane hvor den kom fra. Men paa toget traf hun kjendte som hun slet ikke kunde vise flasken til. «Paa baaten,» tænkte hun, «kan jeg nok ubemerket slippe den ut i Øieren.» Men paa baaten hang der sig nogen fast i hende, saa hun slap ikke til. Saa blev flasken med hjem til Enebak. Men der gik det slet ikke an at bli kvit den. Det vilde se altfor løierlig ut at komme med en tom champagneflaske i kufferten. Saa tok hun den i al hemmelighet med ind i skogen og gravet den ned. Nogen tid efter kommer en bekjendt med flasken — den

var fundet av arbeidere derinde. Hvem det var som sat og drak champagne i skogen og gravet flasken ned for at utslette sporene? Det var denne historie som skulde fortælles.

Til de to sidste historier er der ikke noget spor. Bindet skulde sikkert ha indeholdt flere «eventyr», saaledes var det nok meningen at bruke noget av det som er skrevet ind i dagboken (Efterl. Arb.) som løse indfald eller paabegyndte fortællinger. «*Gjenfærd*» skulde fortælle om en pike som blev beskyldt for at ha stjaalet prestekonens ur. «*Sandhedens Øine*» skulde nok ogsaa været med, likesaa «*Den irrede Traad*», «*Parret*», «*Brændingens Brus*», «*Phantomet og Chimæren*», altsammen ufærdige ting, kanske ogsaa en myte om jordens tilblivelse som er rablet ned i et anfald av væmmelse for jorden og dens beboere:

Engang kom der for mig no om Jordens Tilblivelse. Det er uskjønt: Der var engang en syg og vældig Dæmon, der svæved over de store Vande. Og Jorden dannedes af Excrementet af denne Dæmon. Der var Spirer til stygge Dyr, saavelsom til frodige Vækster. Og Dyrene vokste og Væksterne skjød tilveirs. Fed, fed var Jorden. Og Ugræs grodde og de fæle Dyr parredes. — Da Jorden afkjøltes, blev Væksterne mindre og Dyrene svakere — der blev utrolige Afarter af dem, og en af disse Afarter var Menneskeracen. Men den syge Dæmons Skygger faldt over Jorden.

Hun skrev ogsaa i den sidste tid — fra 1906 til sin død — vers, som viser en evne til at utforme de fineste stemninger i bunden stil, en evne

som først langsomt er modnet i hende. Det var hendes lyst alt fra skoledagene at rime: men det var længe bare kling-klang, uten følelse. Selve rimet voldte saa meget eftertanke at det slukte indholdet. I attenaarsalderen skrev hun poesialbumsvers av denne sort:

Sommerluft!
Blomsterduft!
Roser røde
Violer blaa
Sommerfugle røde,
store og smaa!
Sommerluft!
Blomsterduft!
Laurbærkrans i rosenskjær
Sommerfugleflugt og lerkesang
Sølverglans i ellekjær
Alfedans og harpeklang.
   Sommerluft!
   Blomsterduft!
Hør, livsmusikken klinger
   Lokker og ringer
Tordner og tvinger.
   Sommerluft!
Blomsterduft!

Hun prøvde sig ogsaa med bokstavrim. Hun hadde sans for rytmen i sproget, det har hun vist fra sine første forsøk. Men ogsaa den er ubehjælpelig utnyttet i de første fortællinger. I «*Fjeldby gaard og Rankel spillemand*» virker Rankels versificerte tale bare trættende — der er rim, men ikke rytme. I Dalebu-Krøniken har hun gjort folkevisen efter ganske godt. I «*Syv Blade*» er det versene som har størst værdi. Der er stemning og form-

sans i de smaa vers hvor alliteration er brukt, tildels i vel rikelig maal. Det «*Miserere*» hvormed fortællingen slutter, gjør sin virkning med sin tunge høitidelige rytme. De faa vers «*Ve's Mor*» indeholder, hører likesom besvergelsesformularerne i «*Hollases Krønike*» folkedigtningen til, om end kanske der er sat litt puds paa. I «*Fernanda Mona*» er Daniel Falbes viser vist mindst likesaa gode som de der blev gjort paa Flateby, og staar langt over de vers fra bedstemorens lille hefte, som gav hende lysten til at lægge netop den tids aand ind i dem. Det er en fin, vek stemning i de fleste; folkevisestilen er tildels lykkedes. Visen om «den røde Fasan af Guld» er der humør over. Den var vistnok revet ut av et andet arbeide hun dengang leilighetsvis syslet med, hvor den røde fasan spilte en hovedrolle. Som hele «*Fernanda Mona*» bærer imidlertid ogsaa versene der for det meste præg av at være smaapuslerier i ledige stunder, hvile efter den sterke utladning av sammenpressede følelser som «*Rikka Gan*» var. Sansen for rytmen i prosa er dog adskillig utviklet og har lagt en fin poetisk farve over stilen i «*Fern. Mona*». Den hører sammen med en retning i tiden — reaktionen mot realismens nøkterne sprogbruk, en trang til at la ord og uttryk klinge som akkompagnement til indholdet, saa de kan utdype stemningen. Mange av 90-aarenes forfattere og av det nye aarhundredes med, forfaldt her til sproglige orgier. Det har Ragnhild Jølsen for det meste holdt sig fri for. «*Syv Blade*» er hendes værste utskeielse, og den staar isolert. Det har kostet hende en del over-

vindelse at ofre noget av den pathos som hun hadde i sin tankegang. Men hendes sunde musikalske sans — en arv fra faren — har holdt hende fra at overlæsse stilen.

I «*Efterlatte Arbeider*» er der trykt nogen vers som hulter til bulter var skrevet ned i en bok fra de sidste aar. Disse vers viser tildels en ny side av Ragnhild Jølsens evner — en utdypning av hendes følelser og uttryksevne. Desværre er ved en forbytning av papirer to brudstykker som sikkert hører sammen, her kommet væk fra hverandre («Glemsels Støv» o. s. v. s. 209 og de fem linjer om glemsel paa sidste side). De ser ut til at skulle ha været utarbeidet, idet der mellem hver av de tre linjer paa s. 220 er sat aapen plads. Det skulde vel ha været en slags hymne til glemselen, der i sin ufærdige form bedst maa sættes sammen slik:

«Naar Glemsel sænker sin lægende Haand — tak
ham, Hjerte. Tak ham stille.
— — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —
Naar Glemsel lægger sin Arm om dit Bryst — —
— — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —
Naar Glemsel dig byder sin Mund til Kys —
— — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —
Glemsel, du blege, Glemsel, du skjønne — du
Elskovssøn avlet af Søvn og Død — —
— — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

— — Glemsels Støv — det der bølger i Lyset som sølvvirket Slør og som synker som Dugg over Jorden.

Og den tredie ranker sin spinkle Krop
mens Begeistring skinner af Øie
Og den fjerde gjemmer sig liden og ræd
over Markernes bølgende Høie.

Saa følger de efter, en efter en — som rindende Vand i en Flod. En fortrukken i Smerte, en i Hungerens Nød. En griner af Latter, en er stænket med Blod.

Og fremad, fremad vidt over Jord
det bruser som vidtspændte Flaggermusvinger
Hvor de første tren i de førstes Lys
de andre kun Skygge bringer.

Den Skygge den strækker sig lang og sort — som Natten der varsler mod Dom, den strækker sig lige mod den Evigheds Port, hvorfra vælded sig Tidernes Flom.

Kun skinner et Smykke, kun glimter et Blik
i det store Mørke af Tider, som gik.
— — —
Og Støvet falder, og Græsset gror
Og Ilden ulmer, der Livet bor
— og Fingre skriver i Støvet.»

Hvad Ragnhild Jølsen her har fundet en vakker poetisk form for, er tanker og stemninger som optok hende meget det sidste aar, og som skulde været utløst i *Den røde Høst*». Mulig har hun

tænkt at utforme dette brudstykke til bruk i romanen, mulig skulde digtet ind i hendes «eventyr».

Det arbeide som sysselsatte hende i tiden efterat *Brukshistorier* var kommet ut, var en roman, hvorav «*Speiljomfruen*» dannet første avsnit. Det var hendes hensigt at utgi denne vaaren 1908, en tanke som vist var blit realisert, om hun var blit i ro paa Solbakken nogen maaneder. Hun var alt begyndt paa renskrivningen. Planen hadde hun færdig. Men forholdet mellem gamle manuskripter og renskrift er slik at det ikke godt lar sig gjøre at sætte sammen noget helt av det som findes.

Begivenheterne er henlagt til «de Dage, da der endnu hændte noget forunderligt i Verden, — — da Kvinderne var blondere end nu, og de mørke straaled som sorte Roser, — — da der var Stemning over Jorden» — det vil sige i begyndelsen av det 19de aarhundrede.

Bokens første del, «*Speiljomfruen*» er bygget over fortællinger hos fru Dunker. Det ældste manuskript bærer spor av at være blit til omtrent samtidig med «*Fernanda Mona*», hvad der jo ogsaa passer med den omstændighet at der i begge er øst av samme kilde. Forøvrig har mange eventyr og sagn laant træk til «*Speiljomfruen*». Navnet Charlotte Emilie Øen er hentet fra fru Dunker, som fortæller om en Jomfru Øen, der bodde i huset hos sin slegtning hattemaker Brynn i Nedre Slotsgate. Der var en svend hos hattemakeren, svensk av fødsel, som blev dødelig forelsket i

jomfruen, og tok sig av dage, fordi hun behandlet ham med ringeagt som følge av at hun hadde faat vite om en vanærende straf der var overgaat svenden i Sverige. Endnu et navn er laant fra fru Dunkers bok, nemlig general Blücher, som gjestet Kristiania i Bernt Ankers tid; der gik dengang et rygte om at Anker vilde ha en husmandsjente han hadde tat til sig, gift med Blücher. Disse og andre av fru Dunkers optegnelser har sat Ragnhild Jølsens fantasi i gang, da hun digtet Speiljomfruens historie.

Charlotte Emilie Øen var pleiedatter hos en kjøbmandsfamilie hvor der ikke var andre barn i huset. Hun blev dygtig forkjælet fra første stund av, saa hun snart vænte sig til at spille den kommanderende rolle i pleieforældrenes hus. Hun blev forfængelig og indbildsk, spurte jevnlig som dronningen i eventyret sit speil om hvem der var vakrest i riket, og naar hun laa i sin fine topseng med det utskaarne englehode over, og saa ind i sit eget speil, saa fik hun et svar hun nøiet sig med. Men kom hun op av sengens hvite draperier, sa speilet noget andet; for hun hadde en daarlig hud. En liten egoist hadde Charlotte været, da hun stod paa kramboddisken i sin pleiefars butik og kastet en-skillinger og godter ned paa gulvet til fattigbarnene bare for at se dem tumle om hverandre dernede paa det klissete gulv, hvor sølete støvler og tobaksspyt hadde griset godt til, — og en stor egoist blev hun eftersom hun vokste til. Da der kom friere, lo hun av dem, baade av krambodsvenden og guldsmeden og jægteskipperen, og det saa ut som om Charlotte Emilie Øen aldrig vilde

gifte sig, fordi ingen var god nok. Da hændte det at sekretæren fra Rød kom for at hente hjem varer fra pleiefarens butik, og han foreslog da jomfru Øen at være med til Rød — presten Elias deroppe hadde en ung hustru netop paa hendes alder, som alt hadde bragt tre barn til verden. Saa var der jo ogsaa kommet en underlig fremtoning til bygden, en dansk general — «Paafuglen» kaldte sekretæren ham, «den røde fasan» kaldte en anden mand i bygden ham. Det var et merkelig menneske som nok var forvist fra Danmark for en prinsesses skyld — han var saa urimelig sint av sig, at han trak blank mange ganger om dagen. Der fortaltes ogsaa at han hadde hat kasser med sig som det krøp levende unge kvindfolk ut av. Disse historier vakte jomfru Øens interesse, og hun blev med sekretæren hjem.

Snart fik hun se generalen. Han red forbi gaarden hver dag paa sin røde hest, først i rasende galop, men naar han kom tilbake langsomt og slæpende, som til likfærd. Charlotte søkte at fange hans interesse paa alle optænkelige maater. Det gik ikke. Generalen syntes at være blind for alt utenom. Da hændte det en dag hun sat og lekte med prestens lille datter at generalen atter red forbi. Han hørte barnesangen, stanset og talte til barnet, bad hende synge for ham. Og hun sang:

«Jeg ønsker mig saa en Gyldenlærssko — en Gyldenlærssko,
en Gyldenlærssko
For den vil jeg sætte i Ilen
Og selv vil jeg sidde og seile og ro — og seile og ro,
og seile og ro,
til jeg havner i Dynekilen.

Jeg ønsker mig saa en Gyldenlærssko — en Gyldenlærssko,
en Gyldenlærssko
For den vil jeg sætte paa Foden
Og tænk, om jeg finder dem begge to — dem begge to,
dem begge to,
saa blir jeg da rigtig paa Moden.

Men du har nok gjemt min Gyldenlærssko — min Gyldenlærssko,
min Gyldenlærssko,
Og derfor skal jeg nok ta dig
Og du skal ei faa hverken Rist eller Ro — hverken Rist eller Ro,
hverken Rist eller Ro,
før jeg faar nappet den fra dig.

Du narrer ei mig med den Gyldenlærssko — den Gyldenlærssko,
den Gyldenlærssko
Tror du ei, at jeg saa den?
Tak skal du ha for den Gyldenlærssko — den Gyldenlærssko,
den Gyldenlærssko,
nede paa Bakken der laa den!»

Her hoppet barnet ned fra Charlottes fang og tok et straa fra marken som hun triumferende holdt op mot generalen — det skulde forestille den gyldenlærssko. Generalen sa et par venlige ord til barnet, hilste paa jomfru Øen og red bort.

Der gik rygter om at general Blücher ikke kunde faa arbeidsfolk paa sin Næssegaard — han hadde indført saa strenge straffe for de mindste forseelser. Den eneste som holdt ut hos ham, var en sort oppasser han hadde med sig. Men general Blücher var ikke den som var raadløs. Han tok jenter og enker i sin tjeneste, og gaarden blev brukt; for kvindfolk fór gladelig om det skulde være erend til Helvede for generalen.

Charlotte Øen stod og saa sig i speilet, men var slet ikke fornøiet med hvad hun der saa.

Hendes ansigt blev flatt og uttryksløst, fordi der manglet skygger. Hun fandt da paa at drapere sig med et langt hvitt slør, og «nu orked Speilet ikke længer gjøre Nar». «Om Djævlen lo bag hendes Ryg, kan jo nok hænde; men først havde han kanske taget General Blüchers Hest i Bidslet og ledet den ind paa Sekretærens Gaard.»

Generalen kom for at spørre efter den lille pike som hadde sunget for ham, og var like ved at la den stakkars sekretær undgjælde for vreden over at ikke pikebarnet var der, da jomfru Charlotte kom ut i døren endnu med sløret om hode og hals, og forklarte at den lille Anne Margrete hørte hjemme paa prestegaarden. Generalen studset da han fik se hende og glemte helt sin vrede. Hun mindet ham om en han hadde kjendt engang — hendes smil, hendes hode, reisning mindet om prinsessen. Saa trak som et uveir over ham, og han sprængte avgaarde. Han kom igjen en dag barnet var paa sekretærgaarden, og hadde en pakke i haanden, som han gav jomfru Øen — hun skulde ubemerket ta papiret av og la indholdet staa slik at barnet fik tak i det istedenfor i straaet, naar hun sang sidste vers av sin vise. Den lille pikes glæde og forbauselse da hun fik fat i to smaa røde saffiansko med hvite dusker, bragte taarer i generalens øine. «For saadanne som dig,» sa han, «kan der være Sandhed i Legen. — For os andre,» henvendte han for denne Gang de første Ord til Charlotte Øen, «er der lidet andet end Løgn — Løgn og atter Løgn» — han strøg sig over Panden. «Der leges paa Skrømt, der lyves paa Alvor.» Den

dag hadde jomfru Øen ikke hat sit hvite slør paa. Efter dette blev hun tat av hjemve. Hun var kommet ut av likevegten her, vilde hjem til sit eget speil hos pleieforældrene. Som hun sat i vognen med sløret om hodet og kjørte over den daarlige vei, hændte det at en storvoksen mand de kjørte forbi, blev staaende og stirre efter hende. Det var generalen.

Kort efter fik jomfru Øen indbydelse til bal paa Næs. Hun skaffet sig fra guldsmeden som hadde været i Nürnberg og lært mange kunster, en salve som skulde gjøre hende vakker. Men nu vilde guldsmeden som var en av hendes gamle friere, ha et kys til tak. Hun rev sig løs og var borte før han fik sagt hende, at salven maatte vaskes av inden ti timer.

Til ballet paa Næs var indbudt alle fra kammerraaden i sin rullestol til lensmænd og bønder. Der var ogsaa presten Elias med sin lille sykelige kone og sekretæren fra Rød. Jomfru Øen straalte over alle andre, og mændene sendte hende blik av beundring og begjær. Træt og fortumlet kom hun hjem om natten. Da hun vaaknet om morgenen, var hendes ansigt rødt og ophovnet, og alt hvad hun prøvde, hjalp hende ikke; med hendes skjønhet var det for alle tider forbi. Slik var det generalen saa hende igjen, da han avla hende besøk. Han vender sig fra hende med avsky, og hun reiser i fortvilelse hjem og slaar sit prægtige speil istykker, det som hadde lært hende at agte bare paa sit ydre. Fra den tid var Charlotte Øen sindssyk.

Efter generalens besøk paa sekretærgaarden med de røde saffiansssko, er litet utformet. Der var ganske visst blit avsnit av stor virkning, saaledes besøket hos guldsmeden, muligens ogsaa et møte mellem jomfru Øen og en gammel kone — Sina Nautelberg kaldes hun et sted — som samlet urter mot alslags sygdom. Ballet paa Næs skulde være git med stor pragtutfoldelse, dog med et varsel om kommende ulykker, symboliseret i den sorte tjener, som gik omkring og pudset lysene. Han var i bygdefolks øine en djævelens utsending og haandlanger for generalen ved alle hans mishandlinger av husmænd og gaardsfolk. Ogsaa det sidste møte mellem jomfruen og generalen, da denne gir hende et spark av sin rytterstøvle, var sikkert blit av dramatisk virkning.

Den anden del av boken heter «*Vorherres Fugle*», og synes likeledes i sit første utkast at tilhøre tiden da «Fernanda Mona» blev skrevet. Her fortælles om to familier — prestefamilien i Rød, presten Elias og hans tre døtre, av hvilke Grete Elias (den lille Anne Margrete) er hovedpersonen, og saa (den gode Helle Hellesen) og hans datter Evelin Svale (det er «Mor Eveline» som ung, mens hun endnu var hos sin far «fugleelskeren»).

Presten Elias likte sig ikke i Rød og ønsket sig bare et andet sognekald. Det fik han ogsaa, da han vaaren 1821 blev utnævnt til sogneprest i Grue. Han kjørte en tidlig vaardag da solen tinte godt paa sneen, og lyset næsten blindet øinene for at se sin nye prestegaard. Der hændte saa meget underlig paa den turen. Først veltet gutten som sat paa

hundsvotten, presten ned i grøften. Han kom da op igjen — men veien til Grue tok aldrig ende, syntes de, og hvordan de kjørte, saa fik de altid solen midt i ansigtet. Tilslut fik de se en gaard, og da de svinget op paa tunet, holdt de utenfor prestegaarden i — Rød. Der var trollskap i det, mente gutten. De hadde ogsaa set noget rart paa veien, en dauing paa et veiskjel, saa det hang ikke rigtig sammen med denne reisen. Der var i prestens hus en gammel kvinde ved navn jomfru Øen, som hadde stor hengivenhet for presten. Hun vilde ikke høre paa den forklaring, at de hadde sittet solblinde og veltet, og saa snudd hesten den gale veien efterpaa. Da nu presten den næste dag sat i slæden for at reise avsted igjen, kom jomfru Øen ut og bad ham la være at ta til Grue; han var bedst tjent med at bli der han var. Men presten talte til hende om ikke at agte paa tegn i sol og maane, og ikke fare med forbudne ting som kan aabenbare fremtiden, og saa reiste han, mens jomfru Øen stod tilbake og ropte «ve» over ham. Denne gang kom han frem; men der hændte ham det at han faldt isøvn underveis og saa i drømme ildsluer som bredte sig ut fra et hus med taarn, og nedenunder var der fuldt av sorte kors. Der var blit tidlig vaar i Gruebygden det aar; men saa i mai kom kulde og slog ned alt spirende liv. Der la sig tyngsel over folk, og pinsefesten nærmet sig uten at nogen kunde faa feststemning op. Der kom pinsegjester til gaardene, og de syntes der hvilte som et dødsvarsel over bygden. Til prestegaarden kom Dan Daare (som først synes at ha

været kaldt Falbe Reiss, senere Daniel Reiss, vistnok fordi han der ventet at træffe Evelin Svale. Det hadde ogsaa været meningen at Helle Hellesen og hans datter skulde komme til Grue prestegaard i pinsen. Men de kom ikke, og grunden var den at da de alt stod reisefærdige, blev der et voldsomt skrik i hønsegaarden. Alle fuglene, de største som de mindste, satte i, som skulde der være livsfare for dem. Der var ingenting at opdage, som kunde ha foraarsaket dette opstyr. Helle Hellesen stod litt; saa sa han: «Kjør ind! Vi reiser ingensteds hen idag.»

Den pinseaften gik Dan Daare med prestedøtrene i Grue og talte om hvad han hadde følt, da han kom til bygden denne gang, av tyngsel og dødsanelse. Da solen gik ned, blev et flammende ildskjær igjen paa himmelen. Pinsemorgen oprandt klar og lys, men med sterk vind fra nord. Folk gik utenfor kirken, læste navnene paa gravene, talte om aker og eng, og hvad der ellers laa dem paa hjerte. Ved høimessen stod presten Elias paa prækestolen og talte om den pinsefest da apostlene var forsamlede, og der saaes tunger av ild som delte sig og satte sig paa hver av dem. Oppe i koret sat de tre prestedøtre og jomfru Øen, da Grete puffet til sin ældste søster og hvisket: «Jeg synes her lugter svidd.» Den ældste syntes det ogsaa, men hørte andægtig paa farens præken, til hun kom i tanker om steken som kanske brændte sig, og saa tok hun sine søstre en i hver haand og skyndte sig ut. Ute i solskinnet blev de staaende og undre sig over at Trine kunde tænke de skulde

kjende lugten av den svidde stek ind i kirken — prestegaarden laa jo et godt stykke borte. De vilde da gaa ind igjen; men kirketjeneren holdt paa døren som aapnet sig indad. Saa blev de sittende i gangen og hørte prestens ord monotont og søvndyssende. Saa blev der en stans, snart efter en susende lyd, der blev til en brus av menneskerøster. Saa atter prestens stemme over de andres — han læste atter dagens tekst, la saa ut med myndig stemme og slog i prækestolen om dommens dag og ildsluer som ogsaa vilde møte dem utenfor kirken. Da hørte de tre prestedøtre utenfor døren en mandsrøst rope: «Red sig den som kan!» Skrik fra voksne og barn, banking paa kirkedøren indenfra, og kirketjenerens stemme: «Tilbage, saa jeg faar lukket Døren op!» De tre søstre skyndte sig ut. Her blev de vidne til en kamp for livet i kirkens vinduer. Ut av et vindu kom Dan Daare og flere med ham av deres nærmeste venner. Ved et andet vindu stod fogden og halte med overmenneskelige kræfter folk ut. Presten kom ut av vinduet nærmest prækestolen, da situationen hadde klarnet for ham, saa han nu ogsaa fandt at burde redde livet. Dan Daare kløv op paa kirkens tak og reddet ugleunger, styrtet saa med taarnet ned i ildhavet. Hvor der blev av jomfru Øen, kan ikke findes ut av manuskripterne. Men i utkastet staar «Speiljomfruen» i parentes ved kirkebranden, saa det var nok meningen hun skulde spilt en rolle her.

Det er en historisk begivenhet Ragnhild Jølsen her har villet utnytte — branden i Grue kirke pinsedag 1821. Han kjendte den fra Overlands historiske

fortællinger (nr. 15), mulig ogsaa fra morens fortællinger. Til den historiske beretning forholder Ragnhild Jølsen sig som altid til sine kilder overmaade frit. Hun tar de træk hun kan bruke og lar fantasien raade for resten. Hun har saaledes ikke villet bruke noget av beretningerne om den prest som holdt pinseprækenen i Grue, og som skildres som en meget begavet og særdeles sympatisk mand. Ragnhild Jølsen var ikke istand til at se nogen prest som særlig tiltalende. Hendes Syver Elias har ikke et eneste træk der minder om sogneprest Hesselberg i Grue; men det er ikke personer hun har villet skildre fra Grue, heller ikke har de frygtelige scener ved kirkebranden interessert hende saa meget som de varsler og spaadomme der knyttet sig til begivenheten. Det er dem som har git hende lyst til at ta branden med i sin bok, og disse spaadomme og varsler fra mennesker og dyr er det som driver fortællingen. Der var hun paa kjendt grund. Det var mor Evelines datter som søkte at bringe bevis for at «usynlige Fuglevinger flagrer over vor Sti».

Store avsnit i boken mangler, saaledes forskjellig av Næssegaardens historie, der synes at skulle ha været git i form av dagboksoptegnelser av Grete Elias, der kunde historier og viser om general Blücher — hun hadde hørt dem av Speiljomfruen —, deriblandt en av Daniel Falbes viser i *Fernanda Mona*, den om «den røde Fasan av Guld». Efter generalens avreise, kom gaarden i en ung Kristianiamands eie, og han levde der et lystig liv med sin unge hustru og sine venner, til en ulykke ramte

ham — hvilken er ikke sagt. Saa kommer der en person som synes at ha til forbillede «Storhebertgeneralen af Malta», som gjorde gale streker paa Vestby — «Røde-Metzen» kaldes han og synes at ha lagt sig ut efter Evelin Svale. Dan Daare er ikke klart utformet i det som findes nedskrevet. Vistnok skulde han været omarbeidet, da hans navnefætter Daniel Falbe alt hadde laant saa meget fra ham, at nye sider ved ham maatte trækkes frem. Ogsaa Grete Elias er bare saavidt antydet. Av hendes dagbok skulde vi sikkert ha faat meget baade av hende selv og av hendes syn paa andre, kanske især hendes optegnelser om Speiljomfruen og Næssegaardens beboere. I Helle Hellesens fuglegaard hadde Ragnhild Jølsen faat anledning til at gi sin poetiske naturopfatning luft. Eveline Svale var blit vernet om med samme ømhet som Helle Holm. Kanske var hun bare blit fremstillet gjennem antydninger, ved den skygge som faldt paa hende fra andre, eller ved det lys som straalte ut fra hende selv. Det var Ragnhild Jølsen imot at gi fra sig til den brutale tryksværte for meget av dem hun holdt av, paa samme tid som det var hende en trang at lægge smaatræk av dem ind i sin digtning.

Naar *Speiljomfruen*», det gamle ufærdige arbeide, var ute av huset, skulde der for alvor tages fat med «*Den røde Høst*». Det var en vanskelig bok at skrive for hende. Det var hende nemlig om at gjøre til den bok at faa stemningen fra et

liv som er levet til ende, og hun selv hadde saa mange uopfyldte længsler endnu og en livstrang som ikke kunde slaa sig til ro. Men de sterke sansers oprør mot arbeidet ved skrivebordet fremkaldte som sin motsætning en længsel efter den tid da hendes færd blandt mennesker og sindsstemninger skulde være til ende, saa hun kunde se sit' liv med alderens overblik og forstaaelse. Ut fra den længsel kunde hun kanske i 33-aarsalderen ha formet sin bok til det mesterverk hun vilde den skulde bli. Det er vist med tanken paa denne bok hun har skrevet ned løst henkastet disse ord: «— og der skal flettes ind om løst og fast, alt det som tegned sig stærkt og klart i Livet — og alt det, som skinned — — hvad jeg vilde sige: Der skal bindes en Krans af saamange Slags Blomster, af de vilde og frodige, som vokser i Sumpene, og af de tendre og fine, som lever sig syge i Drivhus med Glastag. Menneskesindets Flora.»

Der er et utkast fra Italien til boken. Det ser slik ut:

«Engang havde Haven været snirklet og fin — der var Steder i den, der havde virket som Kanavas i Silke, men nu var Haven frodig og vild.

1. Haven.

2. Drømmene i Haven.

3. Tanken tilbage.

4. Men Mennesket lever ikke af Brød alene. Ungdom allermindst. Ungdom, der gaar i en stor og yppig Have, længter mod Livets Yppighed, mod Livets Have — og det tror, at Blomster og Frugter der ogsaa maa gro i Klaser.

5. Underligt, hvor smaat det grodde. Et Hornblæserfølge engang, en Lirekasse en anden Gang — og digted Storhed i de Smaa.

6. Sygne i Længsel efter Liv. Sygne i Vanes Herlighed. Sygne under de kjærlige Hænders Pleie. Utaknemlig siges der — utaknemlig mod Skjæbnen. Som om Ungdom ikke evig og altid har sit Ungdoms Behov.

7. Men hvo der længter meget, den faar, og intet stærkt Ønske staar til evig Tid uopfyldt.

Hun sad en Dag i Vognen, der stivfjæret og med Skurr i Hjulene trilled henover Landeveien. Da tænkte hun ikke saa meget længer paa Livet, men mer paa de gamle Historier, der lød for hende Skogen indigjennem.

8. Hun kom som et ungt Dyr. Hun mødte snart Skjæbnen — Skjæbnen, som snor Traad i Traad, brogede, fra Livets Begyndelse til dets Død. Derfor, kan være, det er urigtigt at sige: Hun mødte Skjæbnen. Hendes Skjæbne havde altid været hendes, men nu fik hun for første Gang Øie paa den.

— — —

Han saa hende først, da sank han sammen. Hun sad hjemme og lo, fordi En havde sunket i sig selv ved Synet af hende.

9. Der var i hendes Levnet saa umaadelig fra — — hun havde en Veninde, som kom op i Pensionatet, hvor hun bodde — og det var alt.

Da hun traf ham, brød hun sig ikke længer om Veninden.

10. Vibe Vang.

11. Vibe Vang.

12. Vibe Vang.

13. Da hun kom hjem, gik hun ud i Skogene for at dø.

14. Siden blev Livet graat at se til og hun maatte altid være derinde. Imens sad Livslysten paa Lur og en Dag brød den ud paany. Paa den Tid havde hun flere Venner og Veninder, der gik rundt om hende og var gode. Det greb i Øieblikket og blev borte paany. Hun var for træt og havde hin første Gang git for meget af sin Styrke.

15. Nogen havde hvisket hendes gamle Forældre i Øret. Hun blev kaldt hjem. Og nu forbanded hun ham, den Anden. Ti der maa intet gaa imod paa den Elskovs Sti. Og Livet faldt tungt. Men Livet maatte leves. Og Haven grodde med Kvist og Blomst. Plænerne var røde af Valmuer.

16. Den ene af Forældrene sygner og dør.

17. Den anden af Forældrene sygner og dør. Og der hændte Ting, som viste mangt og meget om Koldhed just hos de Mennesker, paa hvem hun havde trodd.

Den gamle Have kom i andres Hænder — de Hænder havde det paa anden Vis — Plogen furet i Blomsterjorden — Trærne faldt for Fode — bugnende af Blomster som de stod.

Og intet var der i Livet. Der skal ikke synges mig en Klagesang. Kun et ensomt Menneskes Færd.

Ude paa den store Slette langt mod Syd det gled, det var Havet, som bølged.

Men ude paa den store Slette langt mod Syd sad Feberen.

Og endelig flammed den op, den røde Høst, der intet farvet Glas behøver — Døden.»

Utenfor dette utkast er der ikke meget som kan antages at tilhøre «Den røde Høst» andet end den i 1904 skrevne fortælling «Vibe Vang», som skulde indarbeides i romanen, og indledningen «Haven», sandsynligvis det sidste Ragnhild Jølsen har skrevet. Disse brudstykker er begge trykt i «Efterl. Arb.».

Av det lille som findes, fremgaar at boken skulde handlet om en kvindeskjæbne, der i mangt og meget ser ut som Dichtung und Wahrheit fra hendes eget liv. Av lapper som findes, ser det ut til at heltinden skulde været «skribentinde». Rimeligvis hører det paa side 38 flg. citerte brudstykke med her; det er da skrevet omtrent 1904, da hun tænkte sig noget som dagboksblad av en gammel skribentinde, «Elskovs Memoirer» har hun skrevet over. Hun har der benyttet et og andet av sin første dagbok.

Ut over denne roman som saa længe hadde gjæret i hende, hadde hun planer nok; men de var av anden art. Det ser ut som om hun satte store forhaapninger til «Den røde Høst», men endnu større til det som skulde komme efter. Paa en lap som er skrevet i Italien eller like efter hjemkomsten, hvor der ogsaa er nogen notiser til «Den røde Høst», staar der: «Nu er du færdig med dig selv.

Nu skal du ikke længer stirre mot et enkelt Punkt, saa du ser det dobbelt, mangedobbelt i alle Mørkets Afskygninger. Men nu skal du fæste dit Blik mod den store, vide Verden, og det skal blive som Ørnevinger gjennem Luften. *Nu* skal dit Livsværk begynde.» Mulig hører det med til boken, hvis heltinde godt kunde ha slike tanker. Men efter brever og uttalelser av Ragnhild Jølsen kan det likesaa godt være hende selv som siger dette, idet hun foregriper fuldendelsen av «Den røde Høst» og gir sig helt over til det omraade hvor hun vel stadig hadde været paa streiftog, men aldrig hadde flyttet helt ind — *folkedigtningen*.

Hnn hadde gaat ut fra eventyr, sagn og viser, da hun først tok til at skrive, og hun var sikkert vendt tilbake dit, om hun hadde faat leve saa længe at hun var blit «færdig med sig selv». Hun var alt paa vei.

Ved siden av de to romaner syslet hun endnu med et tredje arbeide, og det var hendes kjæreste i den sidste tid, det som hun sa hun skrev paa bare for sin fornøielses skyld. Det er allerede nævnt: «*Ridder Dalebu, folkeskuespil i fire akter.*» En ven advarte hende mot det, sa hun kjendte ikke de tekniske vanskeligheter ved et drama; hun hadde jo set saa litet av teater og skuespilkunst. Hun svarte: «Ja men jeg vil ha noget at more mig med.» Og fordi hun vilde skrevet det med lyst, var det nok lykkedes for hende. Valg av motiv som av form er i like grad vidnesbyrd om at hun nu hadde fundet kjernen i sin kunstnerbegavelse. Den er vokset like ut av folkedigtningen og er sterkt

dramatisk som baade eventyr og viser. Alt i sit første trykte arbeide viser hun at begivenheter og personer er set i virkningsfulde scener. Hun blev aldrig nogen egentlig fortæller. Hendes bøker former fortællingen som lyriske utbrud og dramatiske situationer, saa der er al rimelighet for at hun nu hadde fundet sin rette form. Hun drømte i lykkelige timer om «Dalebu» paa Nationalteatret, og moret sig naar hun fortalte scene for scene av indholdet til sine venner. Desværre er det litet hun har skrevet ned av det. Men det lille gir de store linjer i dramaet naar man sammenholder det med den gamle krønike hun skrev ti aar før.

Personerne i skuespillet er:

Ridder Dalebu.
Prinsessen.
Snjo.
Sporsjnal.
Kongen.
En junker.
Bønder.
Terner.
Jomfruer.
Hoffolk.

Første akt er *Hestestevnet*, anden foregaar i *Prinsessens Bur*, tredje *Paa Maanedal Gaard (Dalebus Berserkergang)*, fjerde akt i *Kongens Sal;* der er tre led sat op: *Kongen ved Bretspillet. Dalebus Triumf. Sporsnjals Sang.* Der er skrevet færdig en sceneanvisning og et par replikker til første akt:

«Handlingen foregaar paa en Skeidvoll i Skeidsmo. I Forgrunden til venstre og udover sees noget af

Indhegningen om Hestekamppladsen — høie Stabbestene, hvorimellem Taug er udspændt. I Forgrunden til høire og saalangt Øiet naar: Markedsboder; i den nærmeste udskjænkes Brændevin og Mjød. Ret frem i Forgrunden foran Brændevinsboden, — og siddende paa Stabbestenene og hængende over og huskende (gyngende) paa Tauget mange Folk, Gutter, Mænd og Jenter, alle i spraglede Bondedragter. I Baggrunden Skoge og blaanende Aaser.

En Bonde tømmer netop Brændevinsglasset, udstøder en lang Vellystlyd, tørrer sig med Haandbagen om Munden, vender sig, rød i Ansigtet og oprømt til de andre:

«Jau, jau, denna Gangen blir det Mærra-Leik, som længe vil spørres. Rossen hans Dalebu he-he — Rossen hans Dalebu he-he (Ser ud mod Pladsen. Peger). Sjaa'n an Karfolk — sjaa'n an. Skankane breie som Laavedøra — Hasane Synur som ei vrien Bjørk som Berget sjøl aa lægge innat — og se paa Hue og Tændene i Kjæften — og Nasen som blaaser imod —

Bønderne snakker sammen om Dalebu, om Rauden, om Folen, indtil tre langtrukne Lurtoner blæses ud over Grønsværet, og Opraaberen skriker:

Saa er da Guds den almægtiges Vilje — atter at afholde det aarlige Hestestævne paa Leievangen — ham selv til Glæde. 1ste Ross paa Pladsen — Ridder Dalebu Jonsons.

2den Bonde:

Slig du snakker naa, snakked du nok ikke, om din egen Gamp ikke hadde fløiet sig Knippe paa,

Æi, æi (blinker bort til de andre). da var nok Daleburossen blit den Tapendes.

De andre Bønder applauderer Morsomheden ved med en undertrykt Lattersnurk at snu Ryggen til eller holde sig med Haanden for Munden.

1ste Bonde (i krænket Værdighed):

Der sagde du et sandere Ord end du tænkte. Hadde Storfax vært ved Helsen, kunde det set stygt ud for Rauden. Ja, baade Synd og Skam, baade Synd og Skam, at det skulde gaa slig med Storfax!

3die Bonde:

Ja, hvordan gik det?

1ste Bonde (med Haan):

Naa, saa du vet ikke det, du?

3die Bonde (infamt):

Jeg trur, jeg maa ha glømt det eller ogsaa har jeg ikke hørt det formedels (han vifter sig med Haanden mod Øret).

1ste Bonde (sint):

Har du glømt det og har du ikke hørt det? (Skriker lige op i Øret til den anden). Storfax var *for* frisk at kalde — for geil — saapas at da jeg holdt den stængt inde for at den skulde spares til Tvekampen, saa sled den Tjoret af sig, hopped over Skranken til Blakka — hæ! og slig fik 'n Knippe paa det ene Benet. (Endda høiere Har du hørt det naa?

3die Bonde (Vifter sig atter for Øret og siger ærtende som før med drævende Stemme):

Du faar tilgi mig, Sander, men jeg trur næsten du faar hviske dette endda engang.

1ste Bonde (Lirker med Tollekniven):

Ja, kom hit, saa skal jeg hviske ind i Øret dit no om et Snit, som hjælper for Tunghørhet.

Flere, som stormer paa og trænger sig frem:

Tschuda, tschuda — til Helvete med Snittet — hol Vei — vi skal vel se, vi ogsaa! Saa sakte, saa sakte — pen Ungdom naa tildags!

De voksne Mænd er nu enige i at skyve og puffe de andre ifra sig. En Kjærring fra Bodene:

Gild nok er Daleburauen, men mange andre gilde Hester er nu mødt op iaar. (Hun vender sig slesk mod en svær mand, som staar der) Saan som naa Hetmund Breiballes Svarte — har I set Tandgaren paa den? Den kan bite fra sig som Skinnaasbjønnen, vaager je'.

En gut:

Vaager du? Hvad vil du vaage — jeg sætter en Knap mot en Omgang Øl paa at Rauen tar'n!

Den svære Mand (ser forarget paa Gutten):

Da mister du Knappen din, Fleipen. Du Mor (nikker han over Skulderen til Kjærringen), jeg skal nok ikke glemme.»

Længer kom Ragnhild Jølsen ikke med nedskrivningen; men stoffet laa jo færdig. Det ser ikke ut som om hun hadde tænkt at gjøre nogen forandringer i handlingen. Den eneste avvikelse som sees, er leikarvollen som er lagt til Skedsmo istedenfor i krøniken til Telemarken. Hun var kjendt i Skedsmo, og eftersom navnet har sin oprindelse fra hesteskeiderne, er det en rimelig tanke at lægge stevnet dit. Der kjendte hun folket og maalet, som hun sikkert hadde utnyttet ved renskrivningen.

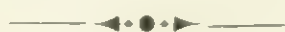
Om hun hadde holdt sig i rolige forhold nogen tid, kunde hun ha faat «Dalebu» færdig til julen 1908, som hun tænkte, og var den blit en succes som hun saa sikkert stolte paa, var hun reist sydover for at utforme «*Heloise og Abælard*», som hun ogsaa hadde i tankerne.

Det skulde ikke gaa som hun hadde planlagt. Døden kom braat og rev hende væk fra arbeidet. Hvad dødsaarsaken var, kan neppe med bestemthet siges, da ingen obduktion fandt sted. Ett er imidlertid sikkert: døden kom overraskende for hende selv og for hendes nærmeste. Hun hadde tat et sovepulver (chloral) og gik over gulvet for at gaa ind i sit eget værelse, da hun segnet om, tok sig til hjertet og sa: «Nu tok jeg vist for meget.» Endnu nogen minutter kjendte hun sine nærmeste. Saa kom der litt blod ut av næse og mund, og straks efter indtraadte døden. Chloralpulveret som ikke engang hadde løst sig helt i vandet — der laa krystaller igjen i glasset — kan neppe ha været alene om at fremkalde døden. Rimeligvis har hun

gaat med en svækkelse fra opholdet i Italien. Hun var som tidligere nævnt blit friskere efter hjemkomsten, men var sterkt plaget av søvnløshet og kunde særlig de sidste dage vanskelig bli vaaken om morgenen. Det forcerte arbeide med «Brukshistorier» efterat hun saa lang tid hadde trukket veksler paa sine kræfter paa anden vis, og kanske hendes trang til sterk tobak og andre narkotika under arbeidet, kan ha tat paa hende mer end det syntes. Hun sat nat efter nat og skrev, og røkte Havanna whiffs hele tiden. For hendes mange personlige venner og for alle som forstod at værdsætte hendes kunst, kom dødsbudskapet som et meningsløst slag, og alskens rygter kom i omløp, som altid naar de dør der raker op over mængden.

Ragnhild Jølsen var ikke fuldt 33 aar gammel, da hun døde den 28. januar 1908. Hun blev begravet fra Enebak kirke den 4. februar. Hendes grav ligger like bak kirkens sydlige væg mellem forældrenes.

Aviser og tidsskrifter indeholdt vakre mindeord om hende, og alle var enige i at her var en av dem gaat bort som vi ikke hadde raad til at miste. Endnu saarere føles hendes tidlige bortgang, naar man staar overfor de planer hendes hjerne huste, da den for alle tider holdt op at fungere. I sine fem bøker har Ragnhild Jølsen sat sig et varig minde. Men hun stod i sin kraftigste utvikling som kunstner, og var ikke naadd til at vise sin fulde individualitet. Derfor var hendes død et haardt slag for norsk kunst.

BINDING SECT. FEB 6 1967

PT
8950
J6Z8

Tiberg, Antonie
Ragnhild Jølsen i liv og digtning

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 09 04 03 011 0